

ALUEET TYÖTTÖMYYDEN
KURIMUKSESSA

Petri Böckerman

ALUEET TYÖTTÖMYYDEN KURIMUKSESSA

KUNNALLISALAN KEHITTÄMISSÄÄTIÖ

ALUEET TYÖTTÖMYYDEN KURIMUKSESSA

Kunnallisan kehittämissäätiön
tutkimusjulkaisut, nro 14

© Kunnallisan kehittämissäätiö
ja Petri Böckerman

Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala 1998

ISBN 952-9740-53-0

ISSN 1235-6956

Esipuhe

Julkaisu on Kunnallisan kehittämissäätiön rahoittaman tutkimusprojektin loppuraportti. Tutkimusprojektissa tarkasteltiin työttömyyden alueellista kehitystä Suomessa vuosina 1993–1996. Työ on tehty Palkansaajien tutkimuslaitoksessa 1.2.–31.12.1997.

Projektin puitteissa on aiemmin julkaistu kolme kirjoitusta: ”Suomen alueellinen työttömyyskehitys 1990-luvulla” (Talous & Yhteiskunta 1997/2, 46–53) ja ”Pitkäaikaistyöttömyys vaivaa pahiten Etelä-Suomea” (Kuntapuntari 1997/2, 13–16) sekä kirjallisuuskatsaus ”Työttömyyden alueellisten erojen syistä” (Talous & Yhteiskunta 1997/3, 38–45). Lisäksi alkuvuodesta 1998 ilmestyvät Palkansaajien tutkimuslaitoksen tutkimusseloste ”Regional evolutions in Finland”, jossa raportoidaan ekonometrisia tarkasteluja Suomen työttömyyden alueellisesta rakenteesta ja kehityksestä, sekä kirjoitus ”Kasvun työllistävyys – alueellinen näkökulma” (Työpoliittinen Aikakauskirja, 1/98). Ekonometristen tarkastelujen tärkeimmät tulokset tuodaan kuvailevassa muodossa ilmi myös käsillä olevassa tutkimusraportissa.

Kiitän Tuire Santamäki-Vuorta ja Pekka Sauramoa lukuisista hyödyllisistä kommenteista ja keskusteluista. Lisäksi Eija Savajalle kuuluu kiitos aineiston käsittelyssä saadusta avusta. Kaikista virheistä ja myös esitetyistä väitteistä vastaan luonnollisesti itse.

Tekijä

Sisällys

1	JOHDANTO	9
1.1	Suhdannevaihtelut jyrkkiä 1990-luvulla	11
2	TYÖTTÖMYYDEN KEHITYS	14
2.1	Työttömyys korkea Itä- ja Pohjois-Suomessa	14
2.2	Työttömyyden alue-erot kasvaneet voimakkaasti	17
2.3	Yhteenveto	21
3	TYÖN KYSYNTÄ JA TYÖLLISYYS	23
3.1	Työllisyyden kehitys epäyhtenäistä	23
3.2	Elpyminen käynnistyi Etelä-Suomesta ja rannikolta	25
3.3	Teollisuus elpymisen tärkein leviämiskanava	29
3.4	Tuotannon ja työllisyyden suhde voimakas	34
3.5	Yhteenveto	39
4	TYÖN TARJONTA	40
4.1	Osallistumisasteessa rajuja heilahteluja	42
4.2	Muuttoliike voimistumassa	46
4.3	Yhteenveto	48
5	TYÖMARKKINOIDEN KOHTAANTO	50
5.1	Avoimien työpaikkojen alue-erot vähäisiä	50
5.2	Kohtaanto heikentynyt Keski-Suomessa ja Lapissa	52
5.3	Yhteenveto	57
6	ALUEITTAISEN TYÖTTÖMYYDEN TEKIJÄT	58
7	TYÖTTÖMYYDEN ALUEELLINEN LUONNE	60
7.1	Tulovirrassa ja työttömyyden alkavuudessa suuria alue-eroja	60
7.2	Työttömyyden kesto pisin Etelä- ja Keski-Suomessa	64
7.3	Toistuvaistyöttömyys vaivaa pahiten Itä- ja Pohjois-Suomea	67
7.4	Aktiivista työvoimapolitiikka lisätty Etelä-Suomessa	69
7.5	Yhteenveto	72
8	JOHTOPÄÄTÖKSIÄ	74
9	KIRJALLISUUS	79

1 Johdanto

Suomen kansantalouden elpyessä 1990-luvun alun syvästä lamasta eräs tunnusomainen piirre on ollut alueiden välinen epäyhtenäinen työttömyyskehitys. Työttömyyden alueellinen kuva on ilmeisen monivivahteinen, sillä työttömyyden alueellisia piirteitä ja kehitystä voidaan luonnollisesti tarkastella useilta aluetasoilta käsin. Keskustelussa on nostettu esille muun muassa pitkäaikaistyöttömyyden kasautuminen Etelä-Suomen kaupungeissa ja kasvukeskuksissa tiettyihin lähiöihin. Lisäksi on korostettu maakuntien sisäisten työttömyyserojen kärjistymistä. Työttömyyden alue-erojen kehitystä voidaan tietenkin tarkastella myös suurempien alueyksiköiden avulla. Tällöin on luontevaa ja mielenkiintoista tarkastella työttömyyskehitystä nimenomaan työvoimapiireittäin.

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan Suomen työmarkkinoiden kehitystä alueellisesti 1990-luvulla. Tarkastelu keskittyy kansantalouden elpymiseen vuosina 1993–1996 ja ennen kaikkea epäyhtenäisen alueellisen työttömyyskehityksen syiden erittelyyn, koska nimenomaan elpymistä 1990-luvun alun syvästä lamasta on luonnehtinut työttömyyden alue-erojen voimakas kasvu. Työvoimapiirien välisten työttömyysaste-erojen kehitystä Suomessa 1990-luvulla voidaan selittää kolmen tekijän avulla, joista kaksi tärkeintä ovat työllisyyden ja työn tarjonnan alueellinen kehitys. Lisäksi työmarkkinoiden alueellisessa kohtaannossa tapahtuneilla muutoksilla on ollut vaikutusta työvoimapiirien välisiin työttömyysasteen eroihin.

Tutkimuksen lähtökohtana on se, että työllisyyden kehitys on järkevää liittää nimenomaan kokonaistuotannossa 1990-luvulla tapahtuneisiin alueellisiin muutoksiin. Kokonaistuotannon muutokset kuvastavat puolestaan työn kysynnän alueellista kehitystä. Tämän näkemyksen mukaan epäyhtenäinen kokonaistuotannon kasvu-ura maan eri osissa selittää työllisyyden alueellisen kehityksen ja alue-erojen laajenemisen Suomen työvoimapiirien välillä vuosina 1993–1996. Työttömyysasteen eroihin vaikuttavat kokonaistuotannon muutosten lisäksi työn tarjonnan alueellinen käyttäytyminen sekä työmarkkinoiden alueellisen kohtaannon kehitys. Tämä johtuu siitä, että työn tarjonnan voimakas kasvu elpymisen

myötä heikentää työllisyyden paranemisen vaikutusta työttömyysasteen alentumiseen. Toisaalta työn tarjonnan voimakas supistuminen laman aikana vaimentaa työllisyyden heikkenemisen vaikutusta alueen työttömyysasteen kasvuun. Työmarkkinoiden kohtaannon heikkeneminen merkitsee puolestaan työn kysynnän ja tarjonnan aiempaa huonompaa yhteensopimista. Seurauksena on alueen työttömyysongelman paheneminen.

Aluejakona tutkimuksessa on käytetty työvoimapiirejä, jotka jakavat Suomen 13 osa-alueeseen. Tärkein perustelu käytetylle aluejaolle on se, että Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen ja työministeriön työnvälitystilaston tuottama runsas aineisto työmarkkinoiden alueellisesta kehityksestä on saatavissa nimienomaan työvoimapiireittäin¹. Työvoimapiireittäisen kokonaistuotantoaineiston pohjana on puolestaan Tilastokeskuksen ylläpitämä seutukunnittainen aluetilinpito. Suomi jakaantuu yhteensä 88 seutukuntaan. Seutukunnittaisia tietoja yhdistämällä on muodostettu työvoimapiireittäiset kokonaistuotantotiedot vuosilta 1988–1995. Kokonaistuotantoaineisto koostuu lisäksi 6 toimialasta. Yhdessä näiden lähdeaineistojen tarkastelu antaa monipuolisen kuvan työttömyyden alueellisesta kehityksestä ja siihen vaikuttaneista tekijöistä Suomessa 1990-luvulla. Muuttoliikettä tarkastellaan käyttäen aluejakona läänejä.

Tutkimus jakaantuu 7 pääosaan. Ensimmäisessä osassa tarkastellaan lyhyesti Suomen kokonaistaloudellisen kehityksen tärkeimpiä piirteitä 1990-luvulla. Kansantalouden kehitys luo viitekehyksen työttömyyden aluekehityksen tarkastelulle. Toisessa osassa keskitytään työttömyyden alueellisen kehityksen kuvaamiseen Suomessa 1990-luvulla. Työttömyyttä mitataan työttömyysasteella. Työttömyyden vaihtelua tarkastellaan työvoimapiireittäin ja toisaalta työvoimapiirien välillä, jolloin saadaan kuva työttömyyden alue-erojen kehityksestä 1990-luvulla.

Kolmannessa osassa tarkastellaan puolestaan työn kysynnän ja työllisyyden alueellista kehitystä Suomessa 1990-luvulla. Bruttokansantuotteen kehitys työvoimapiireittäin vuosina 1993–1995 antaa käsityksen elpymisen etenemisestä alueellisesti 1990-luvun alun syvän laman jälkeen. Tarkastelun kantavana ajatuksena on se, että lyhyellä aikavälillä kokonaistuotannon muutos on ehdottomasti tärkein tekijä, jonka avulla on mahdollista selittää työllisyyskehityksen eroja alueiden välillä. Toimialoittaista kokonaistuotantoaineistoa hyödyntämällä on puolestaan mahdollista saada käsitys elpymisen keskeisimmistä leviämiskanavista Suomen eri alueilla. Lisäksi tarkastellaan tuotannon ja työllisyyden muutosten välistä yhteyttä työvoimapiireittäin. Tarkastelun pyrkimyksenä on selittää työmarkkinoiden kehityksen epäyhtenäisiä piirteitä Suomen kansantalouden elpymässä vuosina 1993–1996.

Neljännessä osassa keskitytään työn tarjonnan alueelliseen kehitykseen Suomen työvoimapiireissä 1990-luvulla. Työn tarjonnan muutokset hajotetaan muutoksiksi osallistumisasteessa ja toisaalta työikäisen väestön määrässä, jolloin saadaan tarkempi kuva työn tarjontaan vaikuttaneista osatekijöistä kussakin työvoimapiirissä. Lisäksi tarkastellaan läänien välistä muuttoliikettä vuosina 1992–1996.

¹ Ahvenanmaa on rajattu tutkimuksen ulkopuolelle.

Viidennessä osassa tarkastellaan työmarkkinoiden kohtaantoa alueellisesta näkökulmasta 1990-luvulla. Tämä on tärkeää, koska työmarkkinoiden kohtaanon heikkeneminen voi periaatteessa estää työn kysynnän kasvun välittymisen työttömyysasteen alentumiseen. Kuudennessa osassa eritellään kunkin työvoimapiirin osalta työttömyysasteen kehitykseen kansantalouden elpyessä vuosina 1993–1996 vaikuttaneet tärkeimmät tekijät. Tuolloin vedetään yhteen tutkimuksen kolmen edellisen osan työllisyyttä, työn tarjontaa ja kohtaanto-ongelmaa koskevat havainnot.

Seitsemännessä osassa tarkastellaan työttömyyden alueellista luonnetta. Tämä on tärkeää, koska Suomessa työttömyyden luonteessa on suuria alue-eroja. Aluksi tarkastellaan tulovirtaa työttömyyteen ja työttömyyden alkavuutta sekä työttömyysjaksojen keskimääräistä kestoa. Tämän jälkeen kartoitetaan toistuvaistyöttömyyden laajuutta kussakin työvoimapiirissä sekä tarkastellaan aktiivisen työvoimapolitiikan aluerakennetta ja sen virityksessä tapahtuneita tärkeimpiä muutoksia 1990-luvulla. Tutkimus päättyy yhteenvetoon ja kokoaviin johtopäätöksiin vuosien 1993–1996 alueellisesta työttömyyskehityksestä ja siihen vaikuttaneista tekijöistä.

1.1 Suhdannevaihtelut jyrkkiä 1990-luvulla

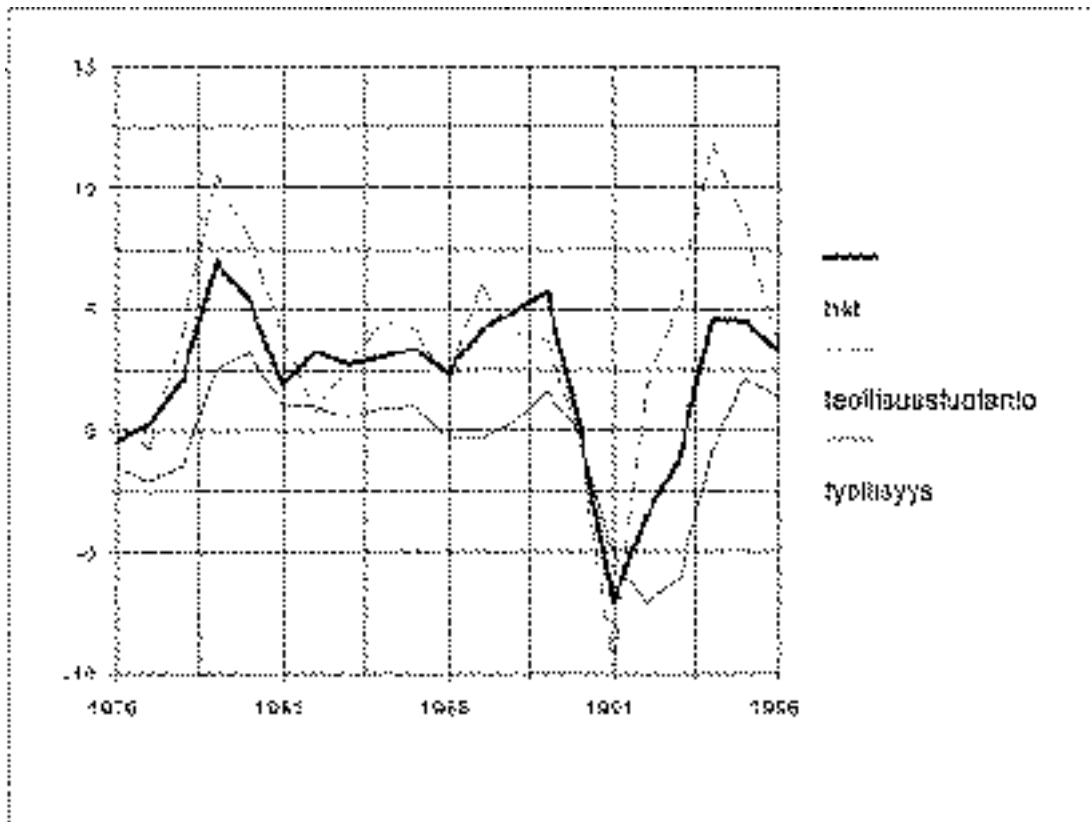
Suomen makrotaloudellinen kehitys 1990-luvulla luo viitekehyksen työttömyyden alue-erojen tarkastelulle. Tarkoituksena on tuoda esille ainoastaan alue-erojen kannalta keskeisimmät piirteet 1990-luvun kokonaistaloudellisesta kehityksestä Suomessa. Kuviossa 1 on eräiden tärkeimpien makrotaloudellisten muuttujien eli BKT:n, teollisuustuotannon määrän ja työllisyyden kehitys Suomessa vuosina 1976–1996.

Suomi ajautui 1990-luvun alussa erittäin syvään lamaan, joka oli kokonaistuotannon supistumisella mitattuna 1930-luvun pulakautta huomattavasti syvempi². Laman perimmäisistä syistä ollaan kuitenkin erimielisiä. Yhtäältä laman syntyminen on liitetty 1980-luvulla tapahtuneeseen rahoitusmarkkinoiden säännöstelyn purkamiseen ja sitä seuranneeseen kansantalouden ylikuumenemiseen, joka päättyi lopulta varallisuusesineiden hintakuplan puhkeamiseen ja kulutuksen väistämättömään romahtamiseen (ks. Sauramo 1996; Kukkonen 1997). Toiset asiantuntijat painottavat sen sijaan Suomen kansantalouden ulkopuolisten tekijöiden merkitystä laman alkusysäyksenä (ks. Tarkka 1994). Maamme 1990-luvun alun laman syistä ei ole vielä esitetty lopullista kokonaisarviota.

Vuosina 1993–1996 työttömyyden alue-erojen kehityksen kannalta laman syitä tärkeämpää on kuitenkin Suomen vientijohteinen elpyminen 1990-luvun alun lamasta. Kuviosta 1 näkyy selkeästi, että teollisuustuotannon kasvu käynnistyi huomattavasti ennen kuin bruttokansantuotteessa oli nähtävissä elpymisen ensimmäisiä merkkejä. Tämän tutkimuksen tärkeimpänä ajatuksena on se,

² Kianderin ja Vartian (1996) kirjoitus on hyödyllinen tarkastelu Suomen 1990-luvun alun laman syistä ja seurauksista.

Kuvio 1: Kiinteähintaisen BKT:n, teollisuustuotannon määrän ja työllisyyden muutos (prosenttia) vuosina 1976–1996. (Lähde: Tilastokeskus, kansantalouden tilinpito.)

että vientijohteinen elpyminen on kohdellut Suomen alueita eriarvoisesti ja keskeisiltä osiltaan johtanut työllisyyden alue-erojen voimakkaaseen kasvuun vuosina 1993–1996. Seurauksena on ollut puolestaan työttömyysasteen erojen kasvaminen alueiden välillä, koska työllisyys on työttömyysasteen tärkein osatekijä.

Kuviosta 1 ilmenee myös se tärkeä piirre, että työllisyyden paraneminen on tapahtunut vasta viipeellä kokonaistuotannon kasvun käynnistyttyä. Tämä on olennainen näkökohta myös työttömyyden ja ennen kaikkea työllisyyden alue-erojen kehityksen ymmärtämiseksi. Sinänsä työllisyyden reagointi viipeellä tuotannon muutoksiin ei ole eriskummallinen ilmiö, mutta voidaan perustellusti väittää, että nimenomaan vuosina 1993–1996 tämä viive oli poikkeuksellisen pitkä aiempiin kokemuksiin verrattuna. Kuviosta 1 nimittäin nähdään, että 1970-luvun lopulla teollisuustuotannon ja BKT:n voimakas kasvu välittyi ripeämmin työllisyyden parantumiseen kuin vuosina 1993–1996, jolloin kansantalous elpyi 1990-luvun alun syvästä lamasta.

Tärkeää on se, että 1990-luvun alun lama koitteli Suomen alueita siinä mielessä samalla tavalla, että työllisyys heikkeni ja vastaavasti työttömyysaste nousi voimakkaasti kaikissa työvoimapiireissä. Lisäksi syvimpinä lamavuosina 1991–1993 kokonaistuotanto supistui kaikissa muissa paitsi Oulun työvoimapiirissä. Suomen kansantalouden elpyessä vuosina 1993–1996 työttömyyden alueellinen kehitys ei ollut edes muutossuunnaltaan yhtäläinen Suomen työvoimapiireissä.

Myös kokonaistuotannon alueellisessa kehityksessä on ollut huomattavia eroja työvoimapiirien välillä kansantalouden elpyessä. Olennaista on nimenomaan se, että 1990-luvun alun syvä lama alkoi ja päättyi eri ajankohtina Suomen eri alueilla. Tämä aiheuttaa hankaluuksia joidenkin tarkastelujen yhteydessä. Tässä tutkimuksessa 1990-luvun alun lama sisältää vuodet 1991–1993 ja kansantalouden elpyminen käsittää puolestaan vuodet 1993–1996. Tosin työvoimapiireittäistä kokonaistuotantoaineistoa on saatavissa ainoastaan vuoteen 1995 saakka. Kokonaistuotantoaineiston puutteellisuutta lieventää osittain se, että tuotannon muutos vaikuttaa vasta viipeellä työllisyyteen.

2 Työttömyyden kehitys

Työttömyyden alueellista kehitystä voidaan tarkastella sekä työvoimapiireittäin että keskittyen työttömyysasteen alue-erojen suuruuteen työvoimapiirien välillä.

2.1 Työttömyys korkea Itä- ja Pohjois-Suomessa

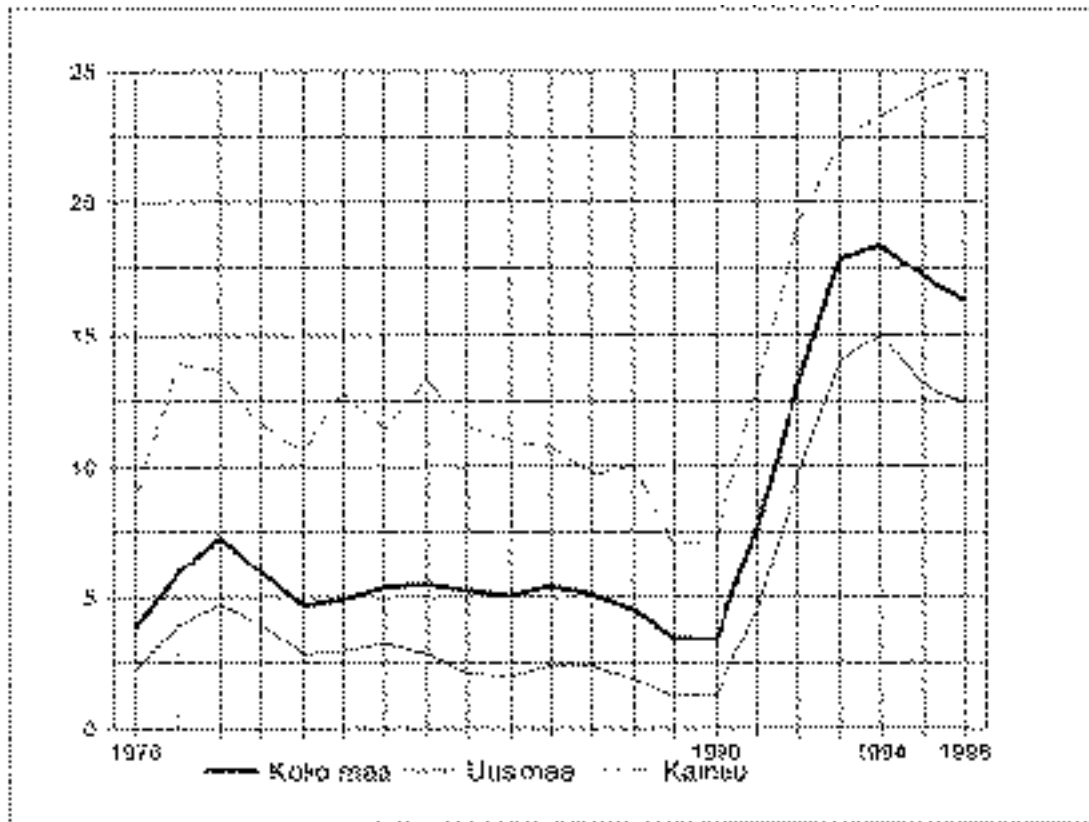
Työttömyyttä mitataan työttömyysasteella³. Työttömyysasteen aluekehitystä voidaan tarkastella joko absoluuttisina eroina tai suhteessa keskimääräiseen työttömyysastekehitykseen. Tämä on tärkeä näkökohta ennen kaikkea kuvattaessa työttömyyden alue-erojen suuruutta 1990-luvulla.

Suomen alueellisen työttömyyskehityksen tärkeimmistä rakenteellisista piirteistä saadaan kuva tarkastelemalla tilannetta viime vuosikymmenien aikana. Kuviossa 2 on työttömyysasteen kehitys koko maassa sekä Uudenmaan ja Kainuun työvoimapiireissä vuosina 1976–1996.

Työttömyyden alue-erot Suomessa ovat ensinnäkin suuria ja lisäksi kestäviä (ks. Pehkonen & Tervo 1995a, 1995b). Yksi työttömyyden alue-erojen pysyvyyden taustalla vaikuttava tärkeä tekijä on alueiden välisen muuttoliikkeen heikkous työttömyyden alue-erojen tasoittajana (ks. Tervo 1997). Muuttovirrat suuntautuvat tyypillisesti korkean työttömyyden alueilta matalan työttömyyden alueille, jolloin työttömyyden alue-erojen tulisi periaatteessa supistua ajan myötä. Muuttoliikkeen laajuus riippuu ennen kaikkea työttömyyden alue-erojen suuruudesta. Työttömyyden alue-erojen voimakas kasvu johtaa alueiden välisen muuttoliikkeen vilkastumiseen. Muuttoliike ei ole kuitenkaan varsinkaan lyhyellä aikavälillä ongelmaton keino sopeutua työttömyyden alue-erojen kasvuun. Tämä

³ Työttömyysaste kuvaa työttömien suhdetta työvoimaan. Yhdessä työlliset ja työttömät muodostavat työvoiman.

Kuvio 2: Työttömyysaste koko maassa sekä Uudenmaan ja Kainuun työvoimapiireissä vuosina 1976–1996 (prosenttia). (Lähde: Tilastokeskus, työvoimatutkimus.)

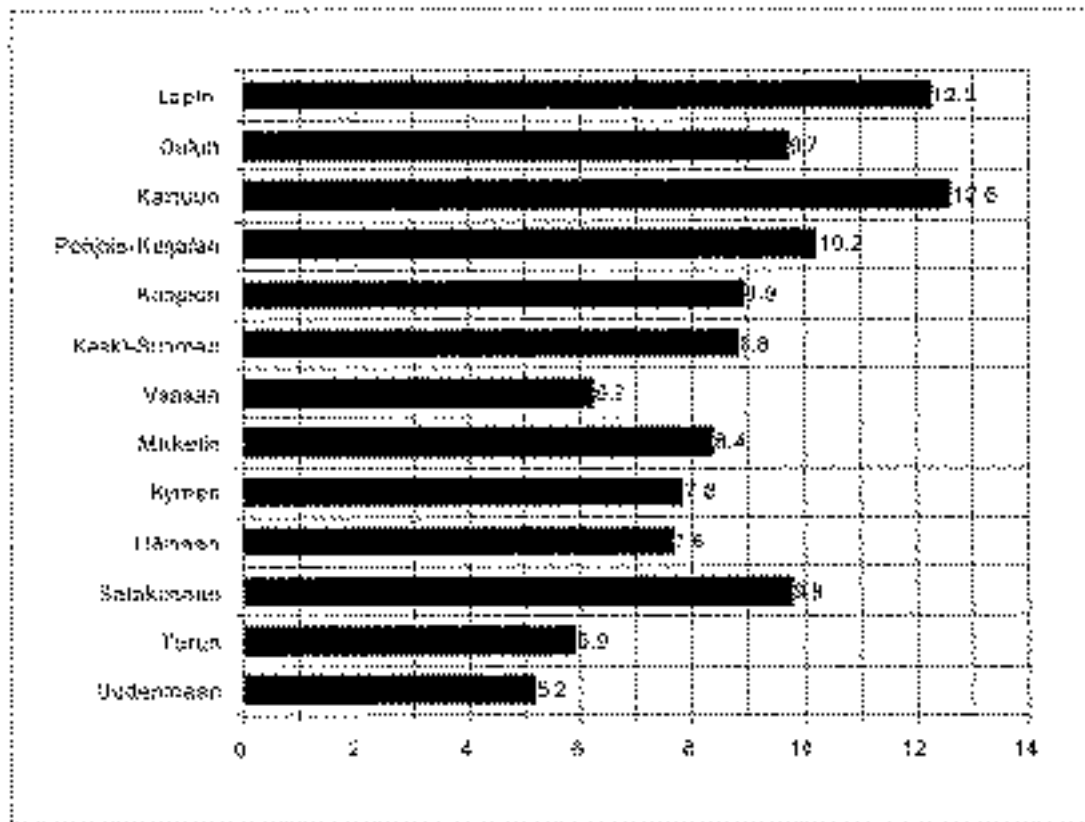
johtuu siitä, että muuttoliike näivettää toimeentulomahdollisuuksia voimakkaiden muuttovirtojen lähtöalueilla ja lisää aluerakenteen epätasapainoa.

Toinen tärkeä alueellisten työmarkkinoiden rakenteellinen piirre on puolestaan se, että alueellisilla työttömyysasteilla on voimakas taipumus heilahdella samansuuntaisesti eli koko maan työttömyysasteen aleneminen alentaa myös kunkin työvoimapiirin työttömyysastetta ja päinvastoin⁴. Kolmas tärkeä havainto on se, että alueelliset työttömyysasteet eivät yleensä lähene toisiaan edes pitkällä aikavälillä huolimatta siitä, että alueelliset tuloerot – kun käytetään henkeä kohti laskettua verotettavaa tuloa – ovat kaventuneet voimakkaasti Suomessa viime vuosikymmeninä (ks. Kangasharju 1997). Tämän kehityksen taustalla on osaltaan harjoitettu aluepolitiikka.

Työttömyysaste on ollut keskimääräistä korkeampi vuosina 1976–1996 ennen kaikkea Itä- ja Pohjois-Suomen työvoimapiireissä (kuvio 3). Koko maan keskiarvoa alhaisempi työttömyysaste on ollut puolestaan Uudenmaan, Turun ja Vaasan työvoimapiireissä. Myös kymmenen viime vuoden aikana näissä kolmessa työvoimapiirissä on ollut koko maan keskiarvoa alhaisempi työttömyys-

⁴ Tarkasteltaessa neljännesvuosiaineistoa 1984:1–1997:1 havaitaan, että pitkällä aikavälillä Uudenmaan työttömyysasteen suhde Satakunnan, Mikkelin, Vaasan, Kuopion ja Pohjois-Karjalan työvoimapiirien työttömyysasteeseen pysyy likimain muuttumattomana (ks. Böckerman 1997).

Kuvio 3: Keskimääräinen työttömyysaste työvoimapiireittäin vuosina 1976–1996 (prosenttia). (Lähde: Tilastokeskus, työvoimatutkimus.)

aste. Tämä osoittaa sen, että työttömyyden työvoimapiireittaiset tasoerot ovat huomattavan pysyviä myös poikkeuksellisissa olosuhteissa, sillä 1980-luvun loppuun ja 1990-luvun alun työttömyysasteaineistoa luonnehtivat poikkeuksellisen suuret vaihtelut verrattuna aiempaan kehitykseen.

Työttömyysasteen absoluuttinen heilahtelu on ollut suurempaa Itä- ja Pohjois-Suomen työvoimapiireissä, joissa on ollut korkea keskimääräinen työttömyysaste vuosina 1976–1996. Satakunnassa työttömyysasteen suuren heilahtelun taustalla on korkean työttömyysasteen lisäksi se, että Satakunnan työvoimapiirin aineisto kattaa ainoastaan vuodet 1984–1996, jolloin ajanjaksoon sisältyy suhteellisesti enemmän ”poikkeuksellisia havaintoja” (ennen kaikkea 1990-luvun havainnot, joihin sisältyy sekä kokonaistuotannon romahdus 1990-luvun alun syvän laman seurauksena että vientijohteinen elpyminen) kuin pidempään havaintoaineistoon 1976–1996. Myös kymmenen viime vuoden aikana työttömyysasteen absoluuttinen heilahtelu on ollut voimakkainta nimenomaan Lapin ja Kainuun työvoimapiireissä.

Myös kansainvälisissä empiirisissä tutkimuksissa on päädytty siihen, että työttömyysasteen absoluuttiset heilahtelut ovat suurempia nimenomaan korkean työttömyyden luonnehtimilla kehitysalueilla kuin matalan keskimääräisen työttömyyden ydinalueilla (ks. Gordon 1985, 95). Työttömyysasteen suurempia absoluuttisia heilahteluja korkean työttömyyden alueilla on selitetty sillä, että näi-

den alueiden tuotantotoiminta on tyypillisesti suhdanneherkempää kuin matalan työttömyyden alueiden tuotantotoiminta. Tämä selitys on kuitenkin puutteellinen siinä mielessä, että se ei jäsennä niitä tekijöitä, joiden tähden suhdanneherkkä tuotantotoiminta sijoittuu korkean työttömyyden alueille. Tietämys yritysten sijaintikäyttäytymiseen ennen kaikkea pitkällä aikavälillä vaikuttavista tekijöistä on ilmeisen puutteellinen (ks. Virkkala 1985).

Työttömyysasteen suurempi absoluuttinen heilahtelu korkean työttömyysasteen alueilla merkitsee työttömyyden alue-erojen kehityksen näkökulmasta periaatteessa sitä, että voimakkaan ja vakaan talouskasvun olosuhteissa absoluuttisten työttömyyden alue-erojen tulisi kaventua. Tämä johtuu yksinkertaisesti siitä, että voimakkaan ja vakaan talouskasvun vallitessa korkean työttömyyden alueiden työttömyysasteen tulisi alentua nopeammin kuin koko maan keskimääräinen työttömyysaste, jotta työttömyysasteen absoluuttiset heilahtelut muodostuisivat siellä ajan oloon suuremmiksi kuin matalan keskimääräisen työttömyysasteen alueilla. Lopputuloksena olisi työttömyyden absoluuttisten alue-erojen kaventuminen voimakkaan talouskasvun myötä. Tämä kehityskulku vaatii toteutuakseen sen, että talouskasvu jakaantuu tasaisesti alueiden välillä. Suomen kansantalouden elpymistä 1990-luvun syvästä lamasta on kuitenkin luonnehtinut nimenomaan se, että kokonaistuotannon alueellisessa kehityksessä on ollut suuria eroja (ks. luku 3.2).

Työttömyysasteen heilahtelu suhteessa alueen keskimääräiseen työttömyysasteeseen on ollut puolestaan voimakkainta Uudenmaan työvoimapiirissä⁵. Tausalla on Uudenmaan työvoimapiirin alhainen keskimääräinen työttömyysaste. Pienintä työttömyysasteen suhteellinen heilahtelu taas on ollut Itä- ja Pohjois-Suomen työvoimapiireissä. Myös kansainvälisissä empiirisissä tutkimuksissa on päädytty siihen, että matalan työttömyyden alueilla suhteelliset heilahtelut työttömyysasteen kehityksessä ovat suurempia kuin korkean työttömyyden luonnehtimilla alueilla (ks. Gordon 1985, 96). Tämä säännönmukaisuus pätee siis myös Suomessa.

2.2 Työttömyyden alue-erot kasvaneet voimakkaasti

Työttömyyden alue-erojen suuruus niveltyy kokonaistaloudelliseen kehitykseen. Kansainvälisissä empiirisissä tutkimuksissa on päädytty siihen, että taantumien aikana työttömyysasteen absoluuttiset alue-erot kasvavat ja voimakkaan talouskasvun aikana työttömyysasteen absoluuttisilla alue-eroilla on puolestaan taipumus supistua (ks. Pehkonen & Tervo 1995b). Isossa-Britanniassa esimerkiksi vuosien 1980–1982 syvä lama kasvatti voimakkaasti työttömyyden absoluuttisia alue-eroja (ks. Gudgin 1995, 20). Tämä säännönmukaisuus toteutui myös Suomessa varsin hyvin ennen 1990-luvun alun kehitystä (ks. Okko 1981; Työllisyystutkimustoimikunnan mietintö 1986, 32–33; Tervo 1995). 1990-luvun ke-

⁵ Tämä havainto pätee myös käytettäessä neljännesvuosiaineistoa 1987:1–1996:4. Suhteellisia heilahteluja mitataan tässä tutkimuksessa variaatiokertoimella, jolloin keskihaionta suhteutetaan keskimääräiseen työttömyysasteeseen.

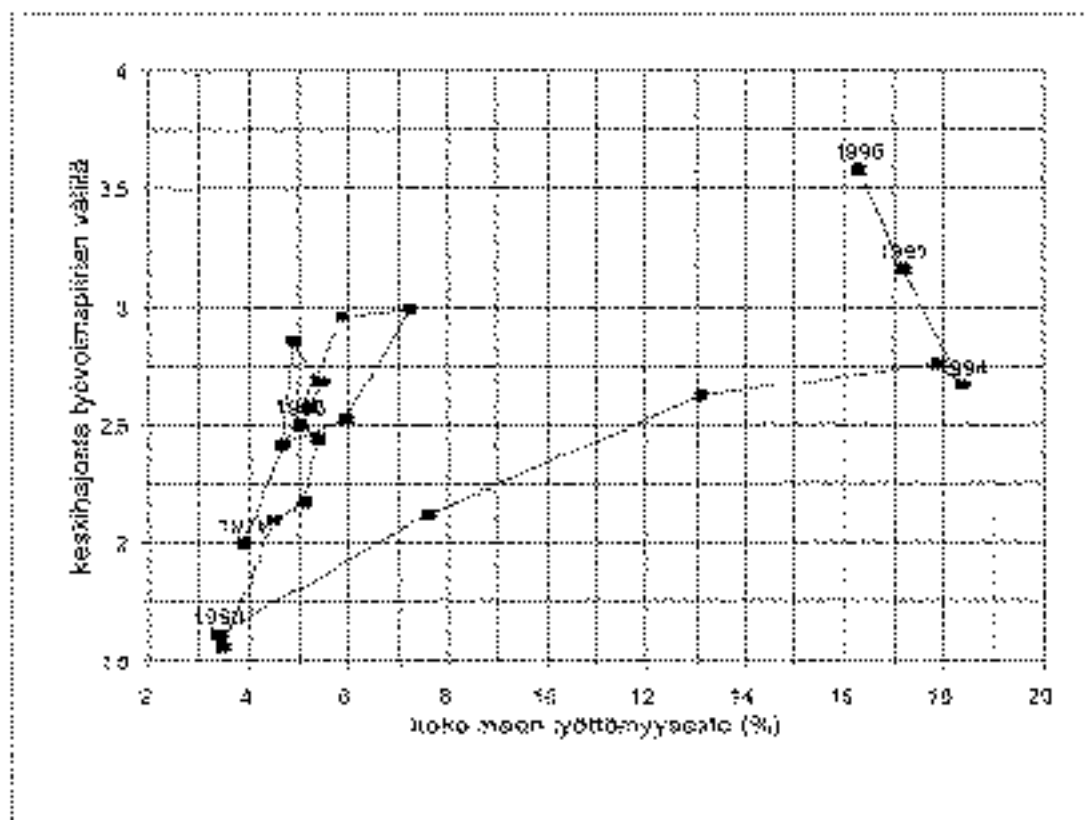
hitys on kuitenkin merkinnyt alueellisen työttömyyskehityksen keskeisten piirteiden murtumista. Tämä johtuu ennen kaikkea siitä, että elpymistä 1990-luvun alun lamasta luonnehti voimakas vientijohteisuus.

Tarkasteltaessa työttömyyden käyttäytymistä suhdannekierron yhteydessä on kansainvälisissä empiirisissä tutkimuksissa päädytty siihen, että taantumien aikana suhteellisilla työttömyyden alue-eroilla on taipumus kaventua ja voimakkaan talouskasvun aikana suhteelliset työttömyyserot puolestaan kasvavat. Pehkonen ja Tervo (1995b, 26) ovat päätyneet Suomen osalta samaan tulokseen vuoteen 1993 asti ulottuvalla aineistolla.

Työttömyyden alue-erojen kehitys Suomessa 1990-luvulla voidaan kiteyttää kahden kuvion avulla, joissa työttömyyden alue-erojen kehitys työvoimapiirien välillä liitetään Suomen kansantalouden keskimääräisen työttömyysasteen kehitykseen. Tärkeää on nimenomaan se, että työttömyyden absoluuttisten ja suhteellisten alue-erojen tarkastelu antaa toisistaan poikkeavan kuvan Suomen työttömyyden alue-erojen kehityksestä 1990-luvulla ja ennen kaikkea vuosina 1993–1996.

Kuviossa 4 on koko maan työttömyysaste ja työttömyysasteen absoluuttisten alue-erojen kehitys työvoimapiirien välillä vuosina 1976–1996. Absoluuttisia alue-eroja on mitattu keskihajonnalla. Havaintopisteet on lisäksi yhdistetty toisiinsa aikajärjestyksessä, jolloin saadaan käsitys kehitysurasta.

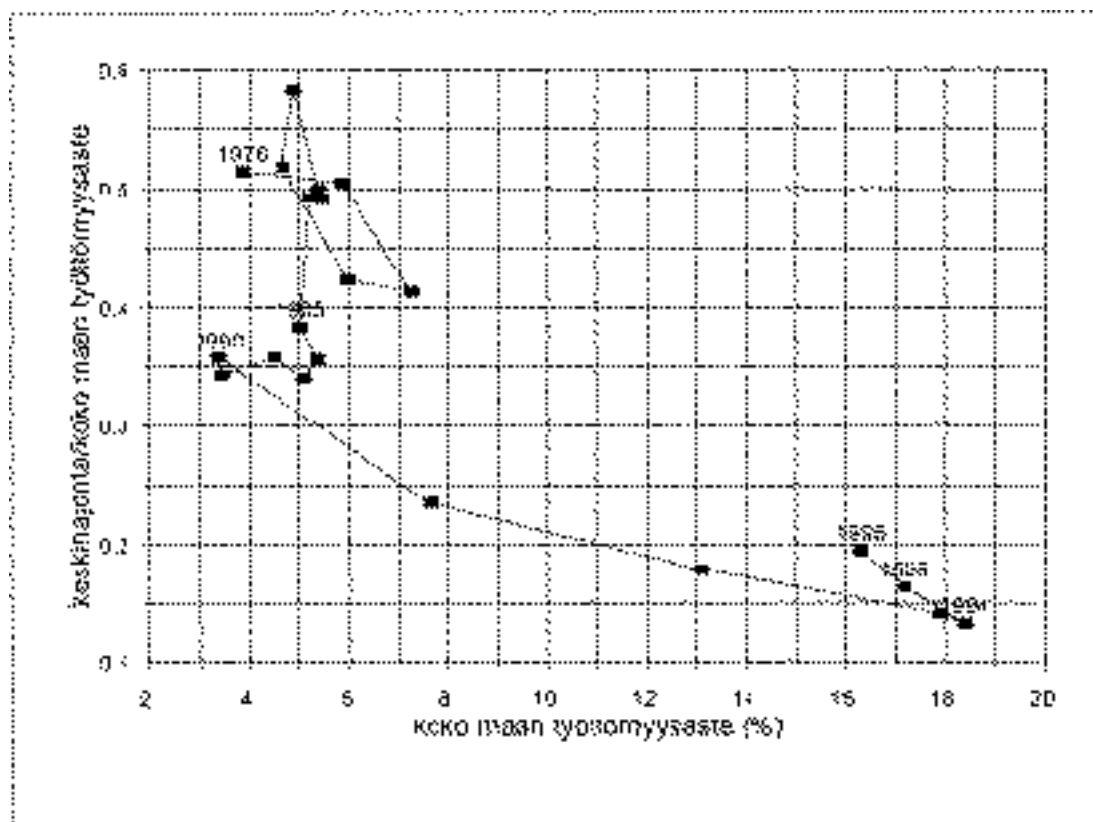
Kuvio 4: Koko maan keskimääräinen työttömyysaste (prosenttia) ja työttömyysasteen keskihajonta työvoimapiirien välillä vuosina 1976–1996. (Lähde: Tilastokeskus, työvoimatutkimus.)

1990-luvun osalta voidaan tehdä kolme tärkeää päätelmää. Ensinnäkin työttömyyden vaihtelu työvoimapiirien välillä on lisääntynyt läpi koko 1990-luvun. Toiseksi kehitys voidaan jakaa kahteen selkeään vaiheeseen. Vuosina 1990–1994 laman syntyessä ja jatkuessa työttömyyden absoluuttiset alue-erot työvoimapiirien välillä kasvoivat hitaasti, mutta vuodesta 1994 alkaen Suomen kansantalouden elpymisen päästessä vauhtiin tämä kehitys on voimistunut huomattavasti. Kolmanneksi on syytä huomata se, että vuosina 1995 ja 1996 työttömyysasteen absoluuttiset alue-erot työvoimapiirien välillä ovat saavuttaneet korkeamman tason kuin vielä kertaakaan aiemmin vuosina 1976–1996. Tämä kertoo alueiden välisen eriarvoisuuden voimakkaasta kasvusta kansantalouden elpymisen myötä. Mielenkiintoista on myös se, että 1980-luvun lopulla voimakas talouskasvu johti nimenomaan työttömyyden absoluuttisten alue-erojen supistumiseen työvoimapiirien välillä. Tämä merkitsee sitä, että talouskasvun vaikutuksessa työttömyyden alue-erojen kehitykseen on tapahtunut murros kansantalouden elpymässä 1990-luvun alun syvästä lamasta.

Kuviossa 5 on puolestaan koko maan työttömyysaste ja työttömyysasteen suhteellisten alue-erojen kehitys työvoimapiirien välillä vuosina 1976–1996. Suhteellisia alue-eroja on mitattu variaatiokertoimen avulla, jolloin työttömyysasteen keskihajonta työvoimapiirien välillä suhteutetaan koko maan keskimääräiseen työttömyysasteeseen tarkasteluajankohtana.

Kuvio 5: Koko maan keskimääräinen työttömyysaste (prosenttia) ja työttömyysasteen variaatiokerroin työvoimapiirien välillä vuosina 1976–1996. (Lähde: Tilastokeskus, työvoimatutkimus.)

Vuosina 1976–1996 matala työttömyysaste on keskimäärin liittynyt suuriin työttömyyden suhteellisiin alue-eroihin ja korkea työttömyysaste puolestaan pieniin työttömyyden suhteellisiin alue-eroihin.

1990-luvun osalta voidaan tehdä kolme keskeistä päätelmää. Ensinnäkin vuosina 1990–1995 suhteelliset alue-erot Suomen työvoimapiirien työttömyysasteiden välillä pienenivät. Toinen tärkeä päätelmä on se, että vuosina 1994–1996 eli Suomen kansantalouden elpyessä 1990-luvun alun syvästä lamasta myös työttömyysasteiden suhteellinen vaihtelu työvoimapiirien välillä alkoi hieman voimistua. Työttömyyden suhteellisten alue-erojen kehitys vuosina 1993–1996 vastaa aiemmin Suomessa ja muualla havaittua säännönmukaisuutta, jonka mukaan voimakkaan talouskasvun tulisi nimenomaan johtaa työttömyyden suhteellisten alue-erojen lisääntymiseen. Suomen 1990-luvun kehitystä voidaan tulkita myös siten, että työttömyyden absoluuttisten alue-erojen kasvu on ollut kansantalouden elpyessä niin voimakasta, että myös työttömyyden suhteelliset alue-erot ovat laajentuneet Suomen työvoimapiirien välillä. Kolmas keskeinen päätelmä on se, että suhteelliset työttömyyserot Suomen työvoimapiirien välillä ovat olleet 1990-luvulla kuitenkin huomattavasti alhaisemmalla tasolla kuin 1970- ja 1980-luvuilla.

Absoluuttisten ja suhteellisten alue-erojen tarkastelu antaa siis toisistaan poikkeavan kuvan työttömyyden alue-erojen kehityksestä ja alueiden eriarvoisuudesta Suomessa 1990-luvulla. Tarkastelu keskittyy jatkossa lähinnä työttömyyden absoluuttisiin alue-eroihin, koska ihmiset mieltävät alue-eroja harvemmin suhteessa koko maan keskimääräiseen työttömyysastekehitykseen. Tästä huolimatta on syytä korostaa sitä, että ei ole olemassa kriteereitä ratkaista, kumpi näistä kahdesta tarkastelutavasta on ”oikeampi”.

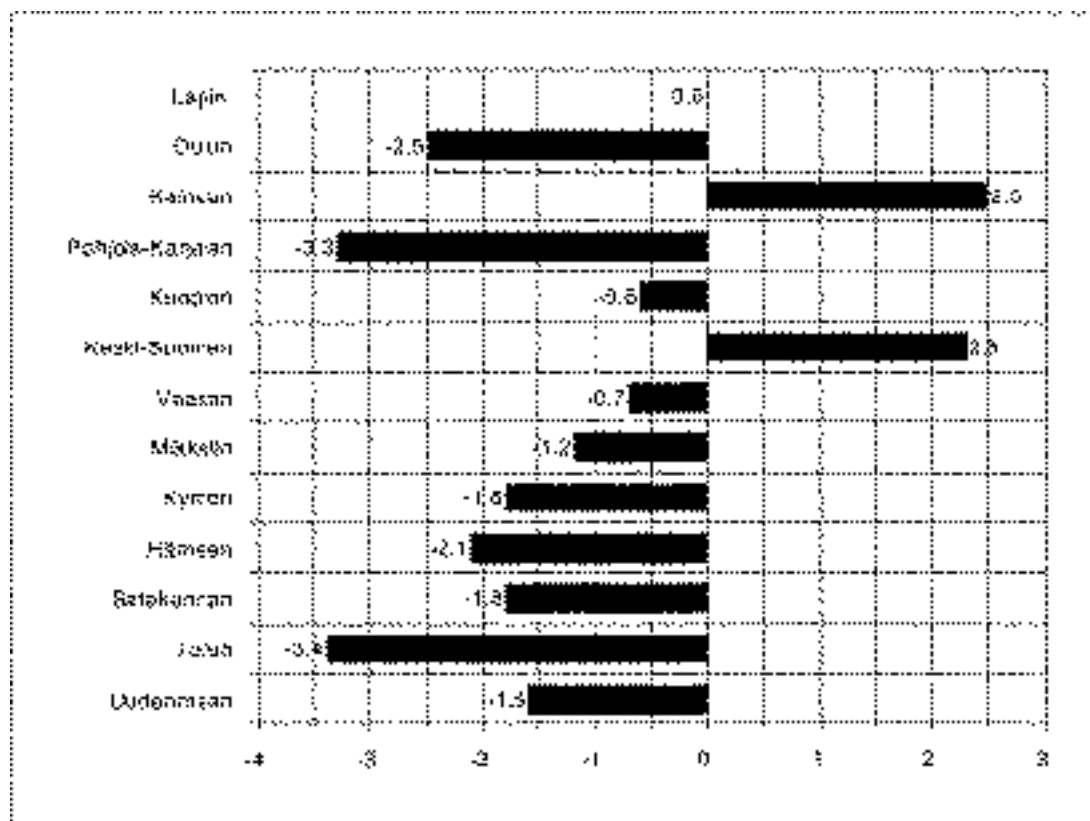
Suomen kansantalouden elpyminen 1990-luvun alun syvästä lamasta on siis merkinnyt ennen kaikkea työttömyyden absoluuttisten alue-erojen voimakasta kasvamista. Kuviossa 6 on työttömyysasteen muutos työvoimapiireittäin vuosien 1993 ja 1996 välillä. Tarkastelu paljastaa selviä alue-eroja työvoimapiirien välillä.

Tarkasteltaessa työttömyyden kehitystä työvoimapiireittäin voidaan havaita, että työttömyyden aleneminen on ollut hidasta ennen kaikkea Itä- ja Pohjois-Suomessa. Kainuussa työttömyysaste on noussut jatkuvasti huolimatta Suomen kansantalouden elpymisestä. Myös Keski-Suomen työvoimapiirin työttömyysaste on kohonnut 2,3 prosenttiyksikköä vuosina 1993–1996. Lapin työvoimapiirissä työttömyysaste on puolestaan pysynyt muuttumattomana vuosien 1993 ja 1996 välillä huolimatta kansantalouden elpymisestä. Voimakkaimmin työttömyysaste on alentunut vuosina 1993–1996 Turun ja Pohjois-Karjalan työvoimapiireissä. Pohjois-Karjalan työttömyysaste on kuitenkin tästä huolimatta pysynyt korkeana.

Tärkein päätelmä kansantalouden elpymisen osalta on siis se, että Etelä-Suomen ja rannikon työvoimapiirien työttömyysastekehitys on ollut vuosina 1993–1996 suotuisaa verrattuna Itä- ja Pohjois-Suomen tilanteeseen.

Työttömyyden alueellisen epäyhtenäistymisen tulisi vaikuttaa ennen kaikkea tuotannontekijätulojen alueelliseen rakenteeseen. Loikkanen, Laakso ja Sullström (1997, 10) ovat päätyneet siihen, että tuotannontekijätulojen alue-erot ovat

Kuvio 6: Työttömyysasteen muutos työvoimapiireittäin vuosien 1993 ja 1996 välillä (prosenttiyksikköä). (Lähde: Tilastokeskus, työvoimatutkimus.)

kasvaneet jonkin verran Suomen neljän suuralueen välillä 1990-luvulla, mutta käytettävissä olevien tulojen alue-erot ovat sen sijaan supistuneet. Hyvinvointivaltion tulonsiirtojärjestelmät ovat siis kyenneet estämään tehokkaasti alueellisen eriarvoisuuden voimistumista huolimatta siitä, että Suomessa työttömyyden absoluuttiset alue-erot ovat saavuttaneet aiempaa korkeamman tason. Tulonsiirrot 1990-luvulla köyhtyneille alueille ovat osaltaan myös supistaneet muuttoliikettä parantuneen työllisyyden alueille ja siten estäneet aluerakenteen muuttumista epätasapainoisemmaksi.

2.3 Yhteenveto

Vuosina 1993–1996 kansantalouden elpyminen 1990-luvun alun syvästä lamasta ja voimakas talouskasvu ovat yhdistyneet työttömyyden absoluuttisten alueerojen jyrkkään lisääntymiseen ja eriarvoisuuden voimistumiseen Suomessa. Työttömyysaste on pysynyt korkealla tasolla ennen kaikkea Itä- ja Pohjois-Suomen työvoimapiireissä. Etelä-Suomen ja rannikon työvoimapiireissä työttömyys on kehittynyt suotuisasti suhteessa koko maan keskiarvoon. Kainuun lisäksi työttömyysaste on noussut vuosina 1993–1996 Keski-Suomen työvoimapiirissä. Vuosien 1993–1996 kehitys poikkeaa aiemmin Suomessa ja muualla tehdyissä em-

piirisissä tutkimuksissa havaitusta säännönmukaisuudesta, jonka mukaan voimakkaan talouskasvun tulisi nimenomaan supistaa työttömyyden absoluuttisia alueeroja. Tärkeää on se, että tämä kehityskulku vaatii toteutuakseen kuitenkin sen, että talouskasvu jakaantuu tasaisesti alueiden välillä.

3 Työn kysyntä ja työllisyys

Työttömyysasteen aluekehityksen tärkein osatekijä on työllisyyden muutos. Työllisyyden paraneminen on vuosina 1993–1996 työvoimapiireittäisessä tarkastelussa säännönmukaisesti merkinnyt myös selkeää työttömyysasteen alenemista. Työllisyyden muutosten selittäminen on siis avain työttömyysasteen alue-erojen ymmärtämiseen⁶. Periaatteessa työllisyyden lisäyksen vaikutuksen työttömyysasteen alenemiseen voi estää ainoastaan työn tarjonnan samanaikainen, voimakas kasvu (ks. luku 4). Tämä selittää sen, että Keski-Suomen ja Lapin työvoimapiireissä työllisyyden ja työttömyysasteen muutoksen välinen suhde on heikko vuosina 1993–1996.

Kokonaistuotannon muutos työvoimapiireittäin on puolestaan se kansantalouden perustekijä, jonka avulla on järkevää selittää työllisyyden alue-erojen kehittymistä Suomessa 1990-luvulla. Tarkastelun kantavana ajatuksena on yksinkertaisesti se, että epäyhtenäinen työllisyyden aluekehitys Suomen elpyessä 1990-luvun alun syvästä lamasta palautuu viime kädessä kokonaistuotannon epäyhtenäiseen kehitykseen työvoimapiireittäisessä tarkastelussa. Kokonaistuotannon epäyhtenäiset muutokset alueiden välillä ovat puolestaan seurausta elpymisen voimakkaasta vientijohteisuudesta.

3.1 Työllisyyden kehitys epäyhtenäistä

Koko kansantalouden tasolla työllisyys heikkeni Suomessa jyrkästi 1990-luvun alussa. Työllisyyden voimakkaan heikkenemisen syynä oli Suomen kokonaistuotannon

⁶ Yhdysvaltain osavaltioissa työllisyyden muutosten välittyminen työttömyysasteen muutokseksi on huomattavasti vaimeampaa kuin Suomessa. Tämä johtuu siitä, että Yhdysvalloissa työllisyyden heikkeneminen johtaa välittömästi laajamittaiseen osavaltioiden väliseen muuttoliikkeeseen, jolloin työllisyyden muutos vaikuttaa huomattavasti vaimeammin työttömyysasteeseen kuin eurooppalaisissa hyvinvointivaltioissa, joissa muuttoliikkeen rooli alueellisten työmarkkinoiden sopeuttajana on rajattu (ks. Blanchard & Katz 1992, 30–34).

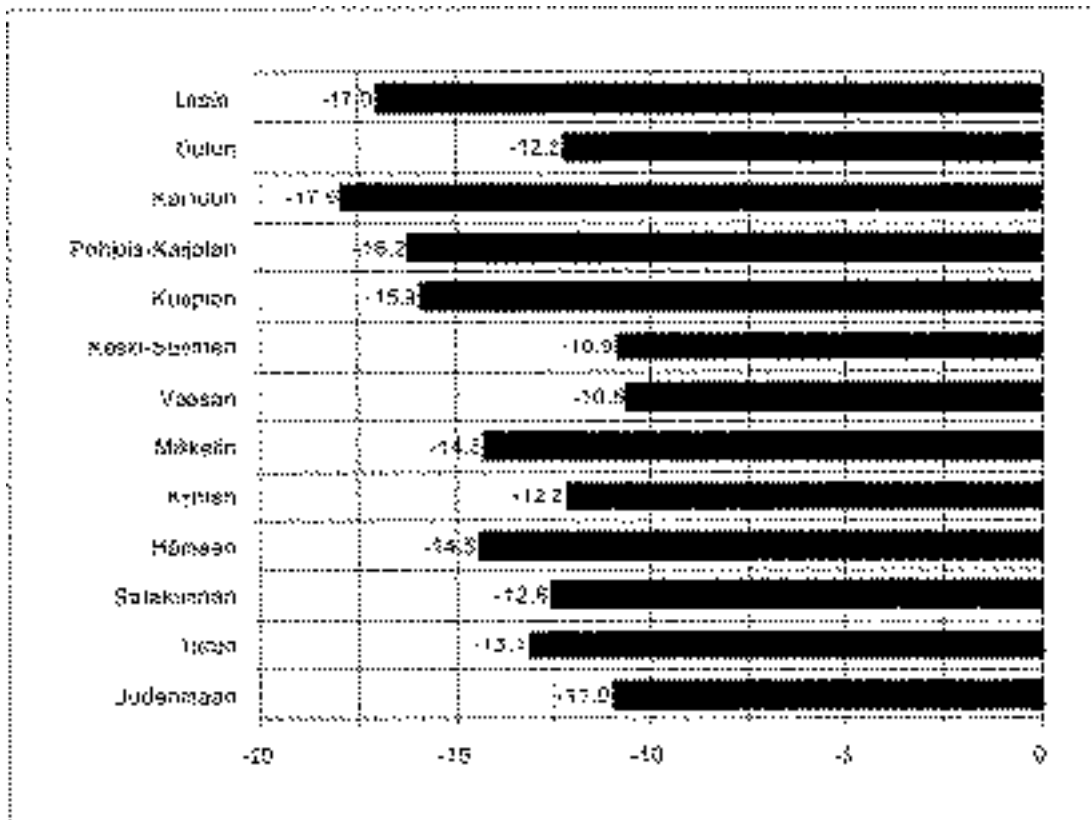
non romahdus laman myötä. Työllisyyden heikkeneminen tulee selvästi ilmi, jos tarkastellaan työllisten keskiarvoa Suomen työvoimapiireissä vuosina 1976–1996.

Syvimpinä lamavuosina työllisyys heikkeni kaikissa työvoimapiireissä (kuvio 7). Työllisyyden heikkeneminen oli kuitenkin voimakkainta Kainuun ja Lapin työvoimapiireissä. Tämä on sopusoinnussa sen kanssa, että yleensä korkean työttömyyden alueilla työttömyysasteen absoluuttiset heilahtelut ovat suurempia kuin matalan työttömyyden alueilla. Työllisyys supistui syvimpinä lamavuosina vähiten Uudenmaan, Keski-Suomen ja Vaasan työvoimapiireissä. Tästä huolimatta vuosina 1991–1993 työllisyys heikkeni kuitenkin suhteellisen tasaisesti kaikissa työvoimapiireissä.

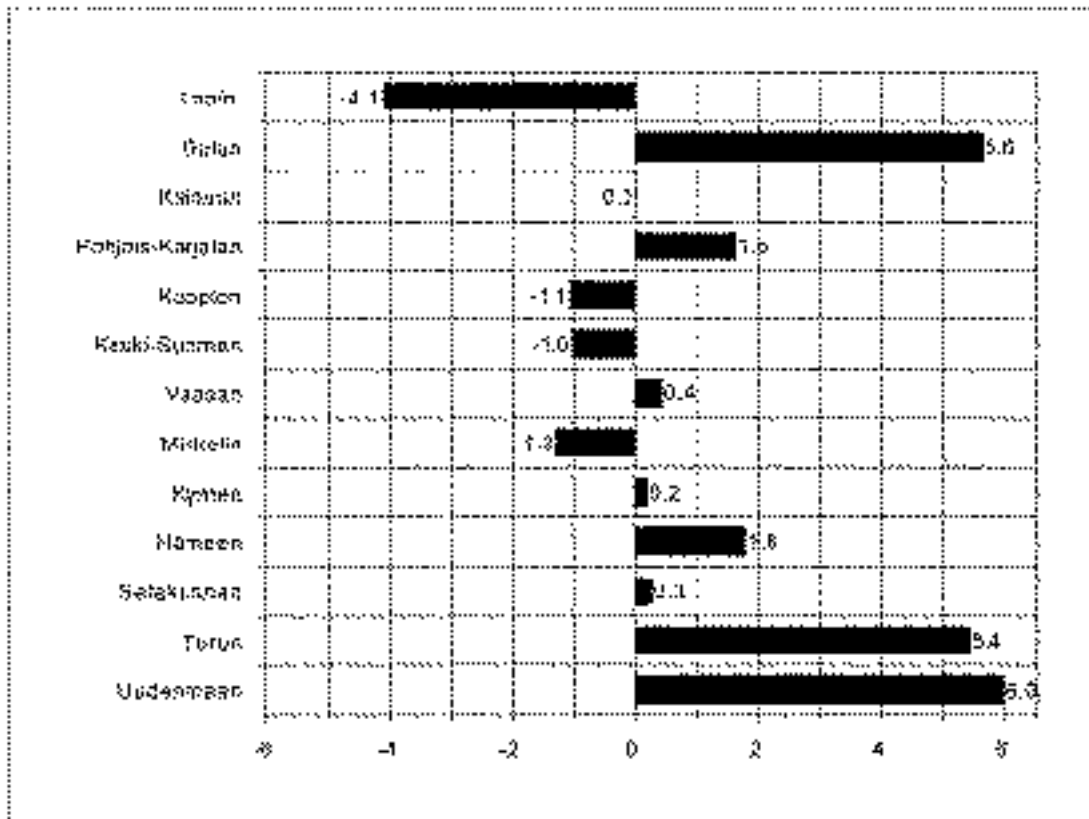
Kansantalouden elpyessä vuosina 1993–1996 työllisyyden aluekehitys on ollut hyvin epäyhtenäistä, vaikka työllisyys on parantunut suurimmassa osassa työvoimapiirejä (kuvio 8).

Työllisyys on heikentynyt eniten Lapin työvoimapiirissä. Myös Mikkelin, Kuopion ja Keski-Suomen työvoimapiirissä on tapahtunut työllisyyden heikkenemistä huolimatta kansantalouden elpymisestä. Työllisyys on taas kasvanut selvästi voimakkaimmin Uudenmaan, Oulun ja Turun työvoimapiireissä. Työllisyyden voimakas parantuminen on puolestaan johtanut Uudenmaan, Oulun ja Turun työttömyysasteen alenemiseen vuosina 1993–1996. Pohjois-Suomen työmarkkinoiden sisäistä epäyhtenäisyyttä kuvastaa se, että Oulun työvoimapiirissä työllisten määrä on kehittynyt huomattavan suotuisasti verrattuna Pohjois-Suo-

Kuvio 7: Työllisyyden muutos (prosenttia) työvoimapiireittäin vuosien 1991 ja 1993 välillä. (Lähde: Tilastokeskus, työvoimatutkimus.)

Kuvio 8: Työllisyyden muutos (prosenttia) työvoimapiireittäin vuosien 1993 ja 1996 välillä. (Lähde: Tilastokeskus, työvoimatutkimus.)

men muihin työvoimapiireihin. Tämä osoittaa sen, että Pohjois-Suomen sisäinen kehitys on ollut eriytynyttä vuosina 1993–1996.

3.2 Elpyminen käynnistyi Etelä-Suomesta ja rannikolta

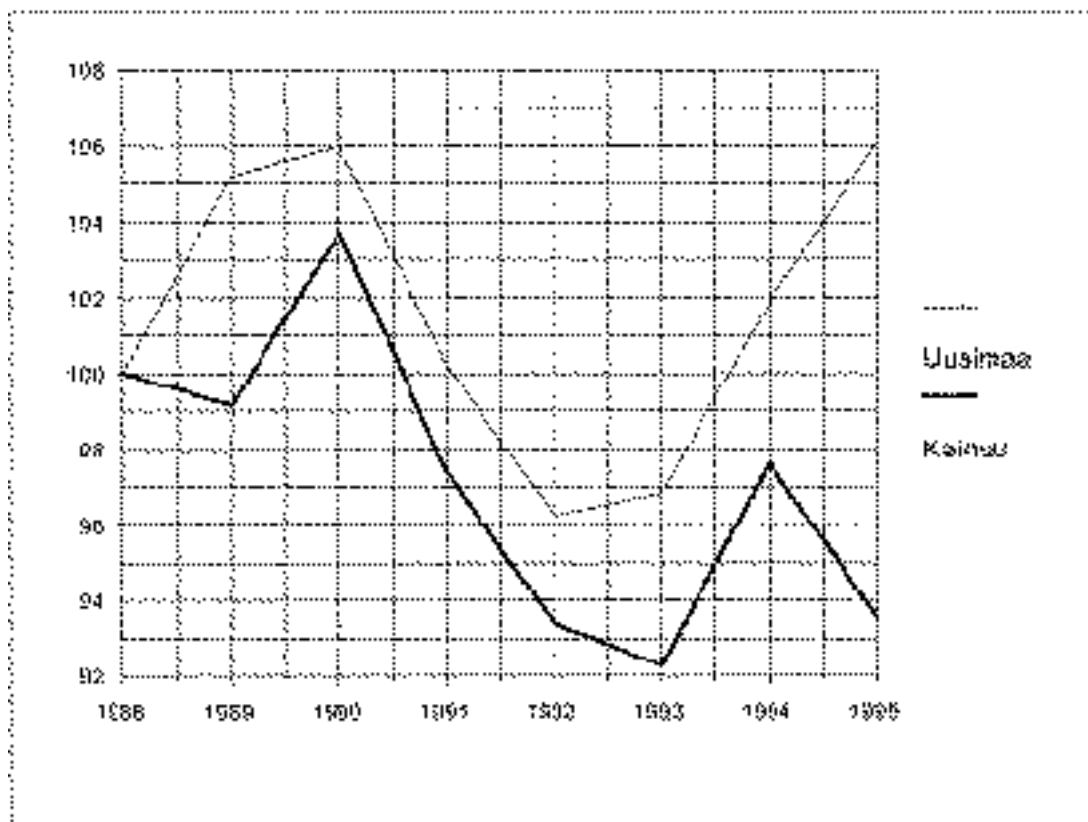
Tilastokeskuksen aluetilinpäidossa Suomi jakaantuu yhteensä 88 seutukuntaan. Seutukunnittaisten kokonaistuotantotietojen avulla on puolestaan mahdollista muodostaa työvoimapiireittäinen kokonaistuotantoaineisto, joka koostuu 6 toimialasta. Tämä aineisto kattaa vuodet 1988–1995. Kokonaistuotantoaineisto on lisäksi kiinteähintainen vuoden 1990 hinnoissa, jolloin voidaan tarkastella nimenomaan kokonaistuotannon määrien kehitystä työvoimapiireittäin. Kiinteähintainen BKT on puolestaan määritelmän mukaan toimialojen arvonlisäyksien summa.

Alueellisten kokonaistuotantosarjojen keskeisin piirre on se, että Suomen kansantalouden elpyminen on edennyt siten, että kokonaistuotannon elpyminen käynnistyi Etelä-Suomen ja rannikon työvoimapiireistä. Tämä on ehdottomasti tärkein kokonaistuotannon muutosten aluerakenteeseen liittyvä tekijä, jonka avulla on mahdollista ymmärtää Suomen työllisyyden epäyhtenäistä alueellista kehitystä vuosina 1993–1996.

Elpymisen etenemistä Suomen työvoimapiireissä voidaan jäljittää kokonaistuotannon käännepeisteiden avulla. Kokonaistuotannon alin taso saavutettiin vuonna 1992 Uudenmaan, Kymen, Vaasan ja Oulun työvoimapiireissä. Kaikissa muissa työvoimapiireissä kokonaistuotannon alin taso saavutettiin vasta vuonna 1993. Kokonaistuotannon elpyminen käynnistyi siis Etelä-Suomen ja rannikon työvoimapiireistä. Lapin työvoimapiiri on kuitenkin mielenkiintoinen poikkeus tästä säännönmukaisuudesta. Myös Lapin työvoimapiirissä kokonaistuotannon alin taso saavutettiin vuonna 1992. Lapin työvoimapiirin kehitys eroaa selkeästi läheisestä Kainuun työvoimapiiristä, jota on luonnehtinut paheneva työttömyysongelma kautta koko 1990-luvun.

Työvoimapiireittäisiä kokonaistuotantosarjoja tarkasteltaessa voidaan tehdä myös monia muita mielenkiintoisia havaintoja, jotka koskevat yksittäisten työvoimapiirien kehitystä. Uudenmaan työvoimapiirin kokonaistuotannon ripeää elpymistä 1990-luvun alun syvästä lamasta kuvastaa se, että vuoden 1990 kokonaistuotannon huipputaso saavutettiin vuonna 1995 (kuvio 9). Vielä suotuisampaa kokonaistuotannon kasvu on kuitenkin ollut Turun työvoimapiirissä. Siellä vuoden 1990 kokonaistuotannon huipputaso ylittyi selvästi jo vuonna 1995. Turun työvoimapiirissä kokonaistuotannon kasvu käynnistyi vuonna 1992, mutta vuonna 1993 kokonaistuotanto supistui edelleen, kunnes kokonaistuotannon vakaa elpyminen käynnistyi vuodesta 1993 alkaen.

Kuvio 9: Uudenmaan ja Kainuun työvoimapiirien kiinteähintaisen BKT:n kehitys vuosina 1988–1995 (vuoden 1988 arvo = 100). (Lähde: Tilastokeskus, aluetilinpito.)

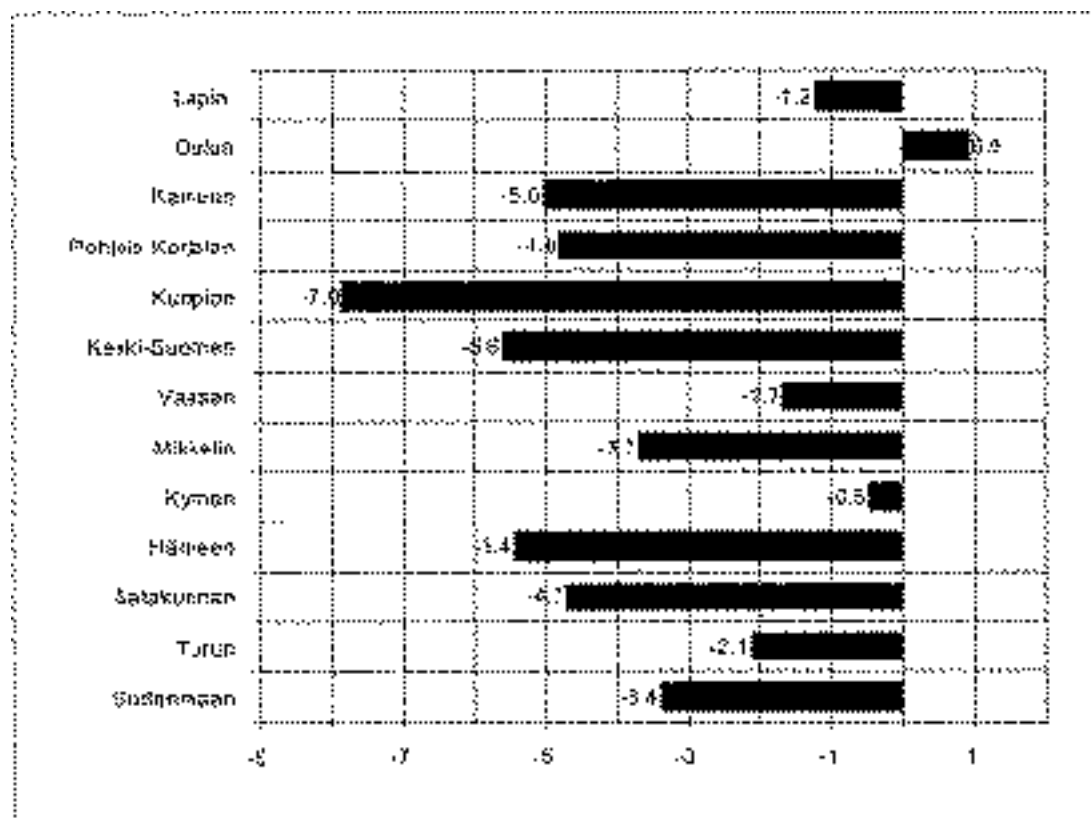

Voimakkainta kokonaistuotannon elpyminen on kuitenkin ollut Oulun työvoimapiirissä. Myös Vaasan työvoimapiirissä päästiin vuonna 1995 lähelle vuoden 1990 kokonaistuotannon huipputasoa. Muissa työvoimapiireissä ei vuoteen 1995 mennessä vielä ollut saavutettu vuoden 1990 kokonaistuotannon huipputasoa. Kainuun työvoimapiirissä kokonaistuotannon kehitys on ollut poikkeuksellinen verrattuna Suomen muiden työvoimapiirien kehitykseen (kuvio 9). Siellä kokonaistuotanto kasvoi vuonna 1994, mutta vuonna 1995 se kääntyi jälleen uuteen laskuun. Tämä merkitsi orastavan elpymisen päättymistä Kainuun työvoimapiirissä. Kainuu on siis kokenut 1990-luvulla kaksoislaman. Kainuun kokonaistuotanto oli vuonna 1995 vielä selvästi alhaisemmalla tasolla kuin vuonna 1988.

Kokonaistuotannon kehityspiirteiden tarkastelu on vielä mielenkiintoista jakaa kahteen ajanjaksoon. Vuodet 1991–1993 kattavat syvimmän lamavaiheen ja vuodet 1993–1995 puolestaan sisältävät kansantalouden vientijohtaisen elpymisen 1990-luvun alun syvästä lamasta. Ajanjaksojen valinta on siinä mielessä hankalaa, että työvoimapiireissä saavutettiin kokonaistuotannon käännepisteet eri aikoina, jolloin prosenttimuutoksiin tulee suuriakin eroja ajanjaksovalinnan mukaan. 1990-luvun kehityksen peruspiirteiden kuvausta tämä alueellinen rikkonaisuus ei kuitenkaan haittaa.

Kuviossa 10 on kokonaistuotannon muutos työvoimapiireittäin vuosien 1991 ja 1993 välillä. Ajanjakso kattaa 1990-luvun alun laman syvimmet vuodet. Ko-

Kuvio 10: Kiinteähintaisen BKT:n muutos (prosenttia) työvoimapiireittäin vuosien 1991 ja 1993 välillä. (Lähde: Tilastokeskus, aluetilinpito.)

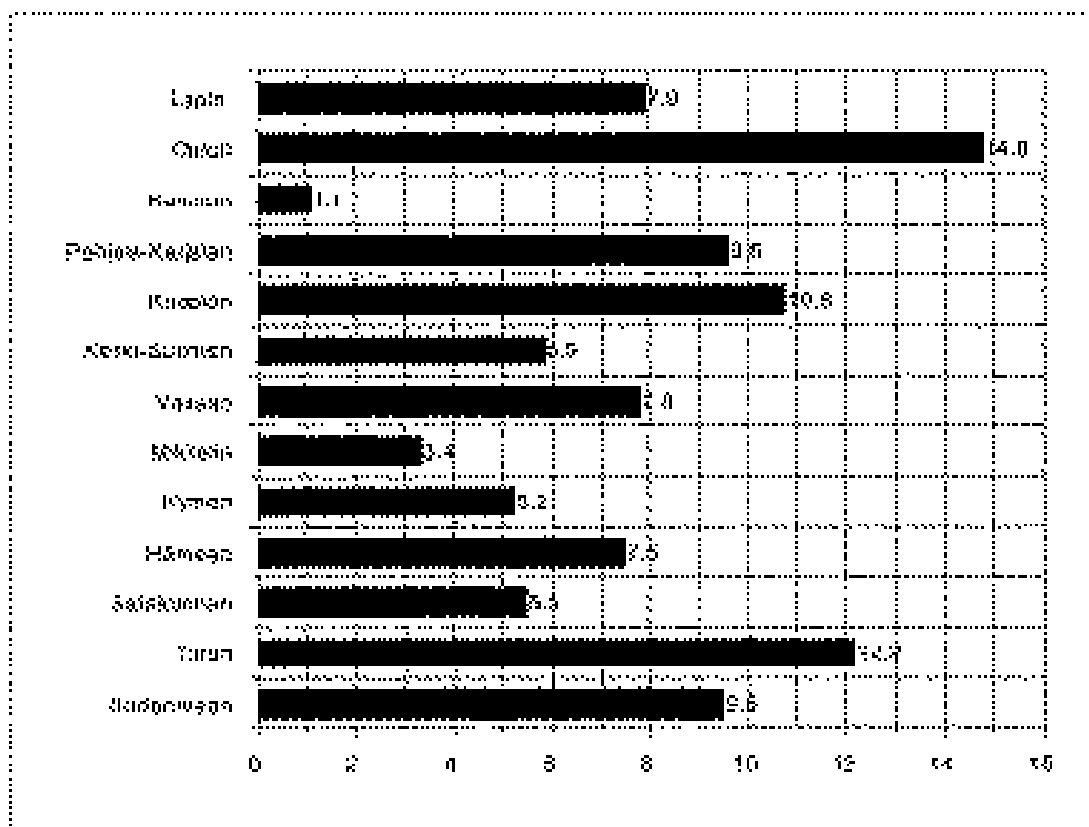

konaistuotanto supistui kaikissa työvoimapiireissä lukuunottamatta Oulua, jossa kokonaistuotanto myös syvimpinä lamavuosina 1991–1993 kasvoi 0,9 prosenttia. Oulun työvoimapiirin menestyksen taustalla on epäilemättä huipputeknologian osaamisen alueellinen kasautuma, joka vaimensi 1990-luvun alun laman vaikutusta kokonaistuotantoon. Vuosina 1989–1992 kokonaistuotanto tosin supistui Oulussa, joten lama käynnistyi Oulun työvoimapiirissä poikkeuksellisen varhain. Voimakkaita kokonaistuotannon supistuminen oli vuosina 1991–1993 Kuopion työvoimapiirissä. Myös Keski-Suomen, Hämeen, Kainuun ja Pohjois-Karjalan työvoimapiireissä kokonaistuotanto supistui rajusti.

Kuviossa 11 on puolestaan kokonaistuotannon muutos työvoimapiireittäin vuosien 1993 ja 1995 välillä kansantalouden elpyessä 1990-luvun alun syvästä lamasta. Voimakkainta kokonaistuotannon kasvu on ollut Oulun ja Turun työvoimapiireissä. Myös Uudenmaan työvoimapiirin kokonaistuotannon elpyminen on ollut ripeää vuosina 1993–1995. Kainuun työvoimapiirissä kokonaistuotanto on sen sijaan kasvanut vuosina 1993–1995 ainoastaan 1,1 prosenttia. Myös Mikkelin työvoimapiirissä kokonaistuotannon kasvu on ollut huomattavasti heikompa kuin koko maan keskiarvokehitys.

Työvoimapiireittäisistä kokonaistuotantosarjoista voidaan siis tehdä 1990-luvun kehityksestä kaksi tärkeää johtopäätöstä. Ensinnäkin Etelä-Suomen ja rannikon työvoimapiireissä aiempi kokonaistuotannon huipputaso (eli vuosi 1990) saavutettiin jo vuonna 1995. Kokonaistuotannon elpyminen käynnistyi siis Ete-

Kuvio 11: Kiinteähintaisen BKT:n muutos (prosenttia) työvoimapiireittäin vuosien 1993 ja 1995 välillä. (Lähde: Tilastokeskus, aluetilinpito.)

lä-Suomen ja rannikon työvoimapiireistä. Poikkeuksena on kuitenkin Lapin työvoimapiiri, jossa myös saavutettiin kokonaistuotannon alin taso vuonna 1992. Toiseksi Suomen muissa työvoimapiireissä ei aiempaa kokonaistuotannon huipputasoa sen sijaan ollut saavutettu vielä vuonna 1995, vaan kokonaistuotanto jäi alhaisemmalle tasolle kuin ennen 1990-luvun alun syvää lamaa. Suomen työvoimapiireistä heikointa kokonaistuotannon elpyminen on ollut Kainuussa, joka on kokenut 1990-luvulla kaksoislaman.

3.3 Teollisuus elpymisen tärkein leviämiskanava

Kokonaistuotannon muutosta on hyödyllistä tarkastella myös toimialojen puitteissa. Toimialoja on kuusi: ne ovat maa- ja metsätalous, teollisuus, rakentaminen, kauppa ja liikenne, muut palvelut sekä julkinen toiminta. Taulukossa 1 on arvonlisäyksen prosenttimuutos toimialoittain Suomen työvoimapiireissä kansantalouden elpyessä vuosina 1993–1995.

Suomen kansantalouden elpymistä koskeva tärkein havainto on se, että teollisuustuotannon muutoksilla on ollut selkeästi johtava rooli kokonaistuotannon muutoksessa lähes kaikissa Suomen työvoimapiireissä. Työvoimapiirin kokonaistuotannon kasvuvauhti riippui vuosina 1993–1995 siis ennen kaikkea siitä, kuinka nopeaa teollisuustuotannon kasvu tuossa työvoimapiirissä oli.

Tästä säännönmukaisuudesta on kuitenkin myös poikkeuksia. Satakunnan ja Kymen työvoimapiireissä vuosina 1993–1995 kokonaistuotannon muutoksen suurin aiheuttaja oli rakentamisen voimakas kasvu. Teollisuustuotanto kasvoi vuosina 1993–1995 Satakunnan työvoimapiirissä ainoastaan 3 prosenttia. Kymen työvoimapiirissä teollisuustuotanto kasvoi puolestaan vuosina 1993–1995 runsaat 8 prosenttia. Myös Hämeen työvoimapiirin kehitys on ollut poikkeuksellinen muihin työvoimapiireihin verrattuna: siellä vuosina 1993–1995 kauppa ja liikenne kasvoi voimakkaimmin kuudesta tarkastelun kohteena olevasta toimialasta. Mikkelin työvoimapiirissä sen sijaan maa- ja metsätalouden arvonlisäyksen muutoksilla on ollut keskeinen rooli. Kainuun heikon kokonaistuotannon kasvun taustalla on ennen kaikkea rakentamisen voimakas supistuminen

Taulukko 1: Arvonlisäyksen muutos (prosenttia) toimialoittain ja työvoimapiireittäin vuosien 1993 ja 1995 välillä. Käytetyt lyhenteet: Uudenmaan (UUD), Turun (TUR), Satakunnan (SAT), Hämeen (HÄM), Kymen (KYM), Mikkelin (MIK), Vaasan (VAA), Keski-Suomen (K-S), Kuopion (KUO), Pohjois-Karjalan (P-K), Kainuun (KAI), Oulun (OUL) ja Lapin (LAP) työvoimapiiri. (Lähde: Tilastokeskus, aluetilinpito.)

	LAP	OUL	KAI	P-K	KUO	K-S	VAA	HÄM	KYM	SAT	TUR	UUD
Maa- ja metsätalous	5.5	3.8	1.0	3.3	12.8	7.8	-2.3	10.0	4.0	1.6	4.1	-0.2
Teollisuus	25.0	40.3	2.9	21.9	29.8	11.2	21.0	5.0	8.4	13.0	3.0	32.5
Rakentaminen	-3.0	-4.2	-12.9	2.4	-9.1	-32.7	2.3	-14.2	14.7	1.5	35.8	-2.4
Kauppa ja liikenne	3.2	15.1	5.9	4.0	19.0	3.3	9.0	0.4	4.3	14.1	19.1	10.4
Muut palvelut	3.6	-1.8	-0.3	2.7	3.1	1.0	1.9	2.7	1.0	4.2	2.5	0.9
Julkinen toiminta	-0.5	6.7	0.8	-1.0	2.0	1.5	-0.7	1.3	0.3	0.2	0.3	4.1

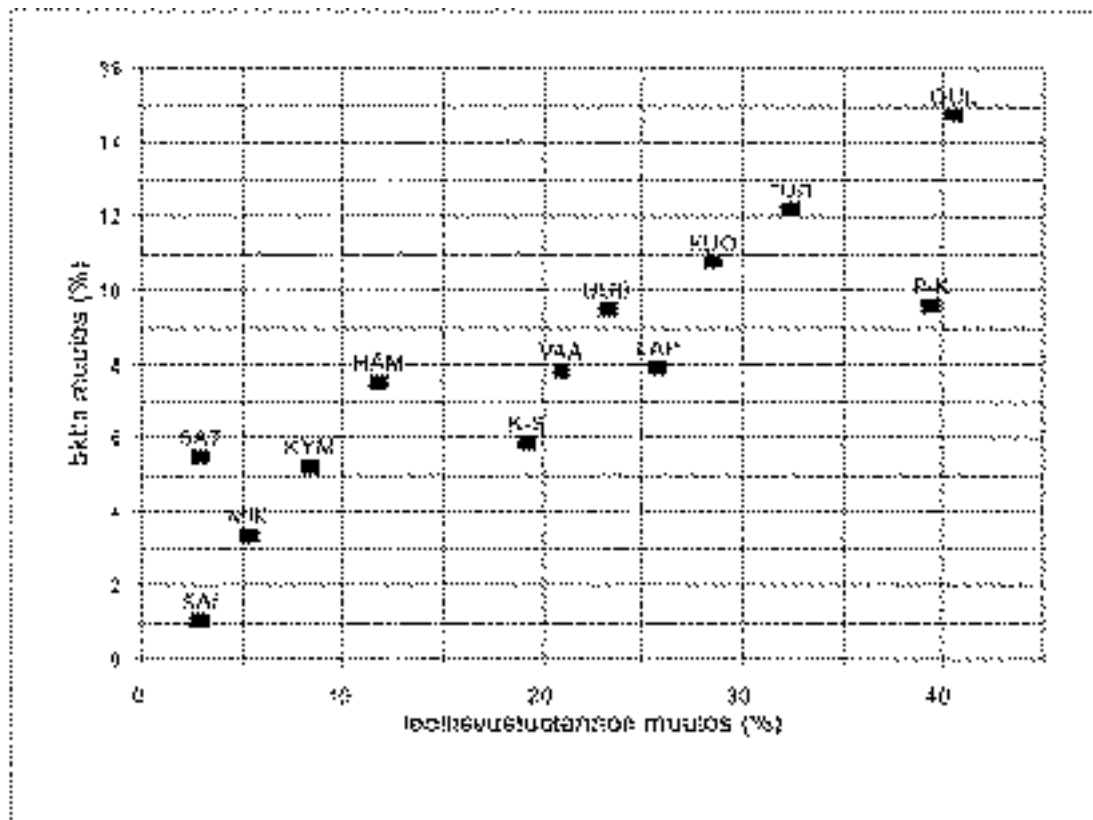
vuosina 1993–1995. Vuosina 1994–1995 rakennustuotannon lisäksi myös maa- ja metsätalouden arvonlisäys supistui Kainuun työvoimapiirissä.

Kokonaistuotannon ja teollisuustuotannon muutosten välinen voimakas riippuvuus ilmenee kuviosta 12, jossa on teollisuustuotannon ja BKT:n muutos vuosien 1993 ja 1995 välillä työvoimapiireittäin. Teollisuustuotannon muutos on siis ehdottomasti tärkein tekijä, jonka avulla voidaan selittää kokonaistuotannon alueellisia muutoksia Suomen kansantalouden elpyessä 1990-luvun alun syvästä lamasta. Teollisuustuotannon muutosten keskeinen rooli liittyy nimenomaan siihen, että kansantalouden elpyminen laman aallonpohjasta oli vientijohteinen tapahtumaketju, joka käynnistyi vientiteollisuuden hintakilpailukyvyn parantumisen myötä.

Kokonaistuotannon kasvun voimakkaalla painottumisella teollisuuteen on ollut puolestaan keskeinen merkitys työllisyyden alue-erojen kannalta, sillä toimialarakenteen alue-erot työvoimapiirien välillä ovat merkittäviä (taulukko 2). Teollisuuden osuus kokonaistuotannosta on huomattava nimenomaan Etelä-Suomen työvoimapiireissä ja rannikkoseudulla lukuunottamatta Uudenmaan työvoimapiiriä. Tämä on puolestaan merkinnyt sitä, että voimakas teollisuuspainotteinen elpyminen on johtanut pääasiassa Etelä-Suomen ja rannikon työvoimapiirien tuotannon määrän ja työllisyyden paranemiseen kansantalouden elpyessä.

Turun ja Oulun työvoimapiireissä teollisuustuotannon kasvu on ollut poikkeuksellisen ripeää vuosina 1993–1995 ja lisäksi näissä kahdessa työvoimapii-

Kuvio 12: Kiinteähintaisen BKT:n ja teollisuuden arvonlisäyksen muutos (prosenttia) työvoimapiireittäin vuosien 1993 ja 1995 välillä. (Lähde: Tilastokeskus, alue-tilinpito.)

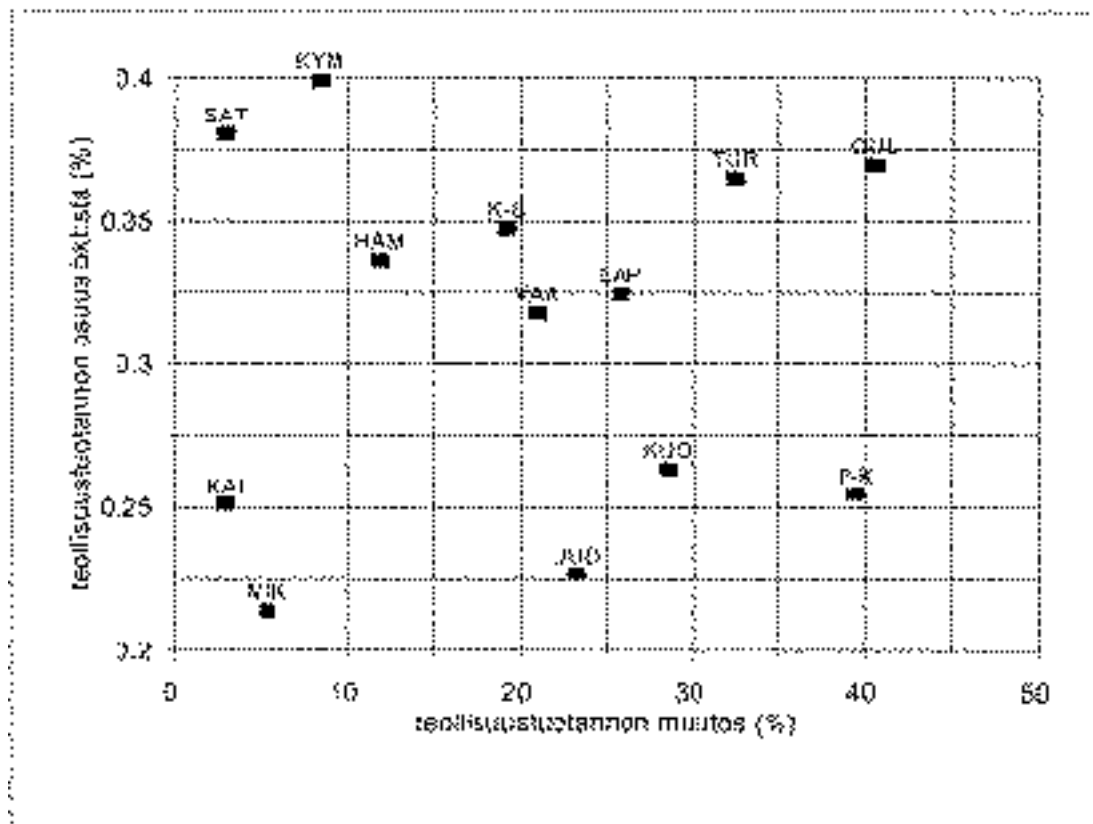

Taulukko 2: Toimialojen osuus kiinteähintaisesta BKT:stä työvoimapiireittäin vuonna 1993 (prosenttia). (Lähde: Tilastokeskus, aluetilinpito.)

	LAP	GLJ	KAI	P-K	KJO	P-S	UAV	MIK	KYM	HAM	SAT	TUR	OUL
Kasvatus- ja metsätalous	1.09	0.08	0.15	0.15	0.15	0.10	0.11	0.20	0.07	0.09	0.08	0.07	0.01
Teollisuus	1.32	0.37	0.20	0.20	0.20	0.15	0.06	0.21	0.10	0.31	0.08	0.17	0.23
Rakentaminen	1.07	0.07	0.07	0.08	0.06	0.06	0.07	0.06	0.05	0.03	0.07	0.06	0.06
Kaupan ja liikenne	2.15	0.15	0.11	0.11	0.17	0.1	0.15	0.13	0.17	0.17	0.10	0.18	0.24
Aluepalvelut	1.14	0.14	0.05	0.06	0.17	0.11	0.15	0.10	0.05	0.22	0.17	0.17	0.31
Julkisen hallinnon	0.22	0.04	0.04	0.02	0.07	0.07	0.11	0.10	0.05	0.17	0.08	0.05	0.15

rissä myös teollisuuden osuus kokonaistuotannosta on koko maan keskiarvoa huomattavasti suurempi (kuvio 13). Tämä on luonnollisesti jännevöittänyt näiden alueiden elpymistä 1990-luvun syvästä lamasta sekä kokonaistuotannon kasvulla että työllisyyden parantumisella mitattuna. Tilanne on ollut päinvastainen Kainuussa ja Mikkelissä, joissa teollisuustuotannon osuus kokonaistuotannosta on alhainen ja lisäksi teollisuustuotannon kasvuvauhti on ollut vaatimaton vuosina 1993–1995. Satakunnan ja Kymen työvoimapiirien kehitys on myös mielenkiintoinen. Satakunnan ja Kymen työvoimapiireissä teollisuustuotannon osuus kokonaistuotannosta on huomattava, mutta teollisuustuotannon kasvu on ollut varsin hidasta verrattuna Turun ja Oulun työvoimapiireihin vuosina 1993–1995.

Kuvio 13: Teollisuustuotannon muutos (prosenttia, vuosien 1993 ja 1995 välillä) ja teollisuustuotannon osuus kokonaistuotannosta työvoimapiireittäin vuonna 1993 (prosenttia). (Lähde: Tilastokeskus, aluetilinpito.)

Jos kiinteähintaisesta BKT:stä vähennetään teollisuustuotannon osuus ja tarkastellaan sitä yhdessä teollisuustuotannon muutosten kanssa, niin havaitaan, että teollisuustuotannon muutoksilla ei ole ollut vielä vuosina 1993–1995 välitöntä vaikutusta muiden toimialojen kasvuun työvoimapiireittäin tarkasteltaessa. Teollisuustuotannon voimakas kasvu vuosina 1993–1995 ei siis kyennyt välittömästi luomaan kasvuedellytyksiä alueen muille toimialoille. Tämä on seurausta teollisuustuotannon elpymisen vientijohteisuudesta. Teollisuustuotannon muutosten vaikutus muiden toimialojen kasvuun ja työllisyyteen ilmenee vasta viipeellä.

Lisäksi toimialoittaisista arvonlisäyksen muutoksista voidaan tehdä se päätelmä, että julkisen toiminnan arvonlisäyksen kehityksellä ei voida selittää kokonaistuotannon alueellisia muutoksia Suomen kansantalouden elpyessä vuosina 1993–1995, koska julkisen toiminnan muutokset ovat olleet vähäisiä suhteessa teollisuustuotannon muutoksiin kaikissa työvoimapiireissä. Julkisen toiminnan arvonlisäyksen supistuminen on tosin myötävaikuttanut kokonaistuotannon supistumiseen Satakunnan, Kymen, Mikkelin, Vaasan, Keski-Suomen, Pohjois-Karjalan ja Lapin työvoimapiireissä. Julkisen toiminnan arvonlisäyksen supistuminen on ollut suurinta Lapin työvoimapiirissä, jossa julkisen toiminnan arvonlisäys supistui 3,5 prosenttia vuosien 1993 ja 1995 välisenä ajanjaksona.

Taulukossa 3 esitetään työllisyyden kehitys toimialoittain Suomen työvoimapiireissä vuosina 1993–1995. Uudenmaan ja Turun työvoimapiireissä on tapahtunut vuosina 1993–1995 julkisen toiminnan työllisyyden lisääystä. Eräs selitys tälle kehitykselle on palkkaperusteisten tukien käytön voimakas kasvu näissä kahdessa työvoimapiirissä kansantalouden elpymisen myötä (ks. luku 7.4). Lisäksi huomionarvoista on se, että sekä Uudenmaan että Turun työvoimapiirissä maa- ja metsätaloudessa työllisyys on puolestaan supistunut kovasti. Tällä on ollut kuitenkin vain vähäinen vaikutus näiden alueiden kokonaistyöllisyyteen, koska maa- ja metsätalouden osuus kokonaistuotannosta ja työllisyydestä on vaatimatonta Uudenmaan ja Turun työvoimapiireissä. Turun työvoimapiirissä ennen kaikkea rakennustoiminnan työllisyys on sitä vastoin kasvanut tuntuvasti vuosina 1993–1995.

Satakunnan ja Hämeen työvoimapiireissä tärkeää on muiden palvelujen sekä maa- ja metsätalouden työllisyyden voimakas supistuminen kansantalouden elpymisen myötä. Kymen työvoimapiirissä ennen kaikkea maa- ja metsätalouden työllisyys on supistunut vuosina 1993–1996. Mikkelin työvoimapiirin osalta tärkein luonnehdinta koskee rakennustoiminnan työllisyyden suurta supistumista. Muiden palvelujen ja rakentamisen työllisyyden heikkeneminen on seurausta

Taulukko 3: Työllisyyden muutos (prosenttia) toimialoittain ja työvoimapiireittäin vuosien 1993 ja 1995 välillä. (Lähde: Tilastokeskus, työvoimatutkimus.)

	UUS	OSL	KAJ	FF	KUO	KES	VAI	MK	KYM	AKA	HA	TUR	UUS
Maa- ja metsätalous	-28.1	1.9	-21.2	-5.1	-7.6	-14.1	-10.5	0.2	-0.8	16.3	8.3	-8.1	-17.8
Teollisuus	-4.3	15.6	42.9	26.3	8.3	19.0	7.1	3.2	0.0	10.7	7.5	8.2	1.5
Palvelut	-19.2	11.2	9.5	1.3	7.4	25.4	11.1	7.8	8.3	7.7	8.8	6.7	2.4
Kauppa ja ravintola- ja kassat	-1.7	8.8	-11.2	-10.1	-18.8	-1.7	-11.3	-9.4	-8.2	5.0	3.6	-1.1	-1.2
Aluehallinnat	-6.1	-1.7	-11.1	11.1	-2.0	-1.3	-1.1	-0.5	2.2	8.1	-5.3	-4.3	-0.4
Julkisen sektorin	11.6	2.4	49.9	19.3	16.0	1.0	2.1	3.4	1.9	11.6	6.7	9.8	0.9

kotimarkkinakysynnän heikkoudesta elpymisen ensi vuosina. Vaasan, Keski-Suomen, Pohjois-Karjalan, Kainuun ja Oulun työvoimapiireissä teollisuuden työllisyys on puolestaan kasvanut rivakasti vuosina 1993–1996. Lapin työvoimapiirissä vuosina 1993–1996 työllisyys on heikentynyt eniten maa- ja metsätaloudessa.

Tärkeää on myös se, että julkisen toiminnan työllisyys on supistunut vuosina 1993–1995 ainoastaan Satakunnan, Hämeen, Keski-Suomen, Pohjois-Karjalan ja Lapin työvoimapiireissä. Lisäksi Kainuussa julkisen toiminnan työllisyys on kasvanut voimakkaasti vuosina 1993–1995. Tämä merkitsee sitä, että julkisen sektorin työllisyyden välittömillä muutoksilla ei ole keskeistä roolia työllisyyden alue-erojen kehityksessä Suomessa vuosina 1993–1995.

Vuosina 1993–1996 kansantalouden elpyessä 1990-luvun alun syvästä lamasta työllisyys on siis parantunut eniten Oulun, Uudenmaan ja Turun työvoimapiireissä. Oulun ja Turun työvoimapiireissä teollisuuden osuus kokonaistuotannosta on koko maan keskiarvoa suurempi, ja lisäksi teollisuustuotanto on kasvanut niissä voimakkaasti vuosina 1993–1995. Tämän tähden on mielenkiintoista eritellä tarkemmin teollisuuden työllisyyden kehitystä näissä työvoimapiireissä vuosina 1993–1995 (taulukko 4). Oulun ja Turun mutta myös Uudenmaan työvoimapiirissä teollisuuden työllisyyden lisäys on vuosina 1993–1995 perustunut suurelta osin metalli- ja kaivannaisteollisuuden – jotka ovat pääasiassa vientialoja – työllisyyden kasvuun. Tämä tukee näkemystä, että nimenomaan elpymisen vientijohteisuus on ollut tärkeä tekijä työllisyyden alue-erojen laajenemisen taustalla. Sen sijaan kulutustavarateollisuudessa työllisyys on heikentynyt elpymisen ensimmäisinä vuosina näissä kaikissa kolmessa työvoimapiirissä. Voimakkainta työllisyyden supistuminen kulutustavarateollisuudessa on ollut Oulussa. Turun työvoimapiirissä tosin myös muu teollisuus on synnyttänyt runsaasti työpaikkoja vuosina 1993–1995. Kulutustavarateollisuuden työllisyyden heikkeneminen on seurausta kotimarkkinakysynnän heikkoudesta vuosina 1993–1995 ja toisaalta elpymisen vahvasta vientijohteisuudesta.

Kansantalouden elpyessä on teollisuuden työllisyyden muutoksilla ollut siis kiistatta suuri rooli työllisyyden alueellisessa kehityksessä, mutta myös muiden toimialojen työllisyyden muutokset ovat olleet merkittävässä asemassa työllisyyden alueellisessa kehityksessä. Toimialoitteisten työllisyysmuutosten osalta kokonaiskuva on siis huomattavasti pirstalaisempi kuin toimialoitteisten arvonlisäysten muutosten osalta. Teollisuuden ripeää elpymistä 1990-luvun alun syvästä lamasta kuvastaa kuitenkin se, että vuosina 1993–1995 teollisuuden työllisyys heikkeni ainoastaan Mikkelin ja Lapin työvoimapiireissä. Tämä tarkoittaa sitä,

Taulukko 4: Työllisyyden muutos (prosenttia) teollisuudessa Uudenmaan, Turun ja Oulun työvoimapiireissä vuosien 1993 ja 1995 välillä. (Lähde: Tilastokeskus, työvoimatutkimus.)

	Oulun	Turun	Uudenmaan
Kulutustavarateollisuus	-19.4	-12.9	-6.5
Puu- ja paperi- sekä graafinen teollisuus	-3.6	0.0	-9.7
Metalli- ja kaivannaisteollisuus	45.7	18.1	12.0
Muu teollisuus	-14.8	12.2	2.0

että teollisuuden työllisyyden muutoksilla on ollut tärkeä rooli nimenomaan työllisyyden ylläpitäjänä. Lisäksi työllisyyden kasvu teollisuudessa on luonnollisesti parantanut myös muiden toimialojen työllisyyttä erilaisten toimialojen välisten kytkentöjen myötä, vaikka tämä vaikutus onkin ilmennyt vasta viipeellä.

3.4 Tuotannon ja työllisyyden suhde voimakas

Kokonaistuotannon muutos on tärkein tekijä, jonka avulla voidaan selittää työllisyyden muutoksia lyhyellä aikavälillä. Tärkeää on kuitenkin se, että tuotannon kasvun vaikutus työllisyyteen saattaa ilmetä vasta myöhemmin.

Työttömyyden alue-erojen kasvua Suomessa on järkevää selittää ennen kaikkea sillä, että kansantalouden vientijohteinen elpyminen 1990-luvun alun syvästä lamasta on kohdellut Suomen alueita epäyhtenäisesti. Työttömyyden alue-erojen näkökulmasta tärkeää on se, että kokonaistuotannon elpyminen käynnistyi rannikkoseudulta ja Etelä-Suomesta, jolloin myös näiden alueiden työllisyys kehittyi suotuisasti Suomen muihin alueisiin verrattuna. Elpyminen 1990-luvun alun lamasta on käynnistynyt hitaasti Sisä-Suomessa. Lopputuloksena on ollut työttömyyden alue-erojen kasvaminen elpymisen myötä.

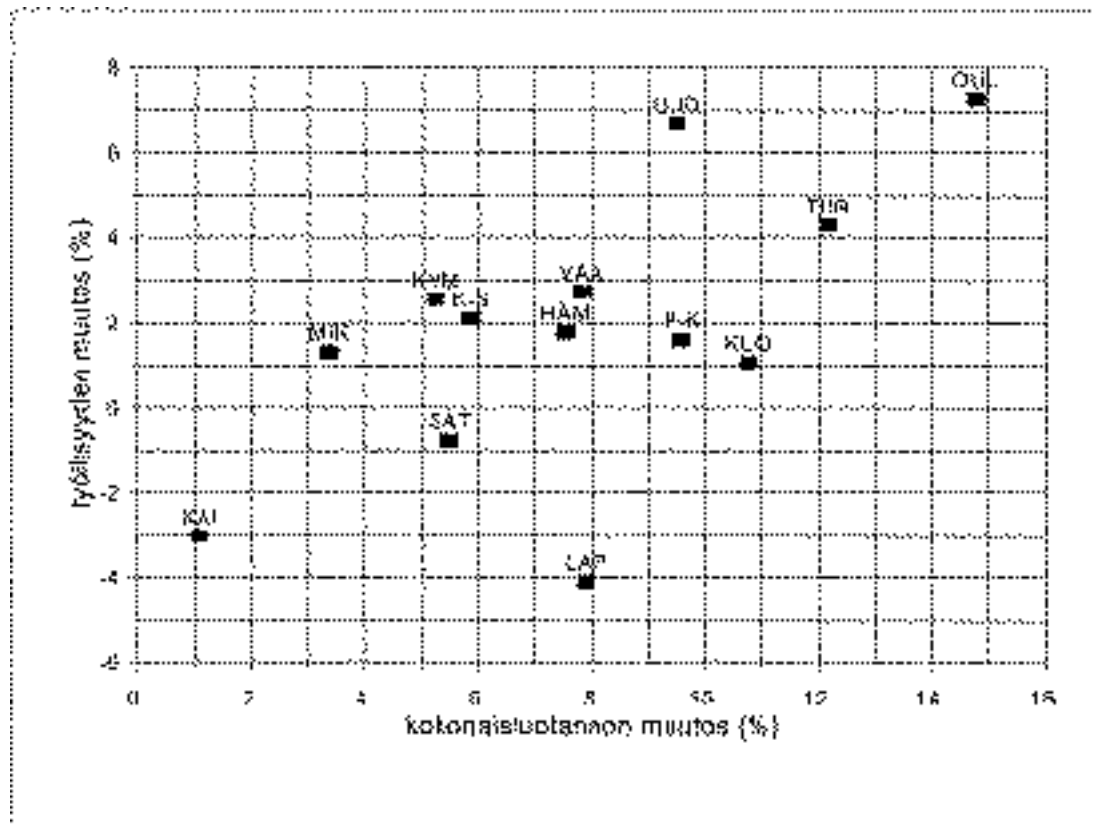
Kuviosta 14 näkyy kokonaistuotannon ja työllisyyden muutosten välinen yhteys työvoimapiireittäin kansantalouden elpyessä. Kokonaistuotannon muutos on laskettu vuosien 1993 ja 1995 väliltä ja työllisyyden muutos puolestaan vuosien 1994 ja 1996 väliltä. Syynä tähän on se, että kokonaistuotannon muutosten on havaittu myös koko kansantalouden tasolla vaikuttavan yhden vuoden viipeellä työllisyyden muutoksiin (Toivonen 1996, 6–12). Lisäksi on pyritty ulottamaan tarkastelu vuoteen 1996. On syytä korostaa sitä, että kokonaistuotannon muutosten ja työllisyyden muutosten välinen voimakas yhteys rikkoutuu, jos sekä kokonaistuotannon että työllisyyden muutoksia tarkastellaan vuosina 1993–1995. Tämä merkitsee sitä, että kansantalouden elpyessä työllisyyden alue-eroja voidaan selittää nimenomaan ottamalla huomioon se, että kokonaistuotannon muutos vaikuttaa vasta yhden vuoden viipeellä työllisyyden muutokseen⁷.

Kansantalouden elpymisen osalta ennen kaikkea Lapin työvoimapiiri on mielenkiintoinen poikkeus. Kaikissa muissa työvoimapiireissä työllisyyden muutoksia voidaan selittää lyhyellä aikavälillä ensisijaisesti kokonaistuotannon muutoksella.

Tarkasteltaessa lamavaihetta (eli vuosia 1991–1993) voidaan tehdä se mielenkiintoinen havainto, että työllisyyden muutoksia voidaan selittää myös saman vuoden kokonaistuotannon muutoksella työvoimapiireittäisessä tarkastelussa. Tämä tarkoittaa sitä, että työllisyyden reagointi yhden vuoden viipeellä kokonaistuotannon muutokseen on ollut tärkeä piirre nimenomaan kansantalouden elpyessä 1990-luvun alun syvästä lamasta.

⁷ Peltola (1997) on tarkastellut työllisyyden ja tuotannon muutoksia seutukunnittain Suomen kansantalouden elpyessä 1990-luvun alun syvästä lamasta. Myös hän päätyy siihen, että tuotannon muutos selittää työllisyyden muutoksia nimenomaan yhden vuoden viipeellä.

Kuvio 14: Kiinteähintaisen BKT:n muutos (prosenttia, vuosien 1993 ja 1995 välillä) ja työllisyyden muutos (prosenttia, vuosien 1994 ja 1996 välillä) työvoimapiireittäin. (Lähde: Tilastokeskus, aluetilinpito ja työvoimatutkimus.)

Työllisyys reagoi myös normaalioloissa viipeellä tuotannon muutoksiin. Syy-
nä tähän on se, että laman aikana yritykset eivät välttämättä vähennä työvoi-
maansa täysimääräisesti tuotannon supistuessa. Työvoiman täysimääräinen vä-
hentäminen tuotannon supistuessa johtaisi siihen, että tuotannon elpyessä yri-
tyksessä tulisi helposti pulaa ammattitaitoisesta työvoimasta. Tämä merkitsee
puolestaan sitä, että tuotannon elpyessä yritykset voivat aluksi lisätä tuotantoaan
hyödyntämällä tehokkaammin jo olemassa olevia työvoimaresurssejaan. Tuotan-
non edelleen kasvaessa syntyy hiljalleen pullonkauloja, ja lopulta yritykset kas-
vattavat myös työntekijöidensä määrää.

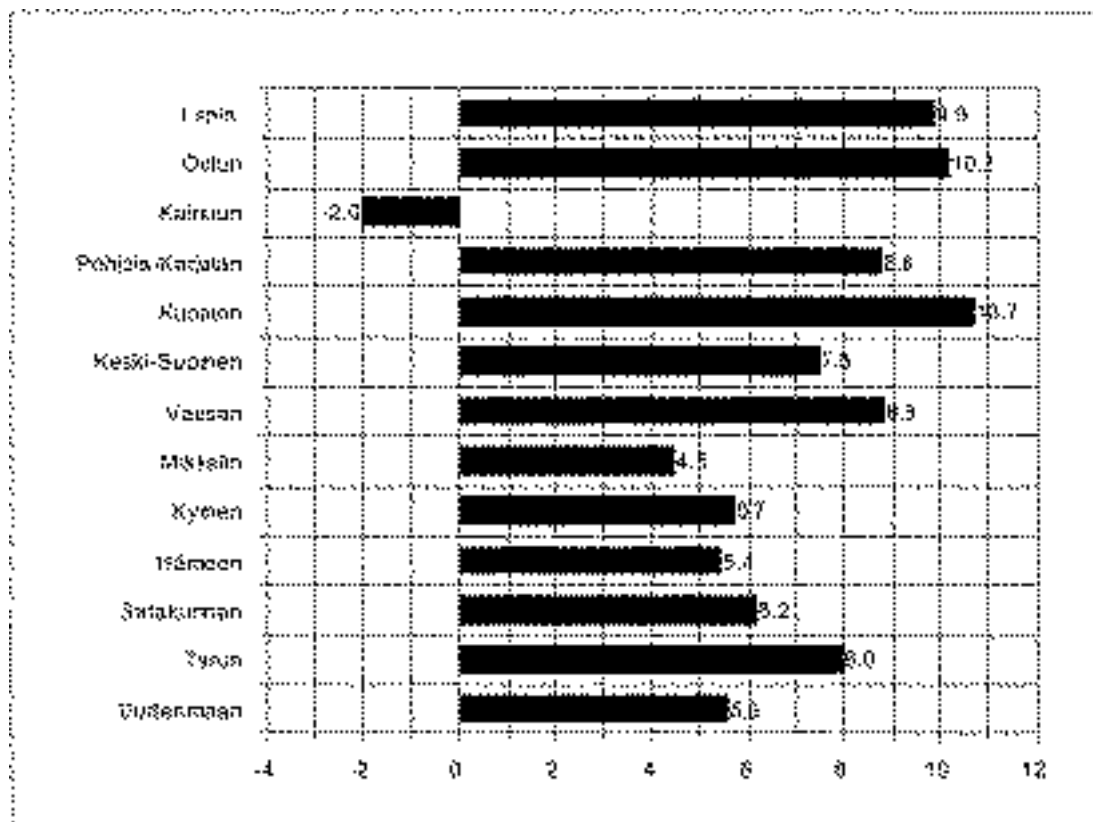
1990-luvun alun syvässä lamassa tapahtunut työvoiman hamstraus ilmeni
elpymisen käynnistyttyä vuodesta 1993 lähtien siten, että aluksi työn kysynnän
lisäys kasvatti rajusti tehtyjen työtuntien määrää työllisyyden pysyessä jotakuin-
kin muuttumattomana. Tuloksena oli työn tuottavuuden voimakas kasvu kan-
santalouden elpyessä 1990-luvun syvästä lamasta vuosina 1993–1995 (kuvio 15).
Tuottavuuden kasvu oli voimakasta Itä- ja Pohjois-Suomen työvoimapiireissä⁸.

⁸ Työn tuottavuuden taso on tyypillisesti Etelä-Suomessa korkeampi kuin Itä- ja Pohjois-
Suomessa lukuunottamatta Lappia, eikä 1990-luvun kehitys ole muuttanut tätä raken-
teellista piirrettä (ks. Böckerman 1997).

Tämä on tärkeä piirre, koska tuottavuuden kasvu on ollut toimialoista voimakainta teollisuudessa, joten tämän perusteella työn tuottavuuden kasvun voisi päätellä olleen voimakkainta nimenomaan Etelä-Suomessa ja rannikolla, jossa teollisuuden osuus kokonaistuotannosta on suurempi kuin Itä- ja Pohjois-Suomessa. Työn tuottavuuden voimakas kasvu on siis osaltaan vaimentanut yhdessä kokonaistuotannon heikon kehityksen kanssa työllisyyden parantumista Itä- ja Pohjois-Suomessa. Kainuu on kuitenkin poikkeus tästä säännönmukaisuudesta. Siellä työn tuottavuus aleni vuosina 1993–1995. Kainuussa tapahtuneen työn tuottavuuden heikkenemisen taustalla on se, että orastava kokonaistuotannon määrän elpyminen katkesi vuonna 1995. Tilanteessa, jossa työllisyys reagoi vasta viipeellä kokonaistuotannossa tapahtuneisiin muutoksiin, kokonaistuotannon supistumiseen liittyy nimenomaan työn tuottavuuden tilapäinen heikkeneminen.

Suomen elpymässä 1990-luvun alun syvästä lamasta viive tuotannon muutoksista työllisyyteen on ollut kuitenkin poikkeuksellisen pitkä. Näkemystä tukee se, että ajanjaksolla 1988–1995 lähes kaikissa työvoimapiireissä voidaan työllisyyden muutosta selittää saman vuoden tuotannon muutoksella. Tuotannon ja työllisyyden muutosten yhteyttä on 1990-luvun alussa häirinnyt korkea ja heilahteleva reaalikorkotaso sekä elpymisen voimakkuuteen ja jatkumiseen liittynyt epävarmuus. Piekkola (1996) on osoittanut, että rahoitustekijöillä (ennen kaikkea korkealla reaalikorkotasolla) on ollut suomalaisyritysten työn kysyntää

Kuvio 15: Työn tuottavuuden muutos (prosenttia) työvoimapiireittäin vuosien 1993 ja 1995 välillä (työn tuottavuus = kiinteähintainen BKT per työllisten määrä). (Lähde: Tilastokeskus, aluetilinpito ja työvoimatutkimus.)

supistava vaikutus 1990-luvulla. Vallinnut epävarmuus elpymisen jatkumisesta on ilmeinen arvioitaessa sitä 1990-luvun alun laman taloushistoriallisesti poikkeuksellista syvyyttä vasten. Itä- ja Pohjois-Suomen korkea työttömyysaste suhteessa koko maan keskimääräiseen työttömyysasteeseen myös ennen lamaa selittää puolestaan sen, että siellä luottamus elpymisen käynnistymiseen on ollut poikkeuksellisen heikkoa ja yritykset ovat suhtautuneet nihkeästi uuden henkilöstön palkkaamiseen. Tämä on näkynyt työn tuottavuuden voimakkaana kasvuna vuosina 1993–1995 Itä- ja Pohjois-Suomessa.

Myös kasvun työllistävyudessa on mielenkiintoisia alue-eroja. Kuvion 14 mukaan esimerkiksi Uudenmaan työvoimapiirissä samansuuruinen kokonaistuotannon muutos on vaikuttanut huomattavasti enemmän työllisyyttä parantavasti kuin Pohjois-Karjalan työvoimapiirissä. Tämä selittyy Uudenmaan palveluvaltaisella elinkeinorakenteella. Tarkasteltaessa koko ajanjaksoa eli vuosia 1988–1995 päädytään myös siihen tulokseen, että kasvun työllistävyys näyttäisi olevan jonkin verran voimakkaampaa Etelä-Suomessa verrattuna Itä- ja Pohjois-Suomeen. Etelä-Suomen työvoimapiireissä kasvun suuremman työllistävyys taustalla on toimialarakenne ja ennen kaikkea työvoimaintensiivisten toimialojen kuten kaupan ja liikenteen sekä muiden palvelujen suuri osuus (ks. Böckerman 1997).

Teollisuustuotannon arvonlisäyksen muutoksilla voidaan nimenomaan elpymisvaiheessa selittää hyvin kokonaistuotannossa tapahtuneita muutoksia työvoimapiireittäisessä tarkastelussa (kuviot 12). Tämä merkitsee sitä, että vuosina 1993–1995 teollisuustuotannon alueellisilla muutoksilla on avainrooli selitettäessä työllisyyden muutoksia Suomen kansantalouden vientijohteisessa elpymisessä. Kotimarkkinakysynnän heikkouden tähden on puolestaan selvää, että ehdottomasti suurimman osan teollisuuden tuotannon muutoksesta elpymisen alkuvaiheessa eli vuosina 1993–1995 täytyy johtua nimenomaan vientiteollisuuden tuotannon kasvusta.

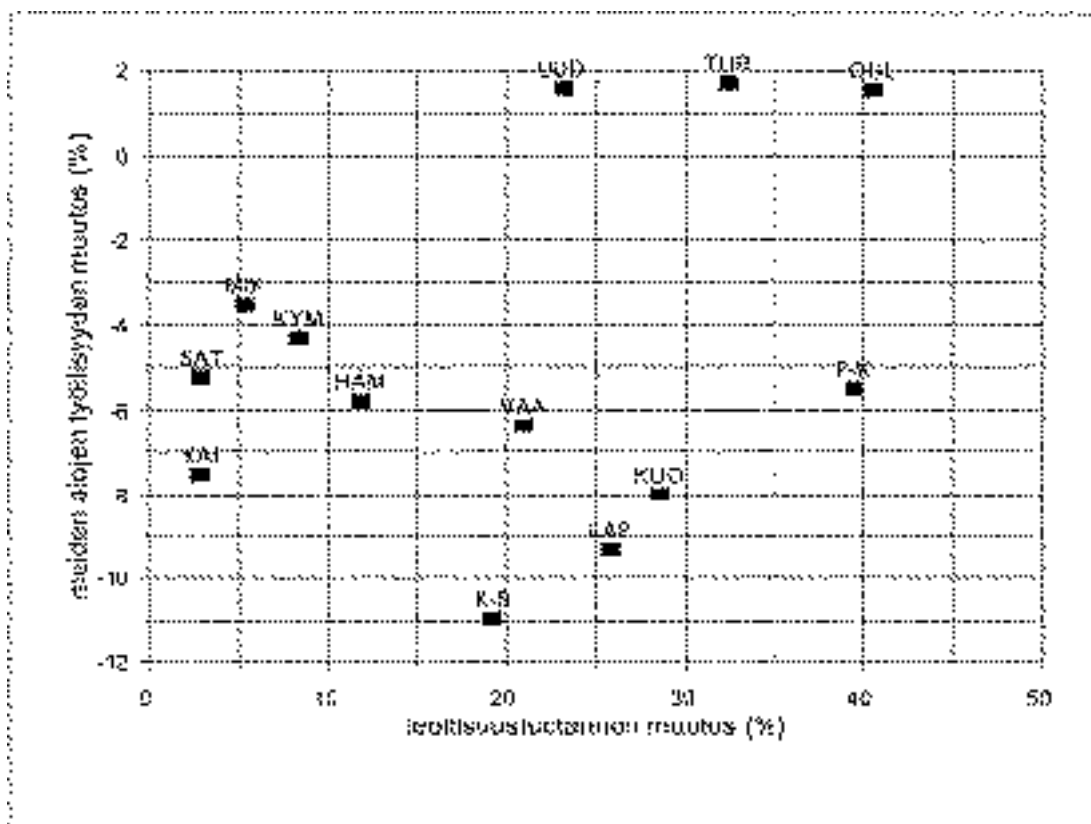
Teollisuuden osalta arvonlisäyksen ja työllisyyden muutosten välinen suhde on selväpiirteinen, mutta teollisuuden arvonlisäyksen kasvun on täytynyt vuosina 1993–1995 olla huomattava (eli kymmenisen prosenttia vuodessa) ennen kuin sillä on ollut työllisyyttä parantava vaikutus. Teollisuuden lisäksi toimialoista maa- ja metsätaloudessa, rakentamisessa ja julkisessa toiminnassa on havaittavissa selkeä yhteys toimialan arvonlisäyksen ja työllisyyden muutoksen välillä. Kaupassa ja liikenteessä sekä muissa palveluissa työllisyyden ja arvonlisäyksen muutosten välinen suhde on sen sijaan epäselvä vuosina 1993–1995⁹. Tämä voidaan tulkita siten, että vuosina 1993–1995 elpyminen oli vasta leviämässä (vienti)teollisuudesta näille toimialoille (eli kauppaan ja liikenteeseen sekä muihin palveluihin). Epävarmuus elpymisen jatkumisesta johti pidättymiseen uuden henkilöstön palkkaamisesta.

⁹ Tarkasteltaessa koko ajanjaksoa 1988–1995 saadaan tulokseksi se, että saman vuoden tuotannon muutoksilla voidaan selittää työllisyyden muutoksia kaikilla muilla toimialoilla paitsi maa- ja metsätaloudessa. Kasvun työllistävyys on lisäksi ollut vuosina 1988–1995 vaimeampaa teollisuudessa kuin palvelutoiminnassa. Tämä johtuu teollisuustuotannon pääomavaltaisesta luonteesta (ks. Böckerman 1997).

Toimialoittaisia arvonlisäyksen ja työllisyyden muutoksia voidaan lisäksi tarkastella siten, että otetaan huomioon se, että arvonlisäyksen muutos vaikuttaa vasta viipeellä työllisyyden muutoksiin (arvonlisäyksen muutos on tällöin laskettu vuosilta 1993–1995 ja työllisyyden muutos puolestaan vuosilta 1994–1996).

Viipeen huomioon ottaminen vahvistaa teollisuustuotannon muutosten vaikutusta teollisuuden työllisyyden muutokseen. Tärkeää on ennen kaikkea se, että muiden alojen työllisyyden muutosta voidaan selittää teollisuuden arvonlisäyksen muutoksella yhden vuoden viipeellä kansantalouden elpymisen osalta (kuvio 16). Teollisuustuotannon voimakkaan kasvun muiden alojen työllisyyttä elvyttävä vaikutus ei ole ollut kuitenkaan vielä merkittävä vuoteen 1996 mennessä lukuunottamatta Uudenmaan, Turun ja Oulun työvoimapiirejä. Tämä vahvistaa näkemystä, jonka mukaan nimenomaan tuotannon ja työllisyyden muutoksilla teollisuudessa on ollut keskeinen rooli työllisyyden alue-erojen voimakkaassa kasvussa vuosina 1993–1996. Uudenmaan, Turun ja Oulun tilanne on ollut tässä suhteessa poikkeuksellisen suotuisa verrattuna muihin alueisiin. Kaupassa ja liikenteessä yhden vuoden viipeen huomioon ottaminen ei selkeytä toimialan arvonlisäyksen ja työllisyyden muutoksen välistä suhdetta. Mielenkiintoista on lisäksi se, että yhden vuoden vaikutusviipeen huomioon ottaminen luo myös muiden palvelujen arvonlisäyksen ja työllisyyden muutosten välille positiivisen suhteen kansantalouden elpymisen osalta, jos Oulun työvoimapiiriä ei oteta huomioon tässä tarkastelussa poikkeushavaintona.

Kuvio 16: Arvonlisäyksen muutos (prosenttia, vuosien 1993 ja 1995 välillä) teollisuudessa ja muiden alojen työllisyyden muutos (prosenttia, vuosien 1994 ja 1996 välillä). (Lähde: Tilastokeskus, aluetilinpito ja työvoimatutkimus.)

3.5 *Yhteenveto*

Työllisyyden muutos on ollut tärkein tekijä, joka on vaikuttanut työttömyysasteen alueelliseen kehitykseen vuosina 1993–1996. Suomen kansantalouden elpyminen 1990-luvun alun syvästä lamasta käynnistyi Etelä-Suomen ja rannikon työvoimapiireistä. Teollisuustuotannon muutoksilla on ollut lisäksi ehdottomasti johtava rooli kokonaistuotannon alueellisessa kasvussa kansantalouden vientijohteisessa elpymisessä.

Kokonaistuotannon muutoksilla voidaan puolestaan selittää työllisyyden muutoksia, jos otetaan huomioon se, että työllisyys reagoi vasta yhden vuoden viipeellä kokonaistuotannon muutoksiin. Viipeen olomassaolo aiheutui elpymisen hauraudesta. Itä- ja Pohjois-Suomessa työn tuottavuus on kasvanut voimakkaasti vuosina 1993–1996, mikä on osaltaan vaimentanut työllisyyden parantumista.

Työttömyysasteen kehitys vuosina 1993–1996 selittyy siis pääosin työllisyyden muutoksilla. Tästä säännönmukaisuudesta on kuitenkin kansantalouden elpymisen osalta kaksi mielenkiintoista poikkeusta: Kainuu ja Keski-Suomi. Tämä merkitsee sitä, että työllisyyden muutosten ohella työttömyysasteen kehitykseen ovat vaikuttaneet lisäksi työn tarjonnan alueellinen kehitys 1990-luvulla (ks. luku 4) sekä myös työmarkkinoiden alueellinen kohtaanto (ks. luku 5). Tämän tähden sekä työn tarjonnan että työmarkkinoiden kohtaannon tarkastelu on välttämätöntä 1990-luvun työttömyysastekehityksen ymmärtämiseksi huolimatta siitä, että työllisyyden kehitys ja sen taustalla vaikuttanut kokonaistuotannon epäyhtenäinen kehitys ovat olleet selkeästi hallitseva tekijä työttömyysasteen epäyhtenäisessä alueittaisessa kehityksessä ja alue-erojen kasvamisessa kansantalouden elpyessä 1990-luvun alun syvästä lamasta.

4 Työn tarjonta

Työvoiman määrän muutokset on hyödyllistä jakaa muutoksiin osallistumistas-asteessa ja toisaalta muutoksiin työikäisen väestön määrässä. Tällöin saadaan yksityiskohtainen kuva työn tarjonnan ja sen osatekijöiden alueellisesta kehityksestä Suomessa 1990-luvulla.

Työvoiman määrä väheni Suomessa rajusti 1990-luvun alun syvän laman seurauksena. Tämä johtui siitä, että työllisyyden jyrkkä heikkeneminen johti laajamittaiseen vetäytymiseen työmarkkinoilta. Suomen kansantalouden elpyessä lamasta työn tarjonnassa on sitä vastoin tapahtunut nousua, joka on kuitenkin perustunut työikäisen väestön kasvuun. Työn tarjonnan lisääntyminen on osaltaan hidastanut työttömyysasteen alentumista.

Myös 1980-luvun tilanne on mielenkiintoinen. Vuosina 1985–1990 työvoiman määrän kehitys oli suhteellisen vakaata. 1990-luvulla työvoiman määrässä tapahtuneet heilahtelut ovat poikkeuksellisen suuria verrattuna aiempaan kehitykseen. Tämä viittaa siihen, että myös työvoiman määrän muutokset ovat mielenkiintoisia ja tärkeitä 1990-luvun alueellisen työttömyysastekehityksen ymmärtämiseksi.

Sekä työllisyyden että työvoiman määrän muutosten suunta oli vuosina 1991–1993 kaikissa työvoimapiireissä sama. Muutosten rajuudessa oli kuitenkin suuria alue-eroja. Kansantalouden elpyessä vuosina 1993–1996 edes muutoksen suunta ei ollut yhtenäinen. Tämä tarkoittaa ennen kaikkea sitä, että työmarkkinoiden alueellinen kehitys on elpymisen myötä käynyt huomattavasti entistä pirstaleisemmaksi ja epäyhtenäisemmäksi.

Työvoiman määrä väheni vuosina 1991–1993 kaikissa työvoimapiireissä (taulukko 5). Eniten työvoima hupeni Kainuun työvoimapiirissä (6,8 prosenttia). Myös Pohjois-Karjalan ja toisaalta Kuopion työvoimapiirissä työvoima supistui huomattavasti enemmän kuin keskimäärin Suomessa. Oulun ja Lapin työvoimapiirien kehitys on lähialueisiin verrattuna mielenkiintoinen. Oulun ja Lapin työvoimapiireissä työvoima kutistui laman syvimpinä vuosina huomattavasti vähemmän kuin Kainuun työvoimapiirissä. Oulun työvoimapiiris-

Taulukko 5: Työllisten suhteessa työvoimaan tapahtunut muutos (prosenttia) työvoimapiireittäin ja sen osatekijöiden muutos (prosenttia) vuosien 1991 ja 1993 välillä. (Lähde: Tilastokeskus, työvoimatutkimus.)

	Työlliset per työvoima	Työlliset	Työvoima
KOKO MAA	-11.1	-12.8	-1.9
Lapin	-15.3	-17.0	-2.0
Oulu	-11.7	-12.2	-0.6
Kainuun	-11.9	-17.9	-6.3
Pohjois-Karjalan	-15.1	-16.2	-3.6
Kuopion	-12.4	-15.5	-4.0
Keski-Suomen	-8.4	-10.8	-1.0
Vaacon	8.0	-10.6	-2.8
Etelä-Suomen	-11.6	-14.3	-3.0
Kymen	-11.1	-12.2	-1.2
Uudenmaan	-15.1	-14.6	-1.6
Satakunnan	-11.2	-12.6	-1.6
Turun	-11.2	-13.5	-2.2
Uudenmaan	-9.8	-11.0	-1.3

sä työvoima supistui vuosina 1991–1993 huomattavasti koko maan keskiarvoa vähemmän.

Työn tarjonnan voimakas väheneminen Itä- ja Pohjois-Suomessa merkitsi ennen kaikkea sitä, että työllisyyden heikkenemisen vaikutus työttömyysasteeseen syvimminä lamavuosina 1991–1993 vaimeni huomattavasti ennen kaikkea Kainuun, Kuopion ja Pohjois-Karjalan työvoimapiireissä. Tämä kehitys tasoitti työttömyyden alue-erojen kasvua Suomessa 1990-luvun alussa. Työn tarjonnan supistumisen taustalla Itä- ja Pohjois-Suomen työvoimapiireissä voidaan nähdä työttömyysasteen kohoaminen korkealta lähtötasolta näissä työvoimapiireissä. Työtilaisuuksien tuntuva väheneminen 1990-luvun laman myötä jo aiemmin korkean työttömyyden alueilla johti siihen, että työvoimasta vetäydettiin laajamittaisesti työmarkkinoiden ulkopuolelle.

Vuosina 1993–1996 työvoiman määrä on kasvanut eniten Uudenmaan ja Kainuun työvoimapiireissä (taulukko 6). Mielenkiintoista on se, että Kainuussa työllisten suhde työvoimaan on heikentynyt (eli työttömyysaste on noussut) nimenomaan sen tähden, että työvoiman määrä on kasvanut voimakkaasti kansantalouden elpymisen myötä. Työllisten määrä on sitä vastoin pysynyt muuttomattomana Kainuussa vuosina 1993–1996. Kainuun tilanteen näkökulmasta mielenkiintoinen vertailukohta on Pohjois-Karjalan työvoimapiiri, jossa työllisten suhde työvoimaan on kasvanut voimakkaasti vuosina 1993–1996. Siellä työvoima on supistunut vuosien 1993 ja 1996 välillä 1,6 prosenttia ja työllisten määrän lisäys on ollut puolestaan 2,4 prosenttia. Lähialueiden toisistaan suuresti poikkeavalle kehitykselle on vaikea antaa selitystä.

Taulukko 6: Työllisten suhteessa työvoimaan tapahtunut muutos (prosenttia) työvoimapiireittäin ja sen osatekijöiden muutos (prosenttia) vuosien 1993 ja 1996 välillä. (Lähde: Tilastokeskus, työvoimatutkimus.)

	Työlliset per työvoima	Työlliset	Työvoima
KOKO MAA	1 9	2 7	0.3
Lapin	0.8	-4.1	-5.1
Oulu	2.9	5.6	2.5
Kanada	-3.5	0.0	3.5
Pohjois-Karjala	4.0	2.4	1.6
Kuopio	0.2	-1.1	-1.3
Keski-Suomen	-2.6	-1.0	1.6
Vaasa	0.6	0.4	-0.1
Mikkeli	1.0	-1.3	-2.3
Kymer	2.6	0.2	-2.4
Hämeen	2.7	1.6	-1.0
Satakunta	2.8	0.3	-2.5
Turun	4.1	5.4	1.2
Uudenmaan	1.9	6.0	9.9

Työvoiman määrän kehitys Pohjois-Suomessa vuosina 1993–1996 on myös alueen muissa työvoimapiireissä ollut poikkeuksellinen koko maan keskimääräiseen kehitykseen verrattuna. Vuosina 1993–1996 työvoiman supistuminen on hillinnyt ennen kaikkea Lapin työvoimapiirin työttömyysasteen nousua. Lapin työvoimapiirissä työvoima on vähentynyt vuosina 1993–1996 peräti 5,1 prosenttia. Tämä on merkinnyt sitä, että huolimatta työllisyyden 4,1 prosentin heikkenemisestä työttömyysaste ei ole noussut Lapin työvoimapiirissä vuosina 1993–1996.

Tärkeää on siis se, että kansantalouden elpyessä vuosina 1993–1996 työn tarjonnan alueellinen kokonaiskuva on pirstoutunut Suomessa huomattavasti. Työn tarjonnan käyttäytymiseen Itä- ja Pohjois-Suomen työvoimapiirissä ei ole kiinnitetty juurikaan huomiota. Se luo haasteen työvoimapolitiikan viritykselle, sillä yleisellä talouspolitiikalla on mahdollista vaikuttaa lähinnä työllisyyden kehitykseen.

4.1 Osallistumisasteessa rajuja heilahteluja

Työvoiman määrässä voi tapahtua muutoksia joko sen tähden, että väestön työvoimaosuus muuttuu tai sen seurauksena, että työikäisen väestön määrä muuttuu tarkasteltavana ajanjaksona. Työvoimaosuus on määritelmän mukaan työvoiman osuus työikäisestä väestöstä. Työvoima koostuu puolestaan työllisistä ja työttömistä työnhakijoista.

Koko kansantaloudessa työvoimaosuus on ollut suhteellisen vakaa viime vuosikymmenien aikana. Koulutusaikojen pidentyminen on pienentänyt nuorten työvoimaosuutta, mutta ennen kaikkea naisten työvoimaosuus on noussut jatkuvasti. Rakenteelliset piirteet eivät voi kuitenkaan täysin selittää osallistumisasteessa lyhyellä aikavälillä tapahtuvia muutoksia. Lyhyellä aikavälillä työvoimaosuudessa tapahtuu muutoksia lähinnä alueen työllisyystilanteen vaikutuksesta. Tärkeää on se, että työllisyyden voimakas heikkeneminen jollakin alueella johtaa vetäytymiseen työvoimasta ja työvoimaosuuden supistumiseen. Johtopäätösten tekeminen ei ole kuitenkaan yksioikoista, sillä työllisyyden heikkeneminen jollakin alueella voi opiskelun yleistymisen kautta johtaa myös osallistumisasteen laskemiseen. Työvoiman määrän muutosten hajottaminen muutoksiksi osallistumisasteessa ja työikäisen väestön määrässä tarkentaa kuitenkin kuvaa työn tarjonnassa tapahtuneista muutoksista.

Työikäisen väestön määrän muutokseen vaikuttaa puolestaan kaksi tekijää. Ensimmäinen niistä on väestön luonnollinen muutos, joka tarkoittaa syntyvyyttä ja kuolleisuutta kyseisellä alueella. Se riippuu eurooppalaisissa hyvinvointivaltioissa lähinnä väestön ikärakenteesta. Toinen tekijä, joka vaikuttaa työikäisen väestön kehitykseen, on luonnollisesti muuttoliike. Voimakas tulomuutto alueelle kasvattaa sen työikäisen väestön määrää. Laajamittainen poismuutto puolestaan supistaa alueen työikäisen väestön määrää. Tärkeää on myös se, että muuttoliike valikoi lähtöalueen väestöä, sillä nuorten muuttoalttius on suurempi kuin muiden ikäryhmien.

Tarkasteltaessa työvoimaosuutta Suomen työvoimapiireissä keskiarvona vuosina 1987–1996 havaitaan, että Uudenmaan ja Turun työvoimapiireissä työvoimaosuus on hieman koko maan keskiarvoa suurempi. Vastaavasti Itä- ja Pohjois-Suomessa työvoimaosuus on pienempi kuin koko maan keskiarvo. Tämä työmarkkinoiden rakenteellinen piirre ei ole kuitenkaan muuttunut 1990-luvulla huolimatta epävakasta kokonaistaloudellisesta kehityksestä. Vuosina 1987–1996 työvoimaosuuden vaihtelu keskihajonnalla mitattuna on ollut suurinta Lapin ja Mikkelin työvoimapiireissä.

Vuosina 1991–1993 osallistumisaste laski kaikissa työvoimapiireissä (taulukko 7). Voimakkainta työvoimaosuuden supistuminen on ollut Kainuun, Pohjois-Karjalan ja Kuopion työvoimapiireissä. Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen läänipohjaiseen tarkasteluun sisältyy työvoimaan kuulumattomien väestöryhmien luokittelu. Tämän perusteella voidaan tehdä karkeita lisäpäätelmiä. Osallistumisasteen rajua alenemista vuosina 1991–1993 ei voida täysin selittää nuorten lisääntyneellä opiskelulla ja pidentyneillä koulutusajoilla, vaan sen taustalla on myös laajamittainen vetäytyminen työvoimasta työmarkkinoiden ulkopuolelle muista syistä. Kuopion ja Pohjois-Karjalan lääneissä opiskelijoiden määrä kasvoi runsaat 17 prosenttia syvimpinä lamavuosina, mutta Kuopion läänissä myös kotitaloustyötä tekevien määrä lisääntyi vuosina 1991–1993 noin 16 prosenttia. Lapin läänissä opiskelijoiden määrä kasvoi 6 prosenttia vuosina 1991–1993, mutta myös työkyvyttömien ja eläkkeellä iän perusteella olevien määrä nousi 1990-luvun alun laman syvimpinä vuosina.

Työvoimaosuuden voimakas supistuminen vuosina 1991–1993 tukee sitä näkemystä, että työttömyyden kohoaminen korkealta lähtötasolta 1990-luvun

Taulukko 7: Työvoiman määrän muutos (prosenttia) vuosien 1991 ja 1993 välillä ja sen osatekijöiden muutos (prosenttia). (Lähde: Tilastokeskus, työvoimatutkimus.)

	Työvoima	Osallistumisaste	Työikäinen väestö
KOKO MAA	-1.9	-3.1	1.2
Lapin	-2.0	-2.8	0.6
Oulun	-0.6	-2.5	1.9
Kainuun	-6.8	-6.0	-0.9
Pohjois-Karjalan	3.6	4.9	1.2
Kuopion	-4.0	-4.8	0.8
Keski-Suomen	-1.6	-2.8	1.2
Varsian	-2.8	-3.5	0.7
Virkkälän	-3.0	-3.1	0.2
Kymen	-1.2	-1.3	0.9
Hämeen	-1.6	-2.7	1.1
Satakunnan	-1.6	-1.5	-0.1
Turun	-2.2	-2.5	0.3
Uudenmaan	-1.3	-3.3	2.1

alun kokonaistuotannon romahduksen myötä johti siihen, että työvoimasta vetäydettiin pois laajamittaisesti Itä- ja Pohjois-Suomen työvoimapiireissä¹⁰. Työvoimaosuus pieneni vuosina 1991–1993 vähiten Kymen ja Satakunnan työvoimapiireissä.

Suomen työvoimapiirien kehitys on ollut työvoimaosuuden muutosten osalta hyvin epäyhtenäinen vuosina 1993–1996 (taulukko 8). Suurimmassa osassa työvoimapiirejä kuten myös koko kansantaloudessa työvoimaosuus on supistunut edelleen kansantalouden elpymisen myötä. Eniten työvoimaosuus on kutistunut Lapin työvoimapiirissä. Oulun, Kainuun, Keski-Suomen ja Uudenmaan työvoimapiirissä työvoiman osuus työikäisestä väestöstä on sen sijaan kasvanut vuosina 1993–1996. Ennen kaikkea Uudenmaan työvoimapiirin osallistumisasteen kasvu elpymisen myötä on aiheuttanut sen, että koko maan osallistumisasteessa on havaittavissa ainoastaan lievä lasku vuosina 1993–1996.

Työvoimaosuuksien muutoksia työvoimapiireittäin ei voida yksikäsitteisesti selittää alueellisella työmarkkinatilanteella, sillä vuosina 1993–1996 työttömyysaste kohosi Kainuun ja Keski-Suomen työvoimapiireissä, mutta aleni puo-

¹⁰ Tarkasteltaessa ajanjaksoa 1984:1–1997:3 kuukausihavaintojen pohjalta havaitaan, että ennen kaikkea Itä- ja Pohjois-Suomessa osallistumisaste näyttäisi reagoivan herkemmin työn kysynnän muutoksiin kuin Uudenmaan ja Oulun työvoimapiireissä (ks. Böckerman 1997). Maa- ja metsätalouden suurempi osuus elinkeinorakenteesta on yksi ilmeinen osallistumisasteen herkkäliikkeisyyden selitys Itä- ja Pohjois-Suomessa.

Taulukko 8: Työvoiman määrän muutos (prosenttia) vuosien 1993 ja 1996 välillä ja sen osatekijöiden muutos (prosenttia). (Lähde: Tilastokeskus, työvoimatutkimus.)

	Työvoima	Osallistumisaste	Työikäinen väestö
KOKO MAA	0,8	-0,5	1,2
Lapin	-5,1	-4,7	-0,2
Oulun	2,9	0,5	2,4
Kanadan	3,5	1,3	2,3
Pohjois-Karjalaa	-1,6	-0,8	-0,7
Kuopion	-1,3	-1,3	0,0
Keski-Suomen	1,8	1,1	0,6
Vaaen	-3,1	0,0	0,1
Mikkelin	-2,9	-1,0	-1,9
Kymen	-2,4	-1,0	-1,4
Hämeen	-1,0	-1,7	0,7
Satakunnan	-2,5	-0,2	-2,3
Turun	1,2	-1,5	2,8
Uudenmaan	1,9	0,3	3,7

lestaan Uudenmaan ja Oulun työvoimapiireissä. Työvoimaosuuden kasvua Uudenmaan ja Oulun työvoimapiireissä vuosina 1993–1996 voidaan selittää työllisyystilanteen parantumisella, mikä on johtanut siihen, että väestöä on siirtynyt työvoiman ulkopuolelta työmarkkinoiden piiriin. Työvoimatutkimuksen lukujen mukaan Uudenmaan läänissä kotitaloustyötä tekevien määrä supistui vuosina 1993–1996 runsaat 9 prosenttia. Uudenmaan alueella osallistumisastetta on kasvattanut osaltaan myös parhaassa työiässä olevan väestön muuttoliike alueelle Suomen muista osista. Vastaavasti Itä- ja Pohjois-Suomen osallistumisastetta on laskenut nuorten mittava poismuutto.

Eräs mahdollinen selitys Kainuun työvoiman lisäykselle vuosina 1993–1996 on vanhenevan ikärakenteen yhdistyminen eläkkeelle siirtymisen hankaloitumiseen 1990-luvulla. Työvoimatutkimuksen läänipohjaisten lukujen perusteella voidaan sanoa ainoastaan se, että Lapin läänissä eläkkeellä iän perusteella olevien määrä kasvoi runsaat 5 prosenttia vuosien 1993 ja 1996 välillä. Tämä havainto ei tue näkemystä, jonka mukaan eläkkeelle siirtymisen hankaloituminen olisi kasvattanut osallistumisastetta Pohjois-Suomessa vuosina 1993–1996. Kansantalouden elpymisen myötä kotitaloustyötä tekevien määrä on supistunut peräti neljänneksen Lapin läänissä. Kyseessä on ainoa työvoiman ulkopuolinen ryhmä, joka on pienentynyt vuosina 1993–1996.

Työvoiman määrän muutosten hajottaminen kahteen osaan tuottaa ennen kaikkea Kainuun työvoimapiirissä mielenkiintoisen havainnon. Vuosina 1991–1993 työikäisen väestön määrä supistui Kainuussa 0,8 prosenttia. Työikäisen väestön määrän vähentyminen on aiheutunut poismuutosta Kainuun työvoimapiiristä. Vuosina 1993–1996 työikäisen väestön määrä on Kainuun työvoimapiiris-

sä kuitenkin kasvanut peräti 2,3 prosenttia¹¹. Kasvu on kolmanneksi suurin Suomen työvoimapiireistä vuosina 1993–1996, sillä ainoastaan Uudenmaan ja Turun alueella työikäisen väestön määrä on lisääntynyt enemmän kuin Kainuun työvoimapiirissä.

Tarkastelu osoittaa ennen kaikkea sen, että työn tarjonnan voimakkaat muutokset Lapissa ja Kainuussa 1990-luvulla ovat suureksi osaksi peräisin työvoimaosuuden muutoksista. Myös työikäisen väestön määrän muutoksilla on ollut vaikutusta työvoiman määrän kehitykseen ennen kaikkea Itä- ja Pohjois-Suomessa sekä Uudenmaan työvoimapiirissä. Tämä osoittaa elpymistä luonnehtineen voimakkaan pirstaleisuuden myös työn tarjonnan osatekijöiden näkökulmasta.

4.2 Muuttoliike voimistumassa

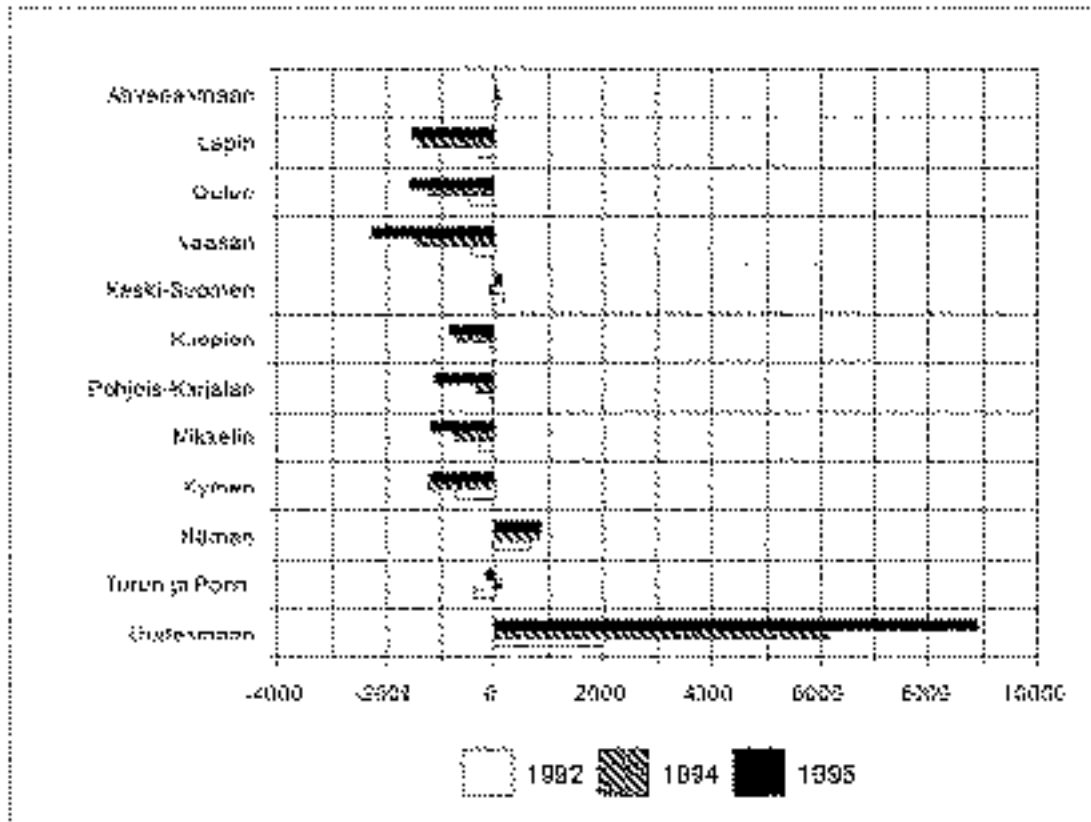
Työvoiman määrän alueellisia muutoksia 1990-luvulla ei voida siis täysin selittää muutoksilla osallistumisasteessa. Lisäksi työikäisen väestön muutokset ovat olleet ennen kaikkea Itä- ja Pohjois-Suomessa sekä Uudenmaan työvoimapiirissä 1990-luvulla niin suuria, etteivät ne palaudu kokonaisuudessaan syntyvyyden ja kuolleisuuden muutoksiin. Tämä tarkoittaa määritelmän mukaan sitä, että myös maan sisäisellä muuttoliikkeellä on ollut merkitystä työvoiman määrän alueellisen kehityksen kannalta. Muuttoliikkeen laajuutta tarkastellaan käyttäen aluejakona aiemmasta poiketen läänejä.

Kuviossa 17 on esitetty nettomuutto lääneittäin vuosina 1992, 1994 ja 1996. 1990-luvun kehityspiirteistä voidaan tehdä kaksi mielenkiintoista havaintoa. Ensinnäkin ainoastaan Uudenmaan ja Hämeen lääni ovat olleet koko tarkasteluajanjaksona muuttovoittoalueita. Lähtömuutto on ollut puolestaan laajaa Itä- ja Pohjois-Suomessa, mutta myös Sisä-Suomessa ja rannikolla on alueita, jotka ovat kokeneet jatkuvasti muuttotappioita. Toiseksi voidaan havaita, että muuttoliike on selvästi vilkastunut vuosina 1992–1996 kansantalouden elpyessä 1990-luvun alun syvästä lamasta. Erityisesti Uudenmaan lääniin suuntautuva muuttoliike on lisääntynyt huomattavasti kansantalouden elpymisen myötä. Tämän kehityksen taustalla on nimenomaan työttömyyden alue-erojen voimakas kasvu kansantalouden elpymisen myötä ja ennen kaikkea Uudenmaan parantunut työllisyystilanne. Kansantalouden elpymisen myötä voimistuneen läänien välisen muuttoliikkeen tunnuspiirre näyttää olevan aiempaan kehitykseen verrattuna se, että muuttovoitto kasaantuu lääneittäisessä tarkastelussa vain harvoille alueille.

Muuttoliike pyrkii periaatteessa tasoittamaan työttömyyden alue-eroja muuttovirtojen suuntautuessa korkean työttömyyden alueilta matalan työttömyyden ja ennen kaikkea parantuneen työllisyyden luonnehtimaan Etelä-Suo-

¹¹ Itä- ja Pohjois-Suomen työvoimalukujen tulkintaa hankaloittaa Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen otosluonne, joka aiheuttaa sen, että näistä työvoimapiireistä ei välttämättä päädy monia havaintoja koko maan kattavaan otokseen.

Kuvio 17: Nettomuutto lääneittäin vuosina 1992, 1994 ja 1996 (henkilöä). (Lähde: Tilastokeskus, Tilastollinen Vuosikirja.)

meen¹². Sopeutuminen työttömyyden alue-erojen kasvuun muuttoliikkeen kautta on kuitenkin hidas prosessi (ks. Tervo 1997). Muuttoliike ei ole myöskään ongelmaton alueellisten työmarkkinoiden sopeutumismekanismi, koska se näivettää lähtöalueilla toimeentulomahdollisuuksia, mikä voimistaa edelleen alueellista eriarvoisuutta ja osaltaan luo muuttopaineita.

Lisäksi on syytä huomata se, että läänijako antaa puutteellisen kuvan muuttovirtojen suuntautumisesta. Oulun seutukunta on voimakas muuttovoittoalue siitä huolimatta, että Oulun lääni on karkeassa läänipohjaisessa tarkastelussa ollut jatkuvasti muuttotappioalue vuosina 1992–1996. Oulun seutukuntaan suuntautuva muuttoliike selittyy Oulun suotuisalla työllisyyskehityksellä ennen kaikkea verrattuna läheisiin Itä- ja Pohjois-Suomen työvoimapiireihin. Muuttovirtojen kasvun tulkintaa 1990-luvulla vaikeuttaa puolestaan se, että vuodesta 1994 alkaen opiskelijoilla on ollut mahdollisuus kirjoittautua opiskelupaikkakuntansa asukkaiksi. Tämä tarkoittaa sitä, että vuonna 1992 tilastoitu läänien välinen muuttoliike on pienempi kuin todellinen muuttoliike.

¹² Italian tilanne on mielenkiintoinen, sillä siellä työttömyyden alue-erojen kasvu on yhdistynyt maan sisäisen muuttoliikkeen supistumiseen viime vuosikymmenien aikana (ks. Faini, Gennari & Rossi 1997).

1990-luvun jälkipuoliskolla Etelä-Suomeen suuntautuvan muuttoliikkeen laajuuteen vaikuttava tärkeä tekijä on asuntomarkkinoiden tuleva kehitys. Vuokra-asuntomarkkinoiden kiristytminen pääkaupunkiseudulla ja toisaalta omistusasuntojen hintojen nousu suhteessa muun maan hintatasoon vaimentavat Etelä-Suomeen suuntautuvaa muuttoliikettä¹³. Tästä huolimatta on kuitenkin luultavaa, että Etelä-Suomeen kohdistuva muuttoliike säilyy vilkkaana, jos työttömyyden alue-erot pysyvät myös jatkossa aiempaa korkeammalla tasolla.

4.3 Yhteenveto

1990-luvun alueellisessa työttömyyskehityksessä on syytä korostaa kahta keskeistä työn tarjonnan piirrettä. Ensinnäkin syvimpinä 1990-luvun alun lamavuosina työn tarjonnan voimakas supistuminen Itä- ja Pohjois-Suomessa hillitsi huomattavasti Suomen työvoimapiirien välisten työttömyysaste-erojen kasvua. Työn tarjonnan voimakasta supistumista Itä- ja Pohjois-Suomessa 1990-luvun alussa voidaan selittää lähinnä sillä, että työttömyyden suuri kasvu korkealta työttömyysastetasolta aiheutti sen, että työvoimasta vetäydyttiin laajamittaisesti työvoiman ulkopuolelle. Tämä näkyy osallistumisasteen voimakkaana supistumisena Itä- ja Pohjois-Suomen työvoimapiireissä vuosina 1991–1993. Etelä-Suomessa työttömyyden kasvu 1990-luvun alun syvässä lamassa tapahtui sen sijaan alhaiselta työttömyysastetasolta, jolloin työmarkkinoiden ulkopuolelle jättäytyminen heikentyneen työmarkkinatilanteen tähden ei ollut yhtä perusteltua kuin Itä- ja Pohjois-Suomessa.

Toiseksi kansantalouden elpyessä työn tarjonnan alueellinen kuva on muodostunut hyvin pirstaleiseksi ja epäyhtenäiseksi. Taustalla on osaltaan 1990-luvun alun syvän laman aikana tapahtuneen työvoiman määrän tuntuvan supistumisen synnyttämä sopeutuminen parantuneeseen työllisyystilanteeseen. Ennen kaikkea Itä- ja Pohjois-Suomen työvoimapiireissä työn tarjonnan kehitys on ollut hyvin epäyhtenäistä vuosina 1993–1996. Kainuun työvoimapiirissä työn tarjonnan kasvu kansantalouden elpyessä on ollut itse asiassa yksin niin voimakasta, että se on estänyt työttömyysasteen alenemisen vuosina 1993–1996. Työn tarjonnan käyttäytymisellä on siis ollut huomattava merkitys ennen kaikkea Itä- ja Pohjois-Suomen työvoimapiirien työttömyysastekehityksen kannalta 1990-luvulla. Tämä koskee sekä ajanjaksoa, jolloin Suomen kansantalous ajautui syvään lamaan 1990-luvun alussa että seurannutta vientijohteista elpymistä.

Työttömyyden alue-erojen voimakas kasvu kansantalouden elpyessä vuosina 1993–1996 on puolestaan johtanut siihen, että muuttoliike läänien välillä on vilkastunut huomattavasti. Muuttoliikkeen laajuus ei ole kuitenkaan riittävä suh-

¹³ Pehkonen (1997a) on tutkinut omistusasumisen vaikutusta työttömyyden alueellisiin ta-soeroihin Suomessa. Hän löytää tukea näkemykselle, jonka mukaan omistusasumisen yleisyys nostaa alueen työttömyysastetasoa. Tämä perustuu siihen, että omistusasunnon haltijoiden muuttoalttius on pienempi kuin vuokralla asuvien. Muuttoliikkeellä on puolestaan taipumus kaventaa työttömyyden alue-eroja.

teessa työvoimaan, jotta se voisi yksin palauttaa työttömyyden absoluuttiset alueerot ennen 1990-luvun kehitystä vallinneelle tasolle. Lisäksi muuttoliikkeen vilkastuminen on ongelmallinen keino sopeutua työttömyyden alue-erojen kasvuun, sillä se näivettää toimeentulomahdollisuuksia muuttovirtojen lähtöalueilla ja saat-
taa siten luoda itse itseään toteuttavan kierteen, jossa kasvavat työttömyyden alueerot yhdistyvät vilkastuvaan muuttoliikkeeseen ja pysyvästi epätasapainoiseen aluerakenteeseen.

5 Työmarkkinoiden kohtaanto

Työn kysynnän ja tarjonnan lisäksi työttömyyden kehitykseen vaikuttaa työmarkkinoiden kohtaanto. Työmarkkinoiden kohtaannon heikkeneminen jollakin alueella merkitsee periaatteessa sitä, että siellä työttömyysaste voi pysyä korkeana huolimatta voimakkaasta kokonaistuotannon ja työn kysynnän kasvusta. Työmarkkinoiden kohtaannon heikkeneminen voi siis estää työn kysynnän kasvun välittymisen alueen työttömyysasteen alentumiseen. Työmarkkinoiden kohtaanto-ongelman voimistuminen ilmentää sitä, että työvoiman ammattirakenne vastaa aiempaa huonommin yritysten työvoiman tarpeita.

Lyhyellä aikavälillä työmarkkinoiden kohtaannossa jollakin alueella ei voi kuitenkaan tapahtua suuria muutoksia huolimatta siitä, että ennen kaikkea muutoliike valikoi muuttotappioalueelle jäljelle jäävää työvoimaa ja saattaa siten pahentaa työmarkkinoiden kohtaanto-ongelmaa kyseisellä alueella. Tämä merkitsee sitä, että lyhyen aikavälin tarkastelussa kohtaanto-ongelman mahdollisella pahenemisella ei voi olla suurta roolia selitettäessä työttömyyden alue-erojen kehittymistä.

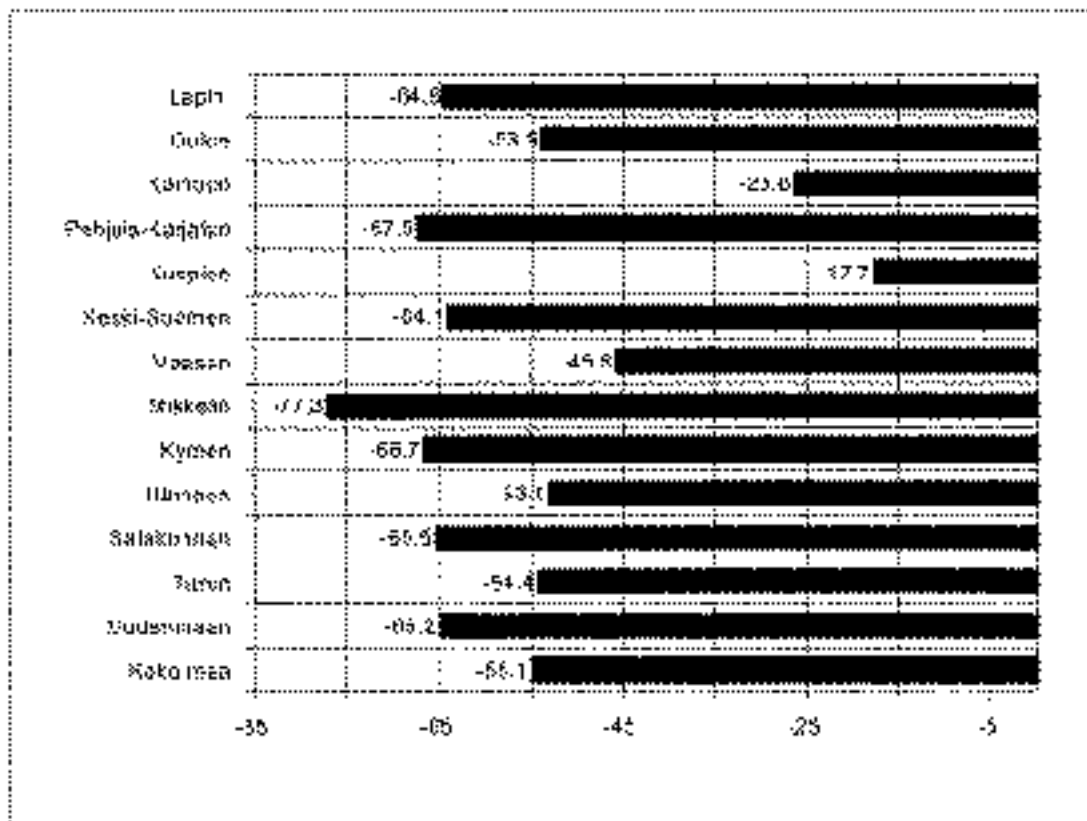
5.1 Avoimien työpaikkojen alue-erot vähäisiä

Vakanssisuhde kuvaa avoimien työpaikkojen suhdetta työvoimaan. Tarkasteltaessa vakanssisuhdetta työvoimapiireittäin keskiarvona vuosilta 1990–1996 havaitaan, että vakanssisuhteen alue-erot työvoimapiirien välillä eivät ole suuria. Kuopion työvoimapiirissä avoimien työpaikkojen suhde työvoimaan on kuitenkin poikkeuksellisen suuri verrattuna koko maan keskiarvoon. Taustalla on mansikantuotantoon liittyvien kesätyöpaikkojen runsaus. Tämä voidaan päätellä siitä, että esimerkiksi vuonna 1996 Kuopion työvoimapiirin avoimista työpaikoista oli työn kestolta alle kuukauden mittaisia peräti 50 prosenttia, kun koko maan keskiarvo oli 24 prosenttia. Myös Uudenmaan, Turun, Hämeen ja Mikkelin työvoimapiireissä vakanssisuhde on ollut suotuisa suhteessa koko maan keskiarvoon. Vakan-

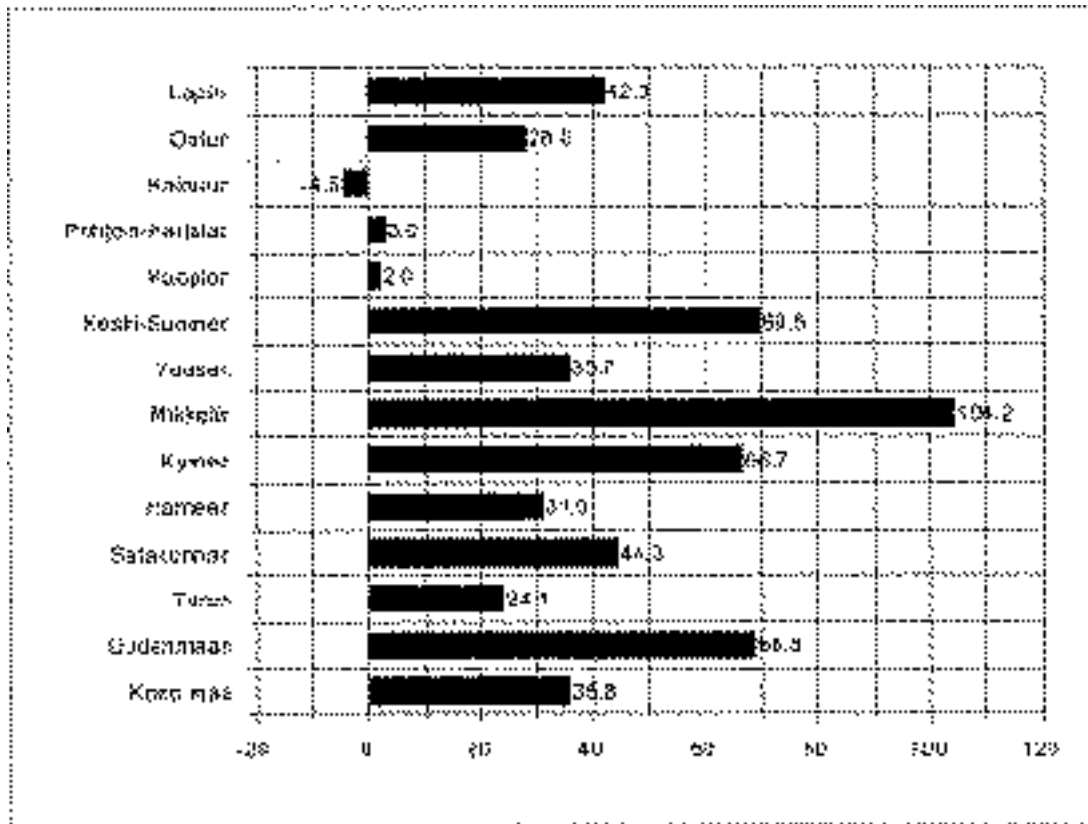
sisuhteen alue-erot Suomen työvoimapiirien välillä ovat aiemminkin (vuosina 1976–1989) olleet vähäisiä.

Vuosien 1991–1993 syvän laman aikana vakanssisuhde heikkeni melko tasaisesti kaikissa työvoimapiireissä (kuvio 18). Kuopion työvoimapiiri oli tosin jälleen mielenkiintoinen poikkeus. Vuosina 1993–1996 vakanssisuhde parani kaikissa muissa paitsi Kainuun työvoimapiirissä, joten myös vakanssisuhteen osalta tarkastelu paljastaa alueellisen epäyhtenäisyyden voimistumisen kansantalouden elpyessä (kuvio 19). Lappi ja Keski-Suomi ovat siinä mielessä mielenkiintoisia työvoimapiirejä, että vuosina 1993–1996 näissä kahdessa työvoimapiirissä avoimien työpaikkojen määrä kasvoi suhteessa työvoimaan, mutta samalla työttömyysaste nousi. Vakanssisuhde parani kansantalouden elpyessä puolestaan eniten Mikkelin ja Kymen työvoimapiireissä.

Kuvio 18: Vakanssisuhteen muutos (prosenttia) työvoimapiireittäin vuosien 1991 ja 1993 välillä. (Lähde: Tilastokeskus, työvoimatutkimus ja työministeriö, työnvälitystilasto.)

Kuvio 19: Vakanssisuhteen muutos (prosenttia) työvoimapiireittäin vuosien 1993 ja 1996 välillä. (Lähde: Tilastokeskus, työvoimatutkimus ja työministeriö, työnvälitystilasto.)

5.2 Kohtaanto heikentynyt Keski-Suomessa ja Lapissa

Työvoiman tarjonnan ja toisaalta kysynnän alueellista kohtaanto-ongelmaa ja sen laajuutta voidaan arvioida työvoimapiireittäin UV-käyrien avulla. UV-käyrän muodostamiseksi tarvitaan tiedot avoimista työpaikoista, työvoimasta ja työttömyysasteesta työvoimapiireittäin. Tarkastelu on luonteeltaan kuvaileva. Kaikissa kuvioissa vaaka-akselilla on työvoimapiirin työttömyysaste (prosenttia) ja pystyakselilla on puolestaan avoimien työpaikkojen suhde työvoimaan ao. työvoimapiirissä kunakin tarkasteluvuonna. Havaintopisteet on lisäksi yhdistetty toisiinsa aikajärjestyksessä, jolloin saadaan käsitys kehitysurasta. Vakanssisuhteen alue-erot työvoimapiirien välillä eivät ole suuria, joten jokseenkin samalla vakanssisuhteella eri työvoimapiireissä vallitsee toisistaan poikkeava työttömyysaste. Tämä tarkoittaa sitä, että UV-käyrän sijainti poikkeaa toisistaan työvoimapiireittäin (ks. Pehkonen 1997).

Periaatteessa UV-käyrä kuvaa vakanssisuhteen ja työttömyysasteen välistä vaihtosuhdetta tasapainossa, jolloin sekä tulovirta työttömyyteen että poistumavirta työttömyydestä on samansuuruinen. Vakanssisuhteen pieneneminen liikuttaessa annetulla UV-käyrällä merkitsee sitä, että työvoimapiirin työttömyysaste nousee. Tämä johtuu yksinkertaisesti siitä, että tällöin on vähemmän avoimia

työpaikkoja työttömiä työnhakijoita kohden, jolloin sopivan työpaikan löytäminen on vastaavasti vaikeampaa. Lopputuloksena työttömyysaste nousee alueella (ks. Zetterberg 1995, 86–90).

UV-käyrän perustulkintaperiaate kohtaanto-ongelman jäljittämässä on puolestaan se, että tilanteessa, jossa samalla työttömyysastetasolla on nykyisin enemmän avoimia työpaikkoja suhteessa työvoimaan kuin aiemmin, on työmarkkinoiden rakenteellinen kohtaanto-ongelma pahentunut tarkasteluajanjaksona. Työmarkkinoiden kohtaanto-ongelman pahenemista voidaan siis jäljittää UV-käyrän siirtymien avulla (ks. Layard, Nickell & Jackman 1994). Tavanomainen tulkinta on se, että kohtaanto-ongelman paheneminen heijastaa puolestaan pitkäaikaistyöttömyyden yleistymistä (ks. Budd, Levine & Smith 1987).

UV-käyrien tulkinnassa tulee kuitenkin olla varovainen. Työvoimapiireittäisen kohtaanto-ongelman arvioinnissa keskeisenä olettamuksena on, että työvoimapiireittäiset työmarkkinat ovat toisistaan eristyneitä, eikä työvoima liiku työvoimapiirien välillä ainakaan merkittävästi. Lyhyellä aikavälillä tämä ei ole ainakaan täysin epärealistinen oletamus, vaikka muuttoliike nimenomaan läänien välillä on vilkastunut 1990-luvulla. Pidemmällä aikavälillä oletamus työmarkkinoiden eristyneisyydestä ei työvoiman alueellisen liikkuvuuden tähden luonnollisestikaan päde.

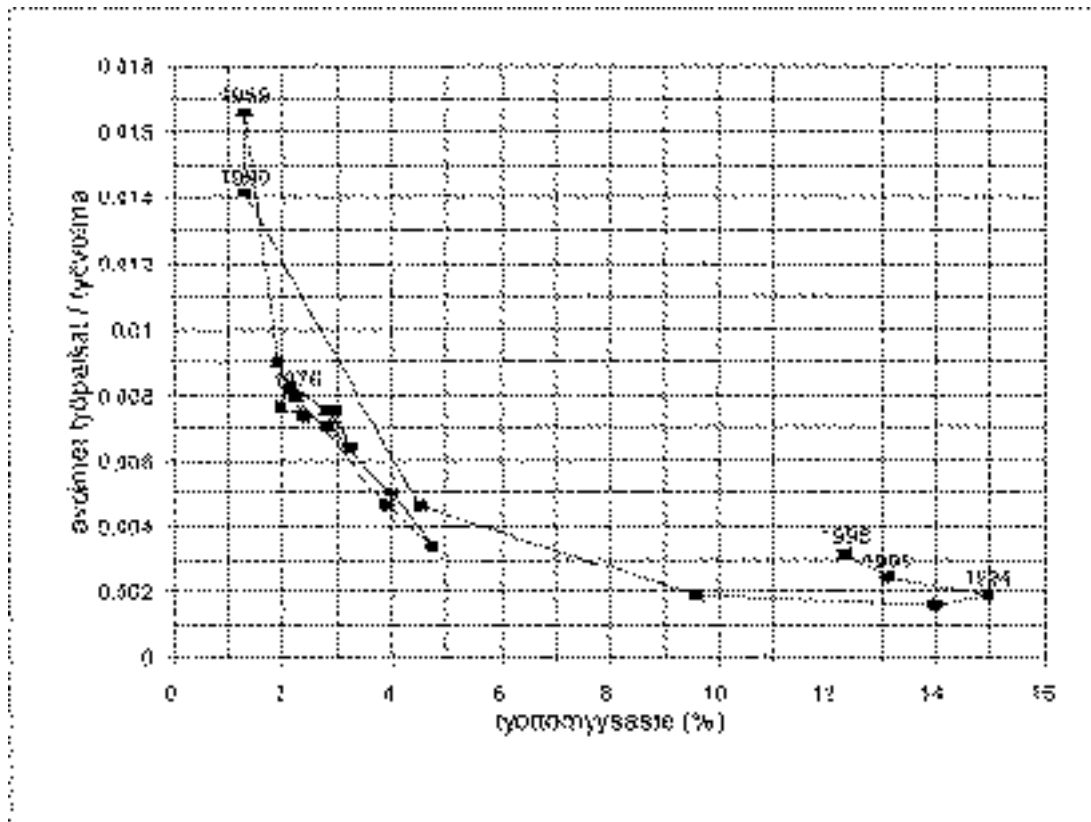
Lisäksi on selvää, että työhallinnon tilastoima avoimien työpaikkojen lukumäärä kuvaa puutteellisesti todella avoinna olevien työpaikkojen määrää. Arviolta noin 25–35 prosenttia kaikista avoimista työpaikoista tulee viranomaisten tietoon (Työministeriö 1997, 61). Lisäksi tiedetään, että tietyn tyyppiset työpaikat yleensä ilmoitetaan työhallinnon rekistereihin. Avoimien työpaikkojen rakenteessa saattaa olla siis suuria alue-eroja, joten verrattaessa työvoimapiireittäisiä UV-käyriä toisiinsa joudutaan tekemään lukuisia rajoittavia olettamuksia. Tämä tarkoittaa sitä, että UV-käyrien muodostamisessa käytetty avoimien työpaikkojen määrä on puutteellinen mittari todelliselle työn kysynnälle. Itä- ja Pohjois-Suomen työvoimapiireissä avoimien työpaikkojen määrä on myös hyvin pieni. Tämä aiheuttaa puolestaan sen, että jo muutaman kymmenen avoimen työpaikan lisäys saattaa johtaa merkittäviin liikkeisiin UV-käyrässä, joten tulkintoja on tehtävä varoen. Tämä koskee ennen kaikkea 1990-luvun kehityspiirteiden jäljittämistä.

Seuraavassa tarkastellaan ainoastaan Uudenmaan, Keski-Suomen ja Lapin työvoimapiirien UV-käyriä¹⁴. Muiden työvoimapiirien UV-käyrien tarkastelu ei tuota uusia mielenkiintoisia tuloksia 1990-luvun kehityksestä, joten niitä ei raportoida tässä yhteydessä. Aineisto on vuosihavaintosarja 1976–1996 (Satakunnan osalta havainnot kattavat vuodet 1984–1996)¹⁵.

¹⁴ Pehkonen (1997b) on tutkinut työmarkkinoiden kohtaanto-ongelmaa työvoimapiireittäin Suomessa kuukausiaineistolla 1987:1–1996:8 UV-käyrien siirtymien avulla.

¹⁵ Ajanjaksolta 1987:1–1996:4 muodostettiin myös kausipuhdistettuun neljännesvuosiaineistoon perustuvat UV-käyrät työvoimapiireittäin. Niiden tulkinta on kuitenkin hankalaa ennen kaikkea Itä- ja Pohjois-Suomen työvoimapiirien osalta, koska pienet muutokset avoimien työpaikkojen määrässä aiheuttavat huomattavaa levottomuutta UV-käyrien liikkeissä. Siksi niiden perusteella ei pyritä kuvaamaan tässä yhteydessä työmarkkinoiden alueellista kehitystä.

Kuvio 20: Uudenmaan työvoimapiirin UV-käyrä vuosina 1976–1996. (Lähde: Tilastokeskus, työvoimatutkimus ja työministeriö, työnvälitystilasto.)

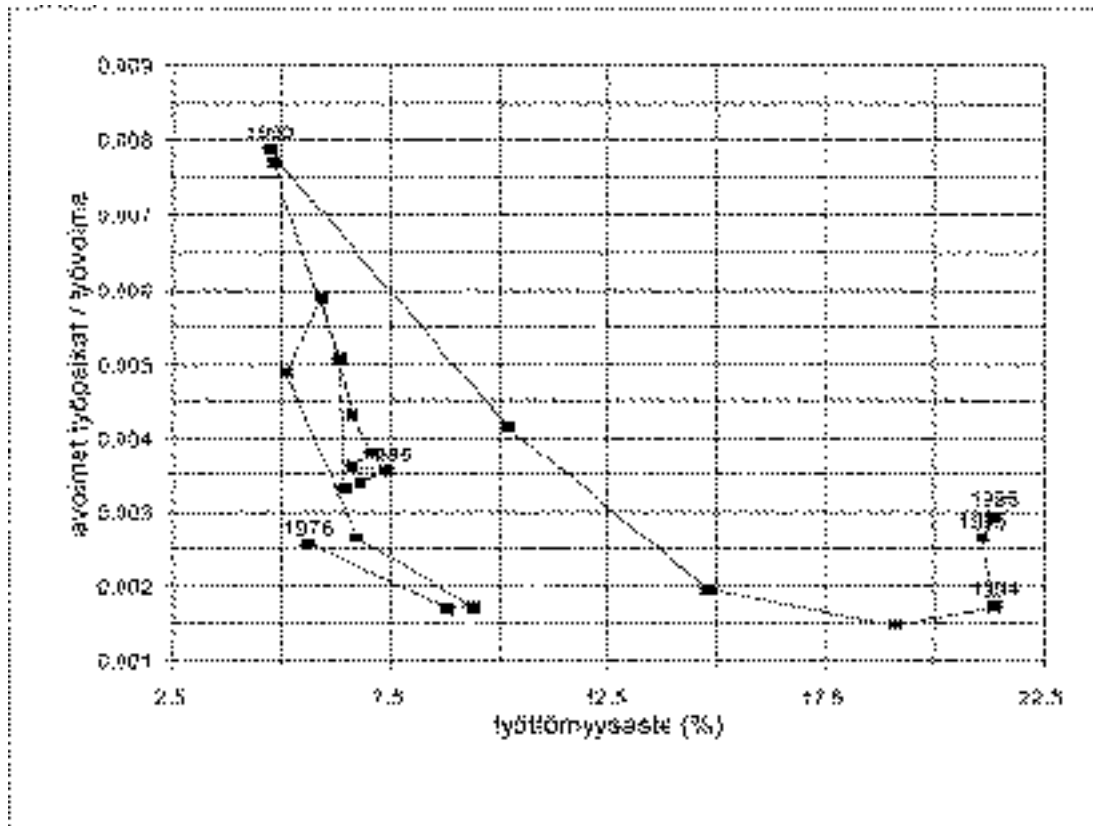

Uudenmaan työvoimapiirissä korkein työttömyysastetaso saavutettiin vuonna 1994, jonka jälkeen työttömyysaste on alentunut lähes 3 prosenttiyksikköä ilman, että kohtaanto-ongelma olisi pahentunut (kuvio 20). Tämä ilmenee siten, että avoimien työpaikkojen määrän kasvu suhteessa työvoimaan on johtanut myös työttömyysasteen alenemiseen vuosina 1994–1996. Vuonna 1996 työttömyysasteen aleneminen kuitenkin hidastui Uudenmaan työvoimapiirissä.

Keski-Suomen työvoimapiirissä työttömyysaste on vuosina 1994–1996 pysynyt muuttumattomana, vaikka avoimien työpaikkojen määrä suhteessa työvoimaan on samanaikaisesti kasvanut (kuvio 21). Tämä viittaa siihen, että työmarkkinoiden kohtaanto-ongelma olisi pahentunut kansantalouden elpymisen myötä Keski-Suomen työvoimapiirissä. Tällöin avoimien työpaikkojen rakenne vastaa aiempaa huonommin työvoiman ominaisuuksia. Päätelmää työmarkkinoiden kohtaannon heikkenemisestä Keski-Suomen työvoimapiirissä tukee se, että Keski-Suomessa alle viikon avoinna olleiden työpaikkojen osuus kaikista avoimista työpaikoista supistui 39 prosenttia vuosien 1993 ja 1996 välillä. Vastaava luku koko maassa on 13,4 prosenttia.

Lapin työvoimapiirissä korkein työttömyysaste saavutettiin jo vuonna 1994, mutta tämän jälkeen työttömyysasteen aleneminen on ollut erittäin hidasta huolimatta työvoiman määrän supistumisesta ja mittavasta poismuutosta. Vuonna 1996 työttömyysasteen aleneminen pysähtyi kokonaan, vaikka avoimien työpaik-

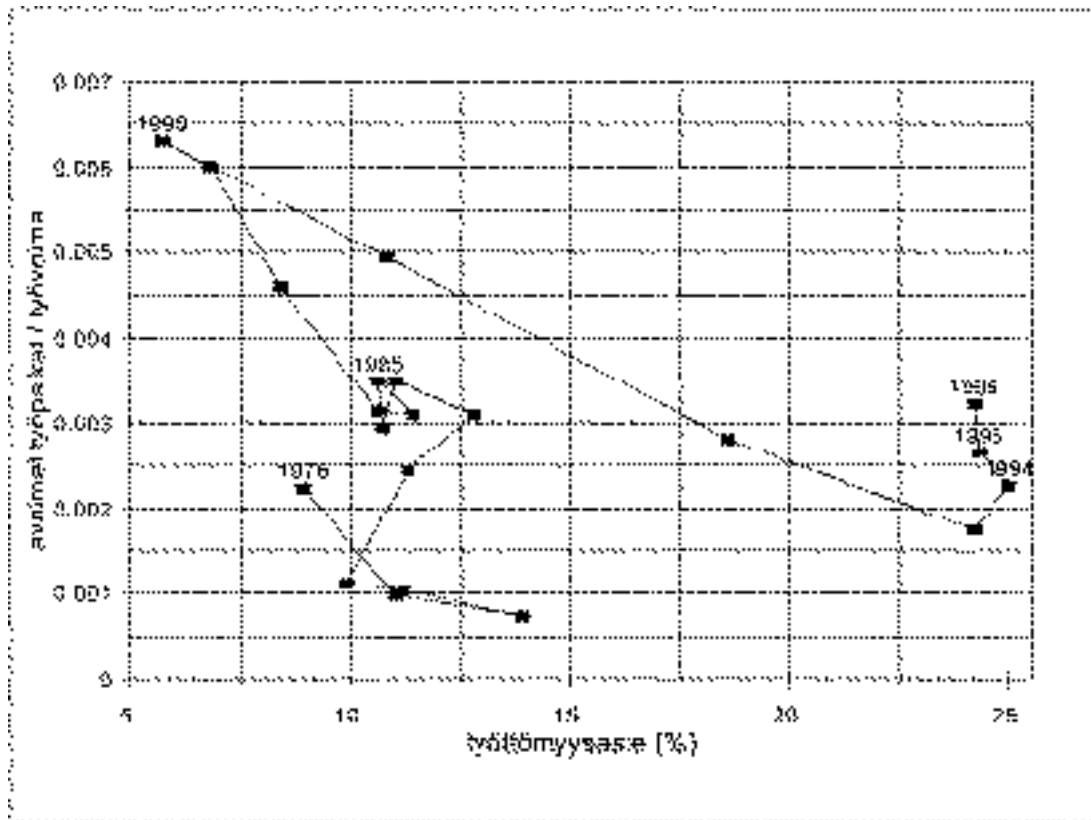
Kuvio 21: Keski-Suomen työvoimapiirin UV-käyrä vuosina 1976–1996. (Lähde: Tilastokeskus, työvoimatutkimus ja työministeriö, työnvälitystilasto.)

kojen suhde työvoimaan on kasvanut Lapissa vuosina 1994–1996 (kuvio 22). Tämä viittaa siihen, että kohtaanto-ongelma olisi pahentunut myös Lapin työvoimapiirissä kansantalouden elpymisen myötä. Lapin työvoimapiirin pieni koko ja avoimien työpaikkojen vähäinen määrä aiheuttavat kuitenkin sen, että UV-käyrän liikkeiden tulkinnassa on syytä olla varovainen. Alle viikon avoinna olleiden työpaikkojen osuus kaikista avoimista työpaikoista supistui Lapissa vuosina 1993–1996 ainoastaan 5,9 prosenttia. Tämä havainto ei tue käsitystä työmarkkinoiden kohtaannon merkittävästä heikkenemisestä Lapin työvoimapiirissä kansantalouden elpymisen myötä. Aiemmin kuitenkin havaittiin, että Lapin työvoimapiiri muodostaa selkeän poikkeuksen kokonaistuotannon ja työllisyyden muutoksen välisessä yhteydessä kansantalouden elpymisen osalta (ks. luku 3.4). Työmarkkinoiden kohtaannon heikkeneminen kansantalouden elpymisen myötä on eräs selitys sille, että Lapissa kokonaistuotannon kasvun vaikutus työllisyyteen on ollut heikko vuosina 1993–1996. Lapissa kokonaistuotannon aallonpohja saavutettiin jo vuonna 1992.

Keski-Suomea ja Lappia lukuunottamatta kaikissa muissa työvoimapiireissä avoimien työpaikkojen lisääntyminen suhteessa työvoimaan vuosina 1993–1996 on johtanut myös työttömyysasteen alenemiseen Uudenmaan työvoimapiirin tavoin. Kainuussa puolestaan työttömyysasteen nousu vuosina 1993–1996 on toteutunut yhdessä sen kanssa, että avoimien työpaikkojen määrä suhteessa työ-

Kuvio 22: Lapin työvoimapiirin UV-käyrä vuosina 1976–1996. (Lähde: Tilastokeskus, työvoimatutkimus ja työministeriö, työnvälitystilasto.)

voimaan on supistunut. Tämä havainto ei tue näkemystä, että kohtaanto-ongelma olisi pahentunut Kainuun työvoimapiirissä kansantalouden elpymisen myötä. Kainuun heikon työllisyyskehityksen on aiheuttanut vaimea talouskasvu vuosina 1993–1995.

Työvoimapiireittäisten UV-käyrien tarkastelussa päädytään siis kahteen pääjohtopäätökseen. Ensinnäkin on syytä todeta, että kansantalouden elpymässä vuosina 1993–1996 ja avoimien työpaikkojen määrän suhteessa työvoimaan kasvaessa myös työttömyysaste on alentunut useimmissa työvoimapiireissä. Tämän vuoksi voidaan tehdä se alustava (mutta aiemmin mainittujen tekijöiden suhteen varauksellinen) päätelmä, että työmarkkinoiden kohtaanto-ongelma ei olisi merkittävästi pahentunut Keski-Suomen ja Lapin työvoimapiiriä lukuunottamatta kansantalouden elpymässä vuosina 1993–1996.

Toiseksi voidaan koko ajanjakson eli vuosien 1976–1996 osalta päätellä, että kaikissa työvoimapiireissä UV-käyrä on siirtynyt huomattavasti oikealle¹⁶. Tämä viittaa puolestaan siihen, että 20 viime vuoden aikana työmarkkinoiden kohtaanto on heikentynyt kaikissa Suomen työvoimapiireissä eli rakenteellinen työt-

¹⁶ Tämä sama piirre luonnollisesti toistuu koko Suomen työmarkkinoita kuvaavan UV-käyrän tapauksessa (ks. Pehkonen & Santamäki-Vuori 1997).

tömyysongelma on pahentunut pitkän aikavälin tarkastelussa. Tämä on kuitenkin Suomen alueellisten työmarkkinoiden pitkän aikavälin rakenteellinen ilmiö, eikä se ole sinänsä mielenkiintoinen 1990-luvun kehityksen kuvauksessa, vaikka rakenneongelmien mahdollinen pahentuminen pitkällä aikavälillä on saattanut vaikeuttaa alueellisten työmarkkinoiden sopeutumista 1990-luvun rajuihin kokonaistaloudellisiin muutoksiin.

5.3 Yhteenveto

Yksinkertainen UV-käyrätarkastelu viittaa siihen, että kansantalouden elpyessä 1990-luvun alun syvästä lamasta työmarkkinoiden kohtaanto olisi heikentynyt ainoastaan Keski-Suomen ja Lapin työvoimapiireissä. Kaikissa muissa työvoimapiireissä avoimien työpaikkojen määrän kasvu suhteessa työvoimaan on johtanut myös työttömyysasteen alentumiseen. Tämä merkitsee sitä, että kohtaanto-ongelman kärjistymisellä ei ole keskeistä roolia selitettäessä työttömyyden alue-erojen kasvua Suomessa vuosina 1993–1996.

Työmarkkinoiden kohtaanto-ongelman pahenemista nimenomaan Lapin työvoimapiirissä 1990-luvulla voidaan ainakin periaatteessa selittää sillä, että muuttoliike valikoi muuttotappioalueelle jäävää työvoimaa siten, että työn kysyntä ja toisaalta tarjonta vastaavat aiempaa huonommin toisiaan. Tämä johtuu siitä, että nuorten kyky oppia uusia ammatteja ja työtehtäviä on parempi kuin ikääntyvien. Nuorten muuttoalttius on puolestaan suurempi, joten laajamittainen poismuutto lisää ikääntyvien suhteellista osuutta työvoimasta ja saattaa siten pahentaa työmarkkinoiden kohtaanto-ongelmaa muuttovirtojen lähtöalueilla.

6 Alueittaisen työttömyyden tekijät

Työllisyyden, työn tarjonnan ja kohtaanto-ongelman tarkastelun pohjalta (luvut 3, 4 ja 5) voidaan muodostaa kokoava selitys työttömyysasteen kehitykselle kussakin työvoimapiirissä Suomen kansantalouden elpyessä vuosina 1993–1996.

Uudenmaan työvoimapiirissä työllisyys parani kansantalouden elpyessä voimakkaasti, mutta työn tarjonnan samanaikainen kasvu merkitsi puolestaan sitä, että työttömyysaste aleni ainoastaan 1,6 prosenttiyksikköä vuosina 1993–1996. Työvoiman määrän lisäys Uudenmaan työvoimapiirissä aiheutui osaltaan alueelle suuntautuneesta vilkkaasta muuttoliikkeestä, joka oli seurausta alueen työllisyyden parantumisesta. Muuttoliike on lisäksi voimistunut kansantalouden elpymisen myötä. Turun työvoimapiirissä työttömyysaste aleni 3,4 prosenttiyksikköä vuosina 1993–1996. Taustalla on työllisyyden voimakas paraneminen; työn tarjonta sitä vastoin kasvoi kansantalouden elpymisen myötä ainoastaan 1,2 prosenttia. Työllisyyden voimakas paraneminen Uudenmaan ja Turun työvoimapiireissä aiheutui siitä, että kokonaistuotannon supistuminen päättyi varhain näissä kahdessa työvoimapiirissä.

Satakunnan työvoimapiirissä työttömyysaste aleni puolestaan 1,8 prosenttiyksikköä vuosien 1993 ja 1996 välillä. Se aiheutui osaltaan työllisyyden paranemisesta, mutta tärkeämpi tekijä oli kuitenkin työn tarjonnan voimakas väheneminen kansantalouden elpymisen myötä. Työvoiman määrä supistui Satakunnassa 2,5 prosenttia vuosien 1993 ja 1996 välillä. Hämeen ja Kymen työvoimapiireissä työttömyysaste aleni noin 2 prosenttiyksikköä vuosina 1993–1996. Taustalla oli osaltaan työllisyyden kasvu, mutta työn tarjonnan voimakas supistuminen oli kuitenkin tärkeämpi tekijä. Myös Mikkelin työvoimapiirissä työttömyysasteen aleneminen vuosina 1993–1996 aiheutui työn tarjonnan tuntuva vähenemisestä. Työllisyyden paraneminen oli toissijainen tekijä työttömyysasteen alenemisessa. Vaasan työvoimapiirissä työttömyysasteen aleneminen aiheutui puolestaan pääosin työllisyyden paranemisesta, vaikka myös siellä työn tarjonta supistui hieman kansantalouden elpyessä vuosina 1993–1996. Muuttoliik-

ke Uudenmaan alueelle on osaltaan pienentänyt Sisä-Suomen työvoimapiirien työvoiman määrää.

Keski-Suomen työvoimapiirissä työttömyysaste nousi kansantalouden elpyessä sekä työllisyyden heikkenemisen että työn tarjonnan kasvun seurauksena. Keski-Suomen työvoimapiirissä myös työmarkkinoiden kohtaanto heikkeni vuosina 1993–1996. Tämä ilmeni siten, että avoimien työpaikkojen määrän kasvu suhteessa työvoimaan ei johtanut työttömyysasteen alentumiseen. Kuopion työvoimapiirissä työttömyysasteen aleneminen 0,6 prosenttiyksikköä vuosien 1993 ja 1996 välillä johtui siitä, että työn tarjonta heikkeni rajummin kuin työllisyys. Pohjois-Karjalassa työttömyysaste puolestaan aleni vuosien 1993 ja 1996 välillä peräti 3,3 prosenttiyksikköä. Se pysyi kuitenkin edelleen korkealla tasolla. Taustalla oli sekä työllisyyden paraneminen että työn tarjonnan supistuminen.

Kainuussa työttömyysaste nousi kansantalouden elpyessä 2,5 prosenttiyksikköä. Työttömyysasteen kohoamisen taustalla oli kokonaisuudessaan työn tarjonnan voimakas kasvu, sillä työllisten määrä pysyi Kainuussa muuttumattomana vuosina 1993–1996. Oulun työvoimapiirissä työttömyysasteen nopean alenemisen taustalla oli työllisyyden voimakas paraneminen, sillä myös työn tarjonta kasvoi voimakkaasti vuosien 1993 ja 1996 välillä. Osaltaan työn tarjonnan kasvuun on vaikuttanut Oulun seutukuntaan suuntautuva suuri muuttoliike. Työllisyyden kasvu Oulussa selittyy puolestaan sillä, että kokonaistuotannon kasvu käynnistyi nopeasti 1990-luvun alun laman jälkeen ja on myös jatkunut voimakkaana. Taustalla on kansantalouden vientijohteinen elpyminen 1990-luvun alun syvästä lamasta. Oulun kohdalla tämä ilmenee selkeimmin siten, että erityisesti metalliteollisuuden työllisyys parantui suuresti vuosina 1993–1995. Sen sijaan kulutustavateollisuudessa työllisyys on supistunut kansantalouden elpymisen myötä.

Lapissa työttömyysaste pysyi muuttumattomana kansantalouden elpyessä vuosina 1993–1996. Tämä selittyy sillä, että Lapissa sekä työllisten että työvoiman määrä supistui voimakkaasti vuosien 1993 ja 1996 välillä. Työvoiman määrää Lapissa vähensi osaltaan laajamittainen poismuutto. Lisäksi Lapissa myös työmarkkinoiden kohtaanto heikkeni kansantalouden elpyessä, mikä pahensi edelleen Lapin työttömyysongelmaa. Työmarkkinoiden kohtaannon heikkene-
misen taustalla saattaa vaikuttaa nimenomaan mittava poismuutto Lapista. Se on valikoinut Lapin työvoimapiirin työvoimaa siten, että se vastaa aiempaa huominkin työn kysynnän rakennetta.

Suomen alueellinen työttömyyskehitys vuosina 1993–1996 voidaan kiteyttää siis siten, että Uudenmaan, Turun ja Oulun työvoimapiirien työttömyysasteen alentumisen taustalla kansantalouden elpyessä on ollut työllisyyden selkeä parantuminen, joka aiheutui puolestaan kokonaistuotannon voimakkaasta kasvusta näissä työvoimapiireissä vuosina 1993–1995. Useimmissa Sisä-Suomen työvoimapiireissä työn tarjonnan muutoksilla on ollut tärkeä rooli työttömyysasteen kehityksessä vuosina 1993–1996.

7 Työttömyyden alueellinen luonne

Suomessa työttömyyden luonteessa on suuria alue-eroja. Työttömyyttä voidaan luonnehtia työttömien työnhakijoiden tulovirran ja työttömyysjaksojen keskimääräisen pituuden avulla. Lisäksi tarkastellaan toistuvaistyöttömyyttä sekä aktiivista työvoimapolitiikkaa ja sen alueellisessa virityksessä 1990-luvulla tapahtuneita muutoksia.

7.1 Tulovirrassa ja työttömyyden alkavuudessa suuria alue-eroja

Työttömyysaste koostuu määritelmän mukaan kahdesta tekijästä: tulovirrasta työttömyyteen ja toisaalta työttömyysjaksojen keskimääräisestä kestosta. Tärkeää työttömyyden alueellisen luonteen tarkastelussa on se, että jonkin alueen korkea työttömyysaste voi periaatteessa muodostua kahdella tavalla: joko työttömyysjaksojen keskimääräinen kesto on pidempi kuin keskimäärin kansantaloudessa tai sitten korkean työttömyysasteen alueella tulovirta työttömyyteen on huomattavasti suurempi kuin keskimäärin kansantaloudessa. Tarkastelemalla tulovirtaa työttömyyteen ja toisaalta työttömyyden kestoa saadaan siis monipuolinen kuva työttömyyden luonteesta Suomen työvoimapiireissä.

Viikoittaista tulovirtaa työttömyyteen voidaan mitata niiden työttömyysjaksojen lukumäärällä, jotka työnvälitystilaston laadintapäivänä ovat kestäneet alle viikon. Luku aliarvioi tulovirtaa kuitenkin kahdesta syystä (ks. Lilja & Santamäki-Vuori 1992, 9). Ensinnäkään lomautetut eivät sisälly tilastoon. Toiseksi ne alle viikon mittaiset työttömyysjaksot, jotka eivät laskentapäivänä enää jatkuneet, jäävät rekisteröimättä. Viikoittaisesta tulovirrasta on tieto kerran kuukaudessa, minkä jälkeen tiedot on laskettu vuositasolle. Lopuksi tulovirta työttömyyteen on vielä suhteutettu työvoimapiirin työvoiman määrään.

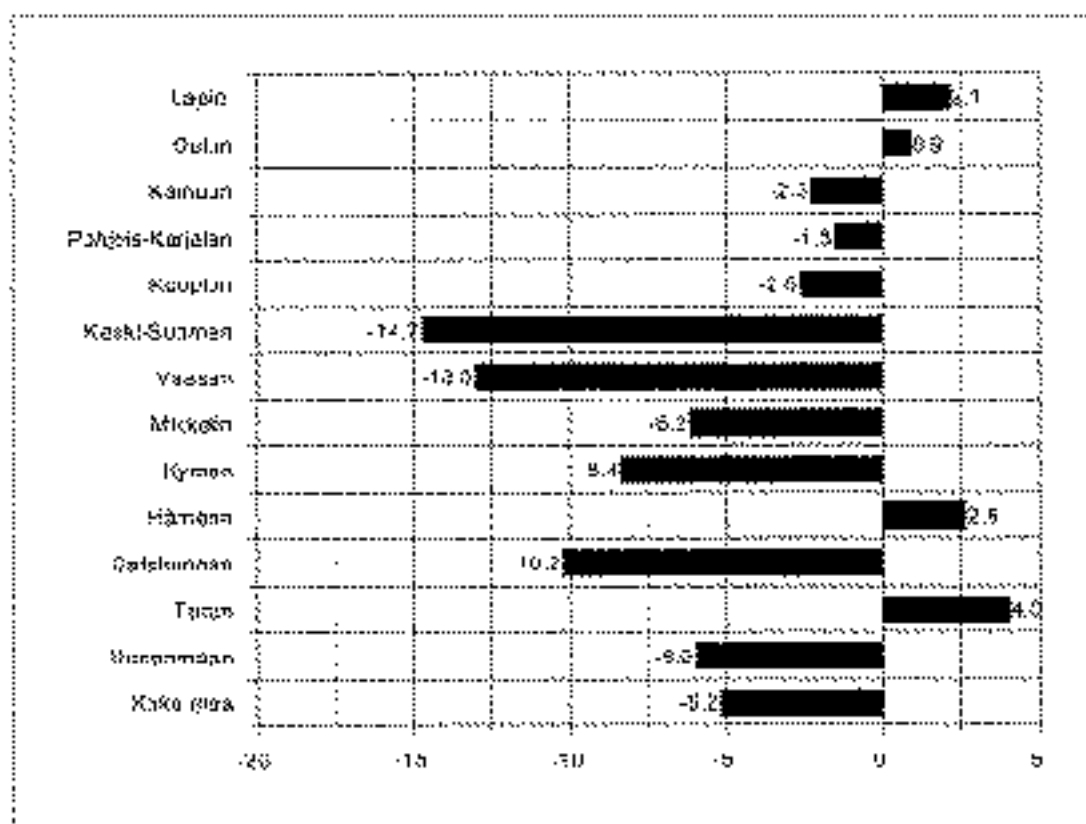
Keskimääräinen tulovirta työttömyyteen vuosina 1991–1996 on ollut pienin Uudenmaan työvoimapiirissä ja suurin puolestaan Kainuun ja Lapin työ-

voimapiireissä¹⁷. Uudenmaan työvoimapiirissä tulovirta työttömyyteen on ollut matalin koko tarkasteluajanjakson 1991–1996, joten tämä rakenteellinen säännönmukaisuus ei ole muuttunut 1990-luvulla huolimatta suurista kokonaistaloudellisista muutoksista.

Lapin, Oulun, Hämeen ja Turun työvoimapiireissä tulovirta työttömyyteen on kasvanut vuosina 1993–1996 (kuviot 23). Voimakkaimmin tulovirta työttömyyteen on kuitenkin kasvanut Turun työvoimapiirissä. Eniten heikentynyt se on puolestaan Keski-Suomen työvoimapiirissä. Kainuun ja Keski-Suomen työvoimapiireistä on syytä todeta, että työttömyysasteen kohoaminen vuosina 1993–1996 on liittynyt työttömyyteen kohdistuvan tulovirran supistumiseen. Tämä merkitsee sitä, että työttömyysasteen nousu Kainuussa ja Keski-Suomessa samaan aikaan kun kansantalous on elpynyt on aiheutunut työttömyysjaksojen keskimääräisen pituuden jatkumisesta. Työttömyysjaksojen keskimääräinen pidentyminen sopii yhteen sen väittämän kanssa, että Keski-Suomen työvoimapiirissä kohtaanto-ongelma näyttäisi pahentuneen vuosina 1993–1996 (ks. luku 5.2).

Työttömyyden alkavuutta voidaan mitata joko työttömyysjaksojen tai henkilöiden avulla. Työttömyysjaksoista käytetään vuoden aikana rekisteröityjen al-

Kuvio 23: Tulovirran muutos (prosenttia) työvoimapiireittäin vuosien 1993 ja 1996 välillä. (Lähde: Tilastokeskus, työvoimatutkimus ja työministeriö, työnvälitystilasto.)

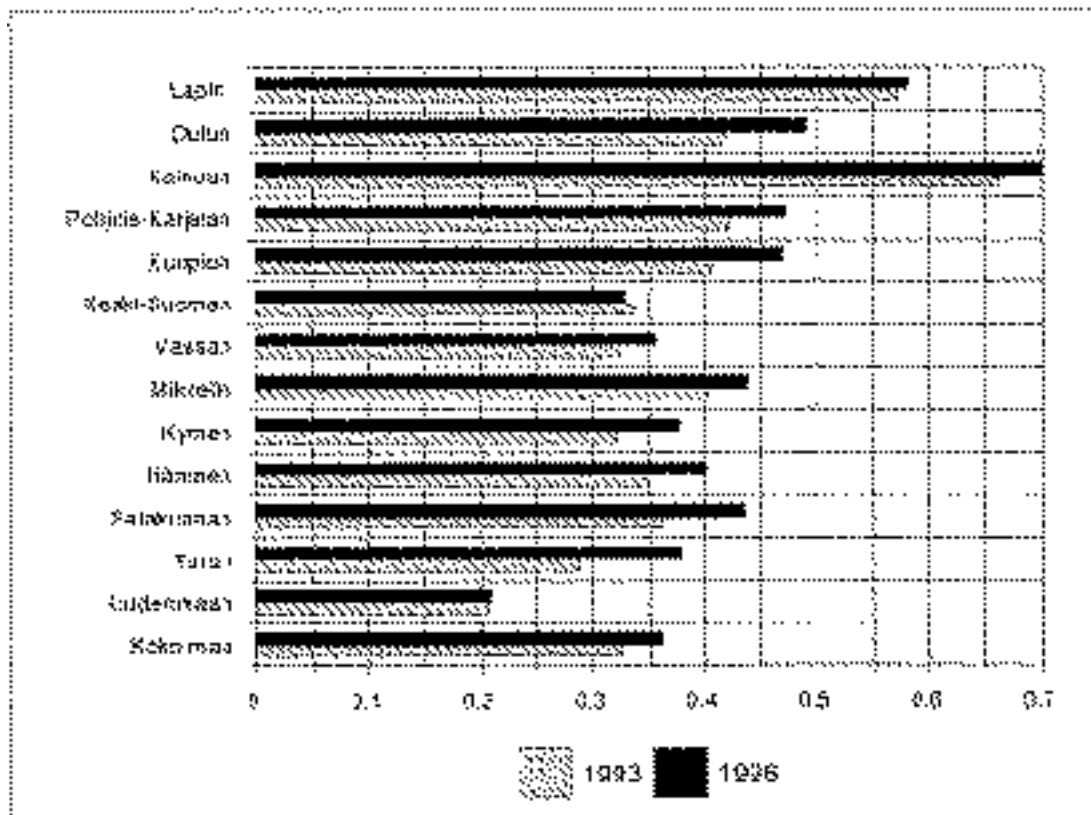
¹⁷ Tämä piirre on luonnehtinut Suomen alueellisia työmarkkinoita myös 1980-luvulla (ks. Eriksson 1997).

kaneiden työttömyysjaksojen lukumäärää. Työttömien henkilöiden tulovirtaa mitataan puolestaan vuoden uusien työttömien työnhakijoiden määrällä. Molemmat luvut suhteutetaan lisäksi työvoimapiirin työvoiman määrään.

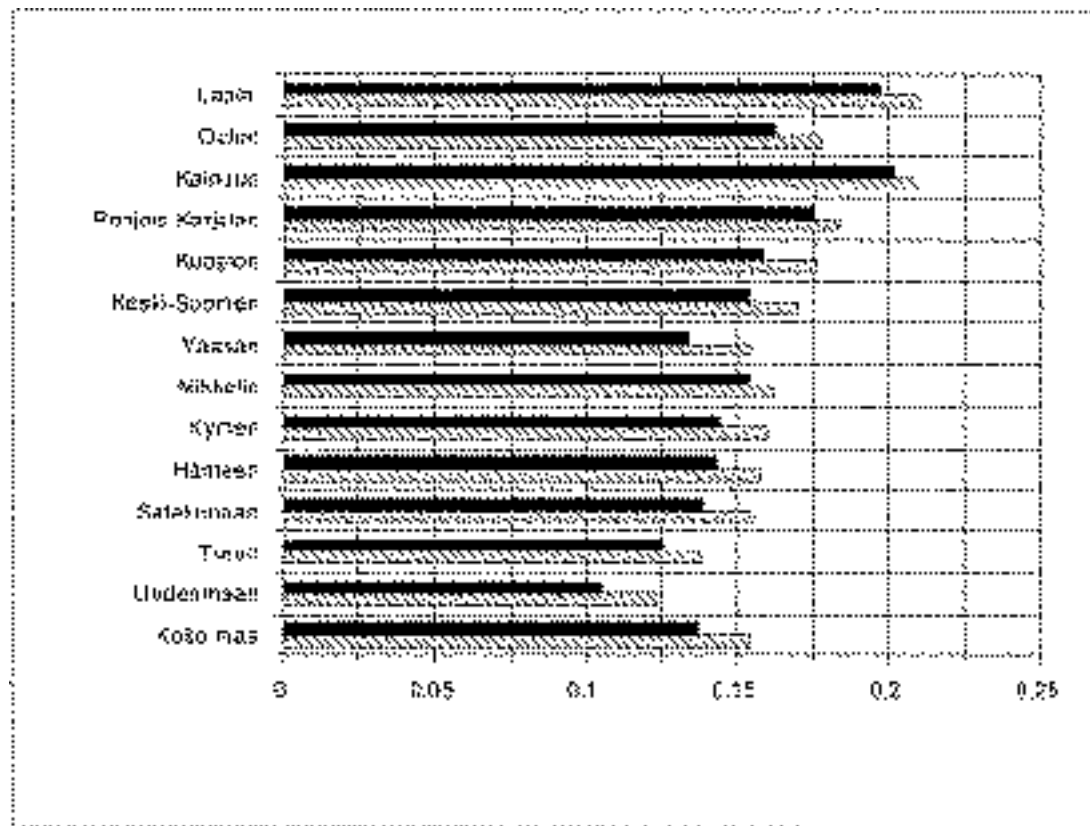
Vuonna 1993 työttömyysjaksojen alkavuus oli suurinta Itä- ja Pohjois-Suomen työvoimapiireissä (kuvio 24). Tämä havainto kietoutuu yhteen aktiivisen työvoimapolitiikan alueellisen kohdentumisen kanssa (ks. luku 7.4). Kansantalouden elpymisen myötä työttömyysjaksojen alkavuus on kasvanut useimmissa työvoimapiireissä huolimatta siitä, että koko maan työttömyysaste on alentunut. Tästä huolimatta alkavuuden alueellinen rakenne on kuitenkin pysynyt jotakuinkin muuttumattomana työvoimapiireittäisessä tarkastelussa. Työttömyysjaksojen alkavuus on supistunut hieman vuosina 1993–1996 ainoastaan Keski-Suomen työvoimapiirissä.

Uusien työttömien työnhakijoiden tulovirta suhteessa työvoimaan on kaikissa työvoimapiireissä pienempi kuin työttömyysjaksojen vuotuinen alkavuus (kuvio 25). Tämä tukee näkemystä toistuvaistyöttömyyden yleisyydestä (ks. luku 7.3). Tarkasteltaessa työttömyyden alkavuutta työnhakijoittain havaitaan myös, että sen aluerakenteessa ei ole tapahtunut juurikaan muutoksia kansantalouden elpymässä vuosina 1993–1996. Koko maan työttömyysasteen aleneminen kansantalouden elpymässä ilmenee kuitenkin siten, että uusien työttömien tulovirta on

Kuvio 24: Vuoden aikana alkaneiden työttömyysjaksojen suhde työvoimaan työvoimapiireittäin vuosina 1993 ja 1996. (Lähde: Tilastokeskus, työvoimatutkimus ja työministeriö, työnvälitystilasto.)

Kuvio 25: Uusien työttömien työnhakijoiden suhde työvoimaan työvoimapiireittäin vuosina 1993 ja 1996. (Lähde: Tilastokeskus, työvoimatutkimus ja työministeriö, työnvälitystilasto.)

supistunut vuosien 1993 ja 1996 välillä kaikissa työvoimapiireissä. Uusien työttömien tulovirta on kaventunut myös Keski-Suomessa ja Lapissa, jossa työttömyysaste on noussut vuosina 1993–1996.

Lilja ja Santamäki-Vuori (1992, 10) ovat tarkastellessaan työttömyyden kohtaantoa tehneet vuoden 1987 osalta sen havainnon, että työttömyysjaksojen vuotuisen alkavuuden keskihajonta on suurempi kuin uusien työttömien työnhakijoiden keskihajonta työvoimapiirien välillä. Tämä havainto tukee näkemystä työttömyysrasituksen alueellisesta kasautumisesta. Taulukossa 9 on vastaavat luvut vuosille 1993 ja 1996. Työttömyyden alkavuuden vaihtelut osoittavat sen, että tämä rakenteellinen piirre on pysynyt muuttumattomana myös kansantalouden elpyessä 1990-luvun alun syvästä lamasta. Lisäksi työttömyysjaksojen vuotuisen alkavuuden ja uusien työttömien työnhakijoiden erot työvoimapiirien välillä ovat pysyneet likimain muuttumattomina vuosien 1993 ja 1996 välillä.

Taulukko 9: Työttömyyden alkavuuden alue-erot vuonna 1993 ja 1996. (Lähde: Tilastokeskus, työvoimatutkimus ja työministeriö, työnvälitystilasto.)

	Työttömyysjaksojen vuolainen alkavuus, % työvoimasta		Jusen työttömyy- den työttömyysasteen alkavuus, % työvoimasta	
	1993	1996	1993	1996
KOKO MA	0.30	0.30	0.16	0.14
TYÖVOIMAPIIRIEN				
Keskivä	0.39	0.43	0.17	0.15
Keskialue	0.11	0.12	0.02	0.03

7.2 Työttömyyden kesto pisin Etelä- ja Keski-Suomessa

Koko kansantalouden tasolla työttömyyden keskimääräinen kesto on jatkuvasti pidentynyt 1990-luvulla. Tilanne on päinvastainen kuin 1980-luvun lopulla, jolloin kansantalouden ylikuumentessa työttömyysjaksojen keskimääräinen pituus lyheni voimakkaasti.

Tarkasteltaessa työttömyyden keskimääräistä kesto (viikkoina) meneillään olevien työttömyysjaksojen avulla työvoimapiireittäin vuosina 1981–1996 voidaan tehdä se mielenkiintoinen havainto, että Itä- ja Pohjois-Suomen työvoimapiireissä, joissa on keskimääräistä korkeampi työttömyysaste, on kuitenkin koko maan keskiarvoa lyhyempi työttömyyden keskimääräinen kesto¹⁸. Vuosina 1990–1996 työttömyysjaksojen keskimääräinen pituus oli esimerkiksi Kainuussa hieman yli 20 viikkoa, mutta Keski-Suomen ja Uudenmaan työvoimapiireissä lähes 35 viikkoa.

On syytä epäillä, että työttömyyden keskimääräisen keston alue-erojen taustalla vaikuttaa osaltaan työvoiman ikärakenne¹⁹. Etelä-Suomessa väestön työvoimaosuus on suurempi kuin Itä- ja Pohjois-Suomessa, jolloin ikääntyvän väestön suhteellinen osuus työvoimasta on suurempi Etelä-Suomessa. Tämä on saattanut osaltaan pitkittää työttömyysjaksoja Etelä-Suomessa, koska nimenomaan ikääntyvien riski jäädä pitkäaikaistyöttömäksi on kasvanut suuresti 1990-luvulla. Itä- ja Pohjois-Suomen työvoimapiirien koko maata lyhyempi työttömyyden keskimääräinen kesto tasoittaa periaatteessa työttömyyden yhteiskunnallisia menetyksiä Suomessa. Tämä piirre on luonnehtinut Suomen työmarkkinoiden

¹⁸ Myös Muilu, Rusanen, Naukkanen ja Colpaert (1997) ovat raportoineet tuloksia työttömyyden keston alueellisesta vaihtelusta vuosina 1993–1994. He käyttävät tutkimuksessaan Tilastokeskuksen työssäkäyntitilastoa.

¹⁹ Pehkosen (1997a) tutkimus osoittaa sen, että työvoiman ikääntyminen nostaa alueen työttömyysastetasoa.

aluerakennetta myös 1970- ja 1980-luvuilla, joten se ei palaudu 1990-luvun kehitykseen (ks. Lilja, Santamäki-Vuori & Standing 1990, 65–68).

Taulukossa 10 on työttömyyden keskimääräisen keston absoluuttisten ja suhteellisten alue-erojen kehitys työvoimapiirien välillä 1990-luvulla. Absoluuttisten alue-erojen mittarina on käytetty keskihajontaa. Variaatiokerroin kuvaa puolestaan keston suhteellisia alue-eroja.

Työttömyyden keston absoluuttisten alue-erojen osalta voidaan tehdä ainakin kaksi mielenkiintoista havaintoa. Ensinnäkin alhaisimman tasonsa työvoimapiirien välinen työttömyyden keston keskihajonta saavutti syvimpinä lamavuosina 1990-luvun alussa. Toiseksi voidaan havaita, että työttömyyden keston absoluuttiset alue-erot työvoimapiirien välillä ovat kasvaneet voimakkaasti kansantalouden elpyessä vuosina 1993–1995. Tämä ilmentää alueellisen eriarvoisuuden voimistumista. Vuoteen 1996 mennessä keston alue-erot työvoimapiirien välillä olivat yli kolminkertaistuneet vuoteen 1990 verrattuna. Tämä merkitsee sitä, että Suomeen on syntynyt 1990-luvulla työvoimapiirejä, joita luonnehtii keskimääräisten työttömyysjaksojen voimakas pitkittyminen. Vuonna 1996 työttömyyden keston alue-erojen kasvu taittui, mutta työttömyyden keston absoluuttiset alue-erot pysyivät kuitenkin korkeammalla tasolla kuin vielä kertaa-kaan aiemmin vuosina 1981–1995.

Työttömyyden keston suhteelliset alue-erot ovat sitä vastoin kaventuneet voimakkaasti kansantalouden elpymisen myötä (taulukko 10). Työttömyyden keston suhteellisten alue-erojen kehitys vastaa työttömyysasteen suhteellisten alue-erojen kehitystä työvoimapiirien välillä 1990-luvulla (ks. luku 2.2). Suhteellisten alue-erojen voimakkaan supistumisen taustalla on työttömyyden keskimääräisen keston pidentyminen koko kansantalouden tasolla 1990-luvulla.

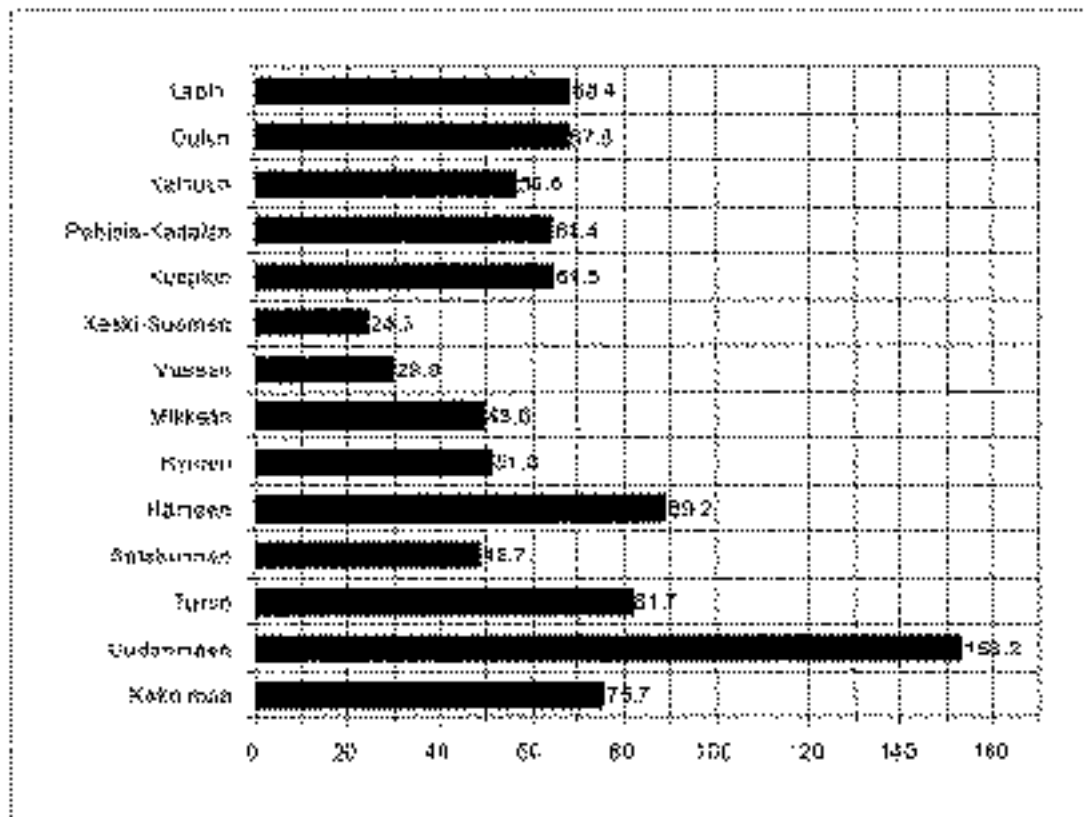
Työttömien määrää kullakin alueella kuvaava varantomuuttuja voidaan määritellä siten, että se koostuu tulovirrasta työttömyyteen kerrottuna työttömyysjaksojen keskimääräisellä pituudella. Tämä tarkoittaa sitä, että on mahdollista muodostaa työttömyydenkestomittari jakamalla työttömyysvaranto virtamuuttujalla. Virtamuuttujana on käytetty tässä tarkastelussa työttömiä työnhakijoita (ilman lomautettuja) ja heistä on valittu ryhmä henkilöitä, joiden työttömyyden kesto on työvoimatoimiston laskentapäivänä alle viikon²⁰. Tulokseksi saadaan arvio työttömyyden kestosta viikkoina. Se kuitenkin poikkeaa aiemmin tarkastel-

Taulukko 10: Koko maan keskimääräinen työttömyysaste sekä työttömyyden keskimääräisen keston keskihajonta ja variaatiokerroin työvoimapiirien välillä vuosina 1990–1996. Keskiarvot on laskettu vuosilta 1981–1996. (Lähde: Tilastokeskus, työvoimatutkimus ja työministeriö, työnvälitystilasto.)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	KESKIARVO
Työttömyysaste	5.4	7.6	13.1	7.9	16.4	17.1	16.3	10.3
Keskihajonta	2.0	2.6	2.6	2.7	5.3	6.6	6.3	3.6
Variaatiokerroin	1.7	2.7	6.7	5.7	3.5	2.6	2.5	2.7

²⁰ Aineisto on poimittu työministeriön kuukausikatsauksesta vuosilta 1991–1996.

Kuvio 26: Työttömyyden keston muutos (prosenttia) työvoimapiireittäin vuosien 1991 ja 1993 välillä. (Lähde: työministeriö, työnvälitystilasto.)

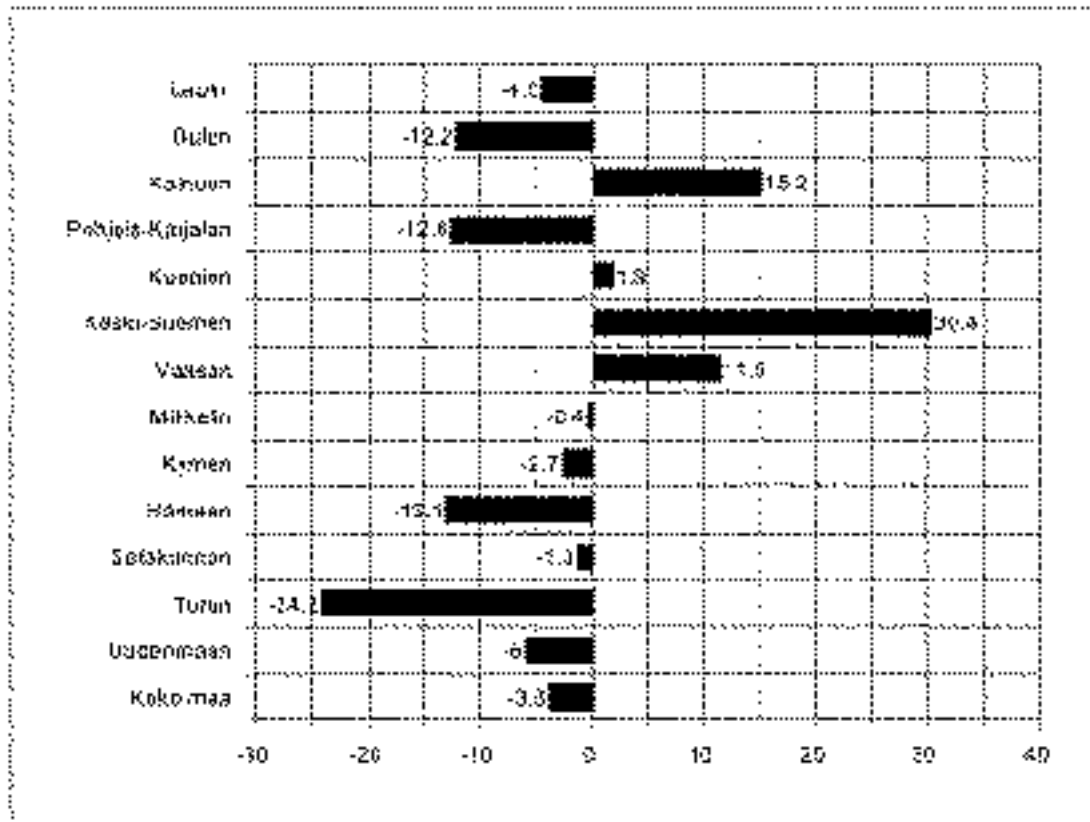

lusta työttömyydenkestomuuttujasta, joka on työministeriön valmiina julkaisemaa aineistoa.

Laman syvimpinä vuosina 1991–1993 työttömyys pitkittyi ennen kaikkea Uudenmaan työvoimapiirissä (kuvio 26). Tämä selittää aktiivisen työvoimapolitiikan voimakkaan lisäyksen Uudenmaan työvoimapiirissä 1990-luvulla (ks. luku 7.4). Lisäksi on syytä huomata se, että Pohjois-Suomen työvoimapiirien kehitys on sen sijaan lähellä koko maan keskiarvokehitystä, ts. niissä työttömyys ei ole pitkittynyt syvimpinä lamavuosina poikkeuksellisen voimakkaasti verrattuna Etelä-Suomen ja rannikon työvoimapiireihin.

Kansantalouden elpyessä vuosina 1993–1996 työttömyyden kesto on lyhentynyt useimmissa työvoimapiireissä (kuvio 27). Selvimmin työttömyyden kesto on lyhentynyt Turun työvoimapiirissä. Työttömyyden kesto on sen sijaan pidentynyt voimakkaimmin Keski-Suomen työvoimapiirissä. Tämä on sopusoinnussa sen väittämän kanssa, että Keski-Suomessa työmarkkinoiden kohtaanto olisi heikentynyt vuosina 1993–1996 (ks. luku 5.2). Keski-Suomen työvoimapiirissä työttömyysaste on kohonnut vuosina 1993–1996, mutta tulovirta työttömyyteen on kuitenkin supistunut kansantalouden elpymisen myötä. Tämä merkitsee sitä, että Keski-Suomen työvoimapiirissä työttömyysasteen nousu kansantalouden elpyessä vuosien 1993 ja 1996 välillä selittyy työttömyysjaksojen keskimääräisen pituuden jatkumisella. Myös Kainuun, Vaasan ja Kuopion työvoimapiireissä työt-

Kuvio 27: Työttömyyden keston muutos (prosenttia) työvoimapiireittäin vuosien 1993 ja 1996 välillä. (Lähde: työministeriö, työnvälitystilasto.)

tömyyden kesto on pidentynyt Suomen kansantalouden elyessä 1990-luvun alun syvästä lamasta.

7.3 Toistuvaistyöttömyys vaijaa pahiten Itä- ja Pohjois-Suomea

Työttömyyden rasituksen alueellisesta kohtaannosta saadaan täydentävä kuva tarkastelemalla toistuvaistyöttömyyttä ja sen kehitystä työvoimapiireittäin 1990-luvulla²¹. Toistuvaistyöttömyys voidaan laskea suhteuttamalla yhden vuoden aikana rekisteröityjen alkaneiden työttömyysjaksojen määrä työttömänä olleiden henkilöiden lukumäärään (Lilja & Santamäki-Vuori 1992, 5). Tunnusluku kertoo, kuinka monta työttömyysjaksoa jokaista työtöntä työnhakijaa kohden keskimäärin kertyy yhden vuoden aikana.

Työttömyyden hyvinvointivaikutusten kannalta toistuvaistyöttömyys on tärkeä ilmiö, koska suuri toistuvaistyöttömyys jollakin alueella kasvattaa työttömänäoloaikojen todellisia keskipituuksia. Tämä merkitsee ennen kaikkea sitä, että

²¹ Akerlof ja Main (1980) ovat korostaneet sitä, mikä merkitys työttömyystilastojen kannalta on työttömyysjaksojen kasautumisella tietyllä osalla työvoimaa.

aiemmin tarkasteltu työttömyysjaksojen keskimääräinen kesto on puutteellinen mittari työttömänäoloajan todelliselle keskipituudelle.

Lilja ja Santamäki-Vuori (1992, 8) ovat tutkineet toistuvaistyöttömyyttä työvoimapiireittäin Suomessa vuonna 1990. Heidän tarkastelunsa päätulema on se, että toistuvaistyöttömyyden suhteen Etelä-Suomi on edullisemmassa asemassa kuin Itä- ja Pohjois-Suomen työvoimapiirit. Toistuvaistyöttömyys on siis vuonna 1990 ollut yleisempää Itä- ja Pohjois-Suomen vaikeimmilla työttömyysalueilla. Tämä piirre eriarvoistaa voimakkaasti työttömyysrasituksen kohtaantoa Suomen työvoimapiirien välillä huolimatta siitä, että työttömyysjaksojen keskimääräisessä kestossa ei ole suuria eroja alueiden välillä.

Taulukossa 11 esitetään toistuvaistyöttömyys työvoimapiireittäin vuosina 1993 ja 1996. Taulukosta voidaan tehdä se päätelmä, että vielä vuonna 1993 toistuvaistyöttömyyden aluerakenne vastasi varsin hyvin vuoden 1990 tilannetta. Toistuvaistyöttömyys oli myös vuonna 1993 yleisempää Itä- ja Pohjois-Suomen korkean työttömyyden alueilla ja ennen kaikkea Kainuun ja Lapin työvoimapiireissä.

Vuoteen 1996 tultaessa toistuvaistyöttömyyden yleisyys on kuitenkin muuttunut mielenkiintoisella tavalla eräissä työvoimapiireissä, vaikka myös vuonna 1996 toistuvaistyöttömyys oli keskimäärin yleisempää Itä- ja Pohjois-Suomessa kuin Etelä-Suomen ja rannikon alhaisen työttömyysasteen alueilla. Taulukosta 11 nähdään nimittäin, että vuonna 1996 toistuvaistyöttömyys oli laajinta Turun, Kainuun ja Oulun työvoimapiireissä.

Turun ja Oulun työvoimapiireissä työttömyysjaksot siis kasautuivat aiempaa pienemmälle joukolle ihmisiä samaan aikaan kun näiden työvoimapiirien työttömyysaste laski koko maan keskiarvoa ripeämmin Suomen kansantalouden elpyessä vuosina 1993–1996. Turun ja Oulun työmarkkinoiden kehitys on siten

Taulukko 11: Työttömyyden toistuvuus työvoimapiireittäin vuosina 1993 ja 1996. (Lähde: työministeriö, työnvälitystilasto.)

	1993	1996	MUUTOS (%)
KOKO MAA	1,8	2,2	21,4
Lappi	2,9	2,4	-17
Oulu	2,1	2,7	32,0
Kainuu	3,0	2,8	-6,7
Pohjois-Savo	1,9	2,4	30,0
Kuusimäki	2,0	2,3	15,0
Kuusimäki-Suomi	1,8	1,8	-12,5
Väestö	2,1	2,4	15,2
Mäkelä	2,1	2,4	15,1
Kymen	1,7	2,2	30,8
Uusimaa	1,7	2,2	30,1
Satakunta	1,8	2,5	38,1
Turku	1,8	2,9	60,7
Uudenmaan	1,5	1,7	14
Keskijoukosta	0,36	0,38	

ollut vahvasti kaksijakoista. Pelkkä työttömyysasteen kehitys antaa tämän tähden Turun ja Oulun osalta puutteellisen kuvan näiden työvoimapiirien työttömysongelman todellista sitkeydestä.

Kainuun ja Keski-Suomen työvoimapiireissä, joissa työttömyysaste on noussut kansantalouden elpyessä, toistuvaistyöttömyys on samalla hieman vähentynyt. Kainuun ja Keski-Suomen työvoimapiirien työttömyysasteen nousu vuosina 1993–1996 selittyy nimenomaan keskimääräisten työttömyysjaksojen pidentymisellä. Keski-Suomessa toistuvaistyöttömyys oli vuonna 1996 suhteellisesti vähäisintä Suomen kaikista työvoimapiireistä. Kainuun työvoimapiirissä toistuvaistyöttömyys on kuitenkin edelleen korkealla tasolla verrattuna Suomen muihin työvoimapiireihin.

Toistuvaistyöttömyyden keskiarvo on vuosina 1993–1996 noussut koko maan tasolla, mutta toistuvaistyöttömyyden vaihtelu keskihajonnalla mitattuna työvoimapiirien välillä ei ole kuitenkaan kasvanut merkittävästi kansantalouden elpyessä 1990-luvun alun syvästä lamasta, huolimatta siitä, että toistuvaistyöttömyyden alueellinen rakenne on hieman muuttunut aiempaan verrattuna.

7.4 Aktiivista työvoimapolitiikkaa lisätty Etelä-Suomessa

Työttömyysjaksojen keston vaihtelu ei vastaa työttömyysasteen alue-eroja työvoimapiireittäisessä tarkastelussa. Tämän alueellisten työmarkkinoiden rakenteellisen piirteen taustalla on luontevaa nähdä aktiivinen työvoimapolitiikka ja nimenomaan sen kohdentuminen eri työvoimapiireihin.

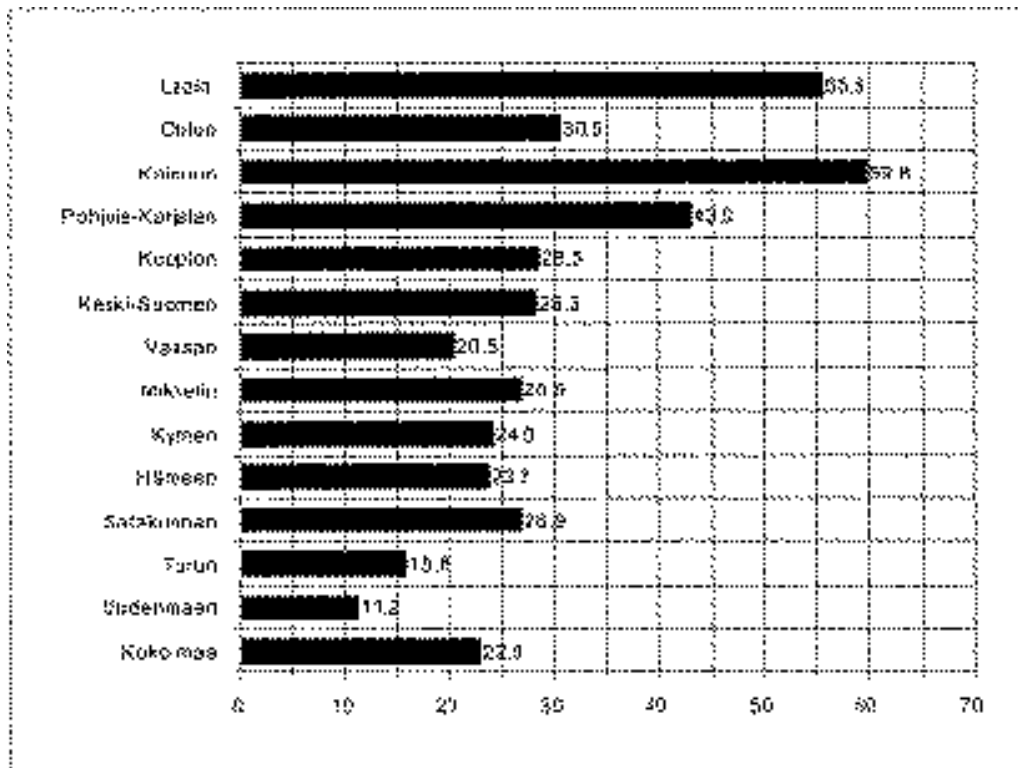
Palkkaperusteiset tuet ja toisaalta työvoimakoulutus ovat aktiivisen työvoimapolitiikan kaksi keskeisintä välinettä Suomessa. Perinteisesti palkkaperusteisten tukien käyttö on ollut laajempaa kuin työvoimakoulutus.

Palkkaperusteisten toimenpiteiden laajuus kasvoi koko maan tasolla voimakkaasti vuosina 1990–1994. Kansantalouden elpyessä vuosina 1994–1996 palkkaperusteisten toimenpiteiden laajuus sitä vastoin pysyi likimain muuttumattomana. Tämä merkitsee ennen kaikkea sitä, että palkkaperusteisten tukien käytöllä on pyritty taittamaan työttömyyden kasvuvauhtia laman syvimpinä vuosina.

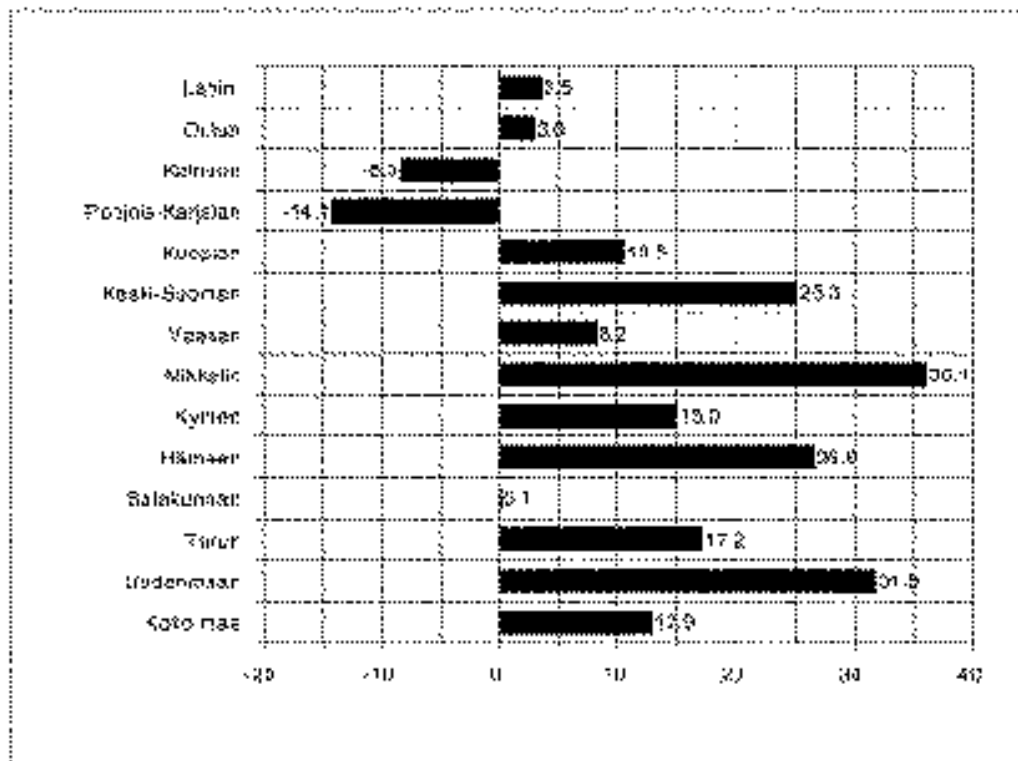
Suhteessa työvoimaan palkkaperusteiset tuet ovat mittavimpia Lapin ja Kainuun työvoimapiireissä. Itä- ja Pohjois-Suomen työvoimapiirien ero verrattuna Uudenmaan ja Turun työvoimapiireihin on selkeä (kuvio 28). Vuosina 1990–1996 palkkaperusteisten tukien piirissä oli Kainuun työvoimapiirissä keskimäärin 60 henkeä 1 000 työvoimaan kuuluvasta. Vastaava luku Uudenmaan työvoimapiirissä on ainoastaan 10.

Palkkaperusteisten tukien käytön muutos vuosina 1993–1996 on sen sijaan hyvin epäyhtenäinen työvoimapiireittäin tarkasteltuna (kuvio 29). Pohjois-Karjalan ja Kainuun työvoimapiireissä palkkaperusteisten toimenpiteiden piirissä olevien henkilöiden määrä suhteessa työvoimaan on supistunut hieman vuosien 1993 ja 1996 välillä kansantalouden elpyessä 1990-luvun alun syvästä lamasta. Uudenmaan työvoimapiirissä palkkaperusteisten toimenpiteiden laajuus on puolestaan kasvanut voimakkaasti samana aikana. Tämä on ta-

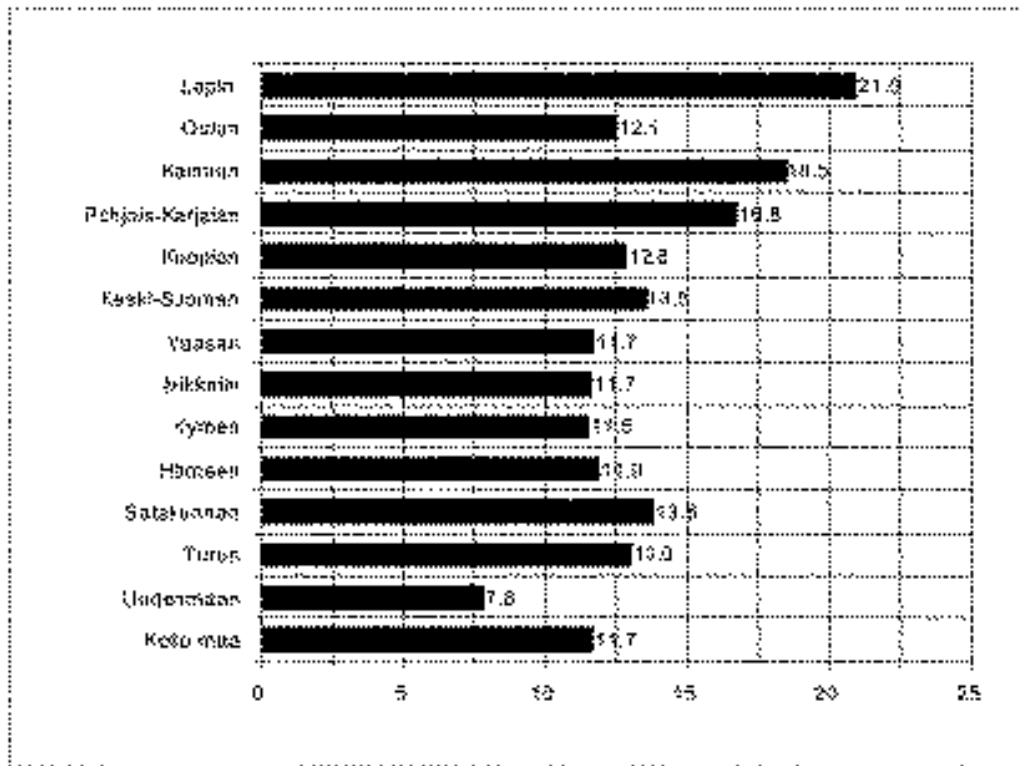
Kuvio 28: Palkkaperusteisten tukien suhde työvoimaan, keskiarvo vuosilta 1991–1996. (Lähde: Tilastokeskus, työvoimatutkimus ja työministeriö.)

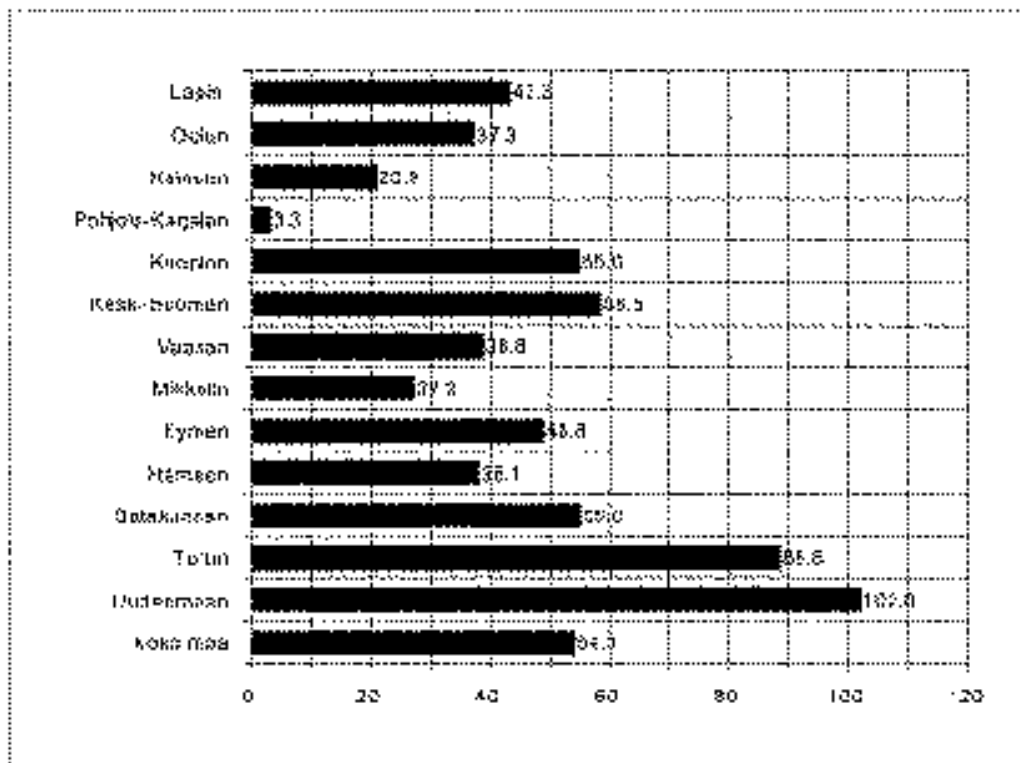
Kuvio 29: Palkkaperusteisten tukien suhde työvoimaan, muutos (prosenttia) työvoimapiireittäin vuosien 1993 ja 1996 välillä. (Lähde: Tilastokeskus, työvoimatutkimus ja työministeriö.)

Kuvio 30: Työvoimakoulutuksen suhde työvoimaan, keskiarvo vuosilta 1991–1996. (Lähde: Tilastokeskus, työvoimatutkimus ja työministeriö.)

Kuvio 31: Työvoimakoulutuksen suhde työvoimaan, muutos (prosenttia) työvoimapiireittäin vuosien 1993 ja 1996 välillä. (Lähde: Tilastokeskus, työvoimatutkimus ja työministeriö, työvoimakoulutuksen kuukausitilasto.)

soittanut palkkaperusteisten tukien käytön alueellista kohdentumista työvoimapiirien välillä 1990-luvulla.

Työvoimakoulutus on koko maassa lisääntynyt suuresti läpi 1990-luvun. Hitainta kasvun aikaa olivat vuodet 1992–1994. Myös työvoimakoulutuksen laajuus on järkevää suhteuttaa työvoimapiirin työvoiman määrään. Suhteessa työvoimaan työvoimakoulutusta on 1990-luvulla järjestetty eniten Lapin, Kainuun ja Pohjois-Karjalan työvoimapiireissä (kuvio 30). Vuosina 1991–1996 työvoimakoulutusta sai Lapin työvoimapiirissä keskimäärin 21 henkeä 1 000 työvoimaan kuuluvasta, kun heitä Uudenmaan työvoimapiirissä oli 8.

Aktiivisen työvoimapolitiikan alueellinen kohdentuminen selittää sen, että Lapin ja Kainuun työvoimapiireissä työttömyysjaksojen keskimääräinen pituus on maan keskiarvoa pienempi huolimatta siitä, että näissä työvoimapiireissä työttömyysaste on maan keskiarvoa huomattavasti korkeampi. Myös 1980-luvulla aktiivinen työvoimapolitiikka oli kohdennettu alueellisesti siten, että se oli laajamittaisinta nimenomaan Itä- ja Pohjois-Suomessa (ks. Lilja, Santamäki-Vuori & Standing 1990, 273).

Kuviossa 31 on puolestaan työvoimakoulutuksen muutos työvoimapiireittäin vuosien 1993 ja 1996 välillä. Ensinnäkin voidaan havaita se, että työvoimakoulutus on lisääntynyt kaikissa työvoimapiireissä vuosina 1993–1996. Toiseksi työvoimakoulutuksen kasvu on ollut voimakkainta Uudenmaan ja Turun työvoimapiireissä. Uudenmaan työvoimapiirissä työvoimakoulutus on kasvanut peräti 100 prosenttia vuosien 1993 ja 1996 välillä. Taustalla on työvoimakoulutuksen alhainen lähtötaso Uudenmaan työvoimapiirissä. Vaimeinta työvoimakoulutuksen kasvu on ollut Itä- ja Pohjois-Suomen työvoimapiireissä. Tämä merkitsee sitä, että myös työvoimakoulutuksen osalta alue-erot ovat supistuneet läpi koko 1990-luvun.

Voimakas panostus aktiiviseen työvoimapolitiikkaan Itä- ja Pohjois-Suomen työvoimapiireissä on siis rakenteellinen piirre, eikä se palaudu 1990-luvun työttömyyskehitykseen. 1990-luvulla sekä palkkaperusteisia tukia että työvoimakoulutusta on kuitenkin kohdennettu aiempaa enemmän ennen kaikkea Etelä-Suomen työvoimapiireihin. Syynä on työttömyyden keskimääräisen keston selvä pidentyminen 1990-luvun alussa nimenomaan Etelä-Suomen työvoimapiireissä (ks. luku 7.2). Tavoitteena on ollut työttömyysjaksojen pitkittymisen katkaiseminen Etelä-Suomen työvoimapiireissä.

7.5 Yhteenvedo

Suomessa työttömyyden alueelliselle luonteelle on ollut tyypillistä se, että Itä- ja Pohjois-Suomen suuri työttömyys selittyy ennen kaikkea sillä, että Kainuun ja Lapin työvoimapiireissä tulovirta työttömyyteen on moninkertainen verrattuna koko maan keskiarvoon. Työttömyyden kesto puolestaan on Kainuussa ja Lapissa vain hieman pidempi kuin koko maassa keskimäärin.

On aiheellista korostaa sitä, että Itä- ja Pohjois-Suomen suuri tulovirta työttömyyteen heijastelee suurelta osin mittavaa toistuvaistyöttömyyttä. Toistuvaisytyöttömyys tarkoittaa sitä, että samalle henkilölle kasaantuu vuoden aikana lu-

kuisia työttömyysjaksoja. Tämä aiheuttaa puolestaan sen, että tulovirta työttömyyteen on suuri Itä- ja Pohjois-Suomessa. Toistuvaistyöttömyyden aluerakenne merkitsee ennen kaikkea sitä, että työttömyysrasitus kohdistuu voimakkaasti Itä- ja Pohjois-Suomen työvoimapiireihin huolimatta siitä, että näissä työvoimapiireissä työttömyysjaksojen keskimääräinen pituus on lyhyempi kuin Etelä-Suomen ja rannikon työvoimapiireissä. Toistuvaistyöttömyyden alueellinen rakenne on tosin 1990-luvulla muuttunut epäyhtenäisemmäksi kuin aiemmin. Erityisesti Turun ja Oulun työvoimapiireissä toistuvaistyöttömyys on kasvanut voimakkaasti vuosina 1993–1996. Toistuvaistyöttömyyden yleistyminen huolimatta kokonaistuotannon elpymisestä ja koko kansantalouden työttömyysasteen alenemisesta ilmentää katkonaisten työmarkkinakokemusten yleistymistä ja pitkäaikaistyöttömyyden sitkistymistä.

Työttömyysaste on kansantalouden elpyessä vuosina 1993–1996 noussut Keski-Suomen ja Kainuun työvoimapiireissä. Taustalla on työttömyysjaksojen keskimääräinen pidentyminen. Sen sijaan tulovirta työttömyyteen on supistunut sekä Keski-Suomen että Kainuun työvoimapiirissä vuosina 1993–1996. Etelä-Suomen ja rannikon työvoimapiireissä kansantalouden elpyessä tapahtunut työttömyysasteen alentuminen on sen sijaan aiheutunut sekä tulovirran supistumisesta että keskimääräisten työttömyysjaksojen lyhentymisestä.

Aktiivinen työvoimapolitiikka tasoittaa suuresti työttömyyden keston alueellista vaihtelua Suomessa. Aktiivinen työvoimapolitiikka kykenee siis lyhentämään työttömyysjaksojen keskimääräistä pituutta, mutta se ei kuitenkaan pysty vaikuttamaan niihin ”kansantalouden perustekijöihin”, joiden seurauksena tulovirta työttömyyteen on suuri Itä- ja Pohjois-Suomen korkean työttömyysasteen alueilla. Tärkeää on lisäksi se, että 1990-luvun alussa tapahtunut työttömyysjaksojen pidentyminen Etelä-Suomen työvoimapiireissä on johtanut siihen, että aktiivisen työvoimapolitiikan toimenpiteitä (sekä palkkaperusteisia tukia että työvoimakoulutusta) on lisätty tuntuvasti Etelä-Suomen työvoimapiireissä. Tästä huolimatta aktiivisen työvoimapolitiikan selkeä painopiste on edelleen Itä- ja Pohjois-Suomen työvoimapiireissä.

8 Johtopäätöksiä

1) Suomessa työttömyyden alue-erot ovat suuria ja myös kestoaltaan pysyviä. Työttömyysasteella on kuitenkin ollut taipumus heilahdella samansuuntaisesti kaikissa työvoimapiireissä. Tämä tarkoittaa sitä, että koko maan työttömyysasteen aleneminen on alentanut myös kunkin työvoimapiirin työttömyysastetta.

2) Työttömyyden absoluuttiset alue-erot työvoimapiirien välillä ovat olleet kuitenkin jatkuvassa kasvussa 1990-luvulla. Alueellisen epäyhtenäisyyden ja eriarvoisuuden kasvu on voimistunut huomattavasti nimenomaan Suomen kansantalouden elpyessä 1990-luvun alun syvästä lamasta vuosina 1993–1996. Tämä on poikkeuksellista, sillä aiempien kokemusten pohjalta työttömyyden absoluuttisten alue-erojen tulisi nimenomaan kaventua voimakkaan talouskasvun seurauksena. Edellytyksenä on kuitenkin se, että talouskasvu jakautuu tasaisesti alueiden välillä. Elpymisen myötä myös työttömyyden suhteelliset alue-erot työvoimapiirien välillä ovat kasvaneet. Taustalla on työttömyyden absoluuttisten alue-erojen voimakas lisääntyminen vuosina 1993–1996 samalla kun koko maan keskimääräinen työttömyysaste hieman alentui.

3) Työttömyysasteen alue-erojen kehitystä Suomen kansantalouden elpyessä 1990-luvun syvästä lamasta voidaan selittää kahden päätekijän avulla. Ne ovat työllisyyden ja työn tarjonnan alueellinen kehitys. Työllisyyden muutos on tärkeämpi selittäjä työttömyysasteen muutoksille kuin työn tarjonnan käyttäytyminen. Lisäksi työmarkkinoiden alueellinen kohtaanto vaikuttaa työttömyyden alueelliseen kehitykseen.

4) Tärkein kansantalouden perustekijä, jonka avulla on järkevää selittää työllisyyden alue-erojen kehitystä Suomen kansantalouden elpyessä vuosina 1993–1996, on puolestaan kokonaistuotannon kasvukehitys kussakin työvoimapiirissä.

5) Työllisyyden alue-erojen kasvua työvoimapiirien välillä vuosina 1993–1996 voidaan selittää ennen kaikkea kansantalouden vientijohteisella elpymisellä, joka on kohdellut Suomen alueita epäyhtenäisesti. Vientijohteinen elpyminen on merkinnyt kokonaistuotannon muutosten painottumista teollisuustuotantoon. Turun ja Oulun työllisyyden voimakas kasvu on selkein ilmaus elpymi-

sen vientijohteisuudesta. Tämä johtuu siitä, että näissä kahdessa työvoimapiirissä ennen kaikkea metalliteollisuuden työllisyys on parantunut tuntuvasti vuosina 1993–1995.

6) Suomen kansantalouden elpyminen 1990-luvun alun lamasta käynnistyi Etelä-Suomen työvoimapiireistä ja rannikkoseudulta, joissa kokonaistuotannon alin taso saavutettiin jo vuonna 1992. Kokonaistuotannon ripeä elpyminen lamasta aiheutti puolestaan sen, että näiden alueiden työllisyys kehittyi suotuisasti muihin työvoimapiireihin verrattuna. Kainuun työvoimapiirissä kokonaistuotanto supistui vielä vuosina 1994–1995. Kainuu on kokenut 1990-luvulla kaksoislaman. Lisäksi Etelä-Suomen ja rannikon työvoimapiirejä lukuunottamatta vuoden 1990 kokonaistuotannon huipputasoa ei ollut vielä saavutettu vuoteen 1995 mennessä maamme muissa työvoimapiireissä.

7) Talouskasvun työllistävyudessa on myös huomattavia alue-eroja. Kansantalouden elpyessä työn tuottavuuden kasvu on ollut voimakasta myös Itä- ja Pohjois-Suomen työvoimapiireissä. Tämä on yhdessä vaatimattoman kokonaistuotantokehityksen kanssa heikentänyt työllisyyden elpymistä Itä- ja Pohjois-Suomen entuudestaan korkean työttömyysasteen alueilla.

8) Lisäksi toimialoittaisista tuotanto- ja työllisyysmuutoksista voidaan tehdä se päätelmä, että julkisen toiminnan supistumisella ei voida selittää kokonaistuotannon ja työllisyyden alueellisia muutoksia Suomen kansantalouden elpyessä, koska julkisen toimeliaisuuden välittömät muutokset ovat olleet vähäisiä suhteessa teollisuustuotannon muutoksiin kaikissa työvoimapiireissä.

9) Kokonaistuotannon ja työllisyyden muutoksilla on Suomen kansantalouden elpyessä selkeä yhteys työvoimapiireittäisessä tarkastelussa. Tärkeää on kuitenkin se, että kokonaistuotannon muutos selittää työllisyyden muutoksia nimenomaan yhden vuoden viipeellä. Työllisyyden reagointia tuotannon muutoksiin vasta yhden vuoden viipeellä voidaan perustella vuonna 1993 käynnistyneen elpymisen hauraudella ja sen jatkuvuuteen liittyvällä epävarmuudella. Arvonlisäyksen ja työllisyyden muutoksia tarkasteltiin myös kuudella toimialalla kansantalouden elpyessä vuosina 1993–1996. Kauppaa ja liikennettä lukuunottamatta toimialan arvonlisäyksen ja työllisyyden muutoksille vuosina 1993–1996 on löydetävissä yhteys alueellisessa tarkastelussa.

10) Työllisyyden muutosten lisäksi työttömyysasteen kehitykseen vaikuttaa työn tarjonnan käyttäytyminen. Työn tarjonnan voimakas supistuminen tasoitti työttömyysasteen alue-erojen kasvua 1990-luvun alun syvässä lamassa, sillä työvoiman määrä väheni eniten nimenomaan Itä- ja Pohjois-Suomen työvoimapiireissä. Jos työn tarjonta ei olisi supistunut voimakkaasti Itä- ja Pohjois-Suomessa kansantalouden ajautuessa syvään lamaan 1990-luvun alussa, niin työttömyys-tilanne työttömyysasteella mitattuna olisi ollut siellä vielä huomattavasti toteutunutta pahempi vuosina 1991–1993.

11) Työn tarjonnan käyttäytyminen myös kansantalouden elpyessä on ollut mielenkiintoinen alueellisesta näkökulmasta. Kainuussa työllisten suhde työvoimaan on heikentynyt sen seurauksena, että työn tarjonta on kasvanut voimakkaasti vuosina 1993–1996. Lapin työvoimapiirissä työvoiman määrä on sen sijaan supistunut vuosina 1993–1996. Tämä on merkinnyt työttömyysasteen nousua Kainuussa ja sen pysymistä ennallaan Lapissa. Pohjois-Suomen sisäinen kehitys

vuosina 1993–1996 on siis ollut hyvin epäyhtenäinen työn tarjonnan näkökulmasta.

12) Työn tarjonnan käyttäytymiseen ei ole toistaiseksi kiinnitetty juurikaan huomiota työvoimapolitiikan virityksessä. Tämä on tärkeää, koska yleisellä talouspolitiikalla voidaan vaikuttaa lähinnä työllisyyden kehitykseen. Työvoiman määrän muutoksiin vuosina 1993–1996 ovat vaikuttaneet sekä osallistumistas-teen rajut muutokset että vilkastunut läänien välinen muuttoliike. Vilkastuneen muuttoliikkeen taustalla on nimenomaan työttömyyden alue-erojen voimakas lisääntyminen kansantalouden elpyessä. Vuosina 1992–1996 päämuuttovirta on suuntautunut Uudenmaan lääniin alueen parantuneen työllisyystilanteen tähden.

13) Yksinkertainen UV-käyrätarkastelu viittaa siihen, että työmarkkinoiden kohtaanto-ongelma olisi pahentunut kansantalouden elpyessä ainoastaan Keski-Suomen ja Lapin työvoimapiireissä. Tämä tarkoittaa sitä, että Suomen työvoimapiireissä avoimien työpaikkojen määrän kasvu suhteessa työvoimaan on yleensä alentanut myös alueen työttömyysastetta. Kohtaanto-ongelman pahe-neminen ei tämän perusteella näyttäisi olevan merkittävä työttömyyden alue-erojen laajenemisen selittäjä vuosina 1993–1996.

14) Suomen alueellinen työttömyysastekehitys vuosina 1993–1996 voidaan kiteyttää siten, että Uudenmaan, Turun ja Oulun työvoimapiirien työttömyys-asteen alentumisen taustalla kansantalouden elpyessä on ollut työllisyyden tun-tuva parantuminen, joka taas aiheutui kokonaistuotannon voimakkaasta kasvus-ta näissä työvoimapiireissä vuosina 1993–1995. Useimmissa Sisä-Suomen työ-voimapiireissä työn tarjonnan muutoksilla on ollut puolestaan tärkeä rooli työt-tömyysasteen kehityksessä vuosina 1993–1996.

15) Elpymisen jäntevöityminen kotimarkkinoilla vuodesta 1996 alkaen ku-lutuskysynnän voimistumisen seurauksena merkinnee sitä, että työttömyyden alue-erojen kasvu työvoimapiirien välillä pysähtyy, mutta työttömyyden abso-luuttiset alue-erot pysynevät tästä huolimatta edelleen korkealla tasolla verrat-tuna aiempaan kehitykseen.

16) Suomessa työttömyyden luonteessa on suuria alue-eroja. Työttömyy-den alueellista luonnetta voidaan tarkastella työttömyyteen kohdistuvan tulo-virran avulla ja toisaalta työttömyysjaksojen keskimääräisen keston pohjalta. Kes-kimääräinen tulovirta työttömyyteen vuosina 1991–1996 oli alhaisin Uudenmaan työvoimapiirissä ja korkein puolestaan Kainuun ja Lapin työvoimapiireissä.

17) Työttömyyden keskimääräinen kesto on ollut vastaavasti lyhin Itä- ja Pohjois-Suomen pahimmilla työttömyysalueilla. Työttömyyden keskimääräisen pituuden alue-erot työvoimapiirien välillä ovat tosin suuresti kasvaneet Suomessa 1990-luvulla. Työttömyyden keskimääräinen kesto on pidentynyt 1990-luvun alussa ennen kaikkea Etelä-Suomen työvoimapiireissä.

18) Toistuvaistyöttömyys oli vuonna 1990 yleisintä Itä- ja Pohjois-Suomen vaikeimmilla työttömyysalueilla. Korkea tulovirta työttömyyteen Itä- ja Pohjois-Suomessa selittyy siis suurelta osin toistuvaistyöttömyydellä. Tämä piirre eriar-voistaa voimakkaasti työttömyysrasituksen kohtaantoa Suomen työvoimapiirien välillä. Kansantalouden elpymisen myötä toistuvaistyöttömyyden aluerakenne on kuitenkin muuttunut jonkin verran. Vuonna 1996 toistuvaistyöttömyys oli suu-rinta Turun, Kainuun ja Oulun työvoimapiireissä. Kansantalouden elpyessä tois-

tuvaistyyttömyys on yleistynyt suuresti ennen kaikkea Turun ja Oulun työvoimapiireissä, vaikka työttömyyskehitys työttömyysasteella mitattuna on näissä työvoimapiireissä vuosina 1993–1996 ollut suotuisa koko maan keskiarvokehitykseen verrattuna. Oulun ja Turun työmarkkinoita on siis luonnehtinut voimakas kaksijakoistuminen kansantalouden elpymisen myötä.

19) Aktiivinen työvoimapolitiikka suhteessa työvoimaan on ollut myös 1990-luvulla laajinta Itä- ja Pohjois-Suomen työvoimapiireissä. Aktiivisen työvoimapolitiikan alueellinen kohdentuminen selittää sen, että nimenomaan tulovirta työttömyyteen on suuri Itä- ja Pohjois-Suomessa. Aktiivinen työvoimapolitiikka katkaisee työttömyysjakson pitkittymisen, jolloin työttömyyden keskimääräinen kesto pysyy lyhyenä Itä- ja Pohjois-Suomen työvoimapiireissä. Tämä ei kuitenkaan estä työttömyysjaksojen kasautumista samoille henkilöille, sillä toistuvaistyyttömyys vaivaa pahiten nimenomaan Itä- ja Pohjois-Suomen työvoimapiirejä. Suuri tulovirta työttömyyteen Itä- ja Pohjois-Suomessa ilmentää suurelta osin suurta toistuvaistyyttömyyttä.

20) Aktiivista työvoimapolitiikkaa on 1990-luvulla lisätty voimakkaimmin Etelä-Suomen työvoimapiireissä. Tämä on aiheutunut työttömyysjaksojen pituuden jatkumisesta 1990-luvun alussa ennen kaikkea Etelä-Suomessa. Erityisesti palkkaperusteisten tukien käyttö suhteessa työvoimaan on ollut ripeässä kasvussa Etelä- ja Väli-Suomen työvoimapiireissä vuosina 1993–1996. Kainuussa ja Pohjois-Karjalassa palkkaperusteisten tukien suhde työvoimaan on puolestaan supistunut hieman vuosina 1993–1996. Myös työvoimakoulutuksen suhde työvoimaan kasvoi vuosina 1990–1996 hitaimmin Itä- ja Pohjois-Suomessa. 1990-luvun kehityksestä huolimatta aktiivisen työvoimapolitiikan painopiste on edelleen selkeästi Itä- ja Pohjois-Suomessa.

9 Kirjallisuus

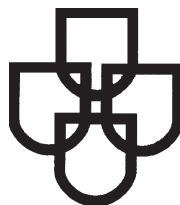
- Akerlof, G. A. & B. G. Main (1980): Unemployment spells and unemployment experience. *The American Economic Review*, 70:5, 885–893.
- Blanchard, O. J. & L. F. Katz (1992): Regional evolutions. *Brookings Papers on Economic Activity*, 1, 1–75.
- Budd, A. & P. Levine & P. Smith (1987): Long-term unemployment and the shifting U-V curve. A multi-country study. *European Economic Review*, 31, 296–305.
- Böckerman, P. (1997): Regional evolutions in Finland. Käsikirjoitus.
- Eriksson, T. (1997): Unemployment in Finland. Teoksessa Wadensjö, E. (toim.): *The Nordic Labour Markets in the 1990s. Part 1. North-Holland*.
- Faini, R. & G. Galli & P. Gennari & F. Rossi (1997): An empirical puzzle: Falling migration and growing unemployment differentials among Italian regions. *European Economic Review*, 41, 571–579.
- Gordon, I. R. (1985): The cyclical sensitivity of regional employment and unemployment differentials. *Regional Studies*, 19:2, 95–110.
- Gudgin, G. (1995): Regional problems and policy in the UK. *Oxford Review of Economic Policy*, 11:2, 18–63.
- Kangasharju, A. (1997): Regional variation in economic growth: Convergence in Finland, 1934–1993. Pellervon taloudellinen tutkimuslaitos, Raportteja ja Artikkeleita, 150.
- Kiander, J. & P. Vartia (1996): The great depression of the 1990s in Finland. *Finnish Economic Papers*, 9:1, 72–88.
- Kukkonen, P. (1997): Rahapolitiikka ja Suomen kriisi. Pellervon taloudellisen tutkimuslaitoksen julkaisuja, 16.
- Layard, R. & S. Nickell & R. Jackman (1994): *Unemployment: Macroeconomic Performance and the Labour Market*. Oxford University Press.
- Lilja, R. & T. Santamäki-Vuori (1992): Näkökulmia työttömyyden kohtaantoon Suomessa. Työväen taloudellinen tutkimuslaitos, Tutkimuksia, 41.
- Lilja, R. & T. Santamäki-Vuori & G. Standing (1990): Työttömyys ja työmarkkinoiden joustavuus Suomessa. Työministeriö, Työpoliittinen tutkimus, 6.
- Loikkanen, H. A. & S. Laakso & R. Sullström (1997): Syvenevä integraatio ja aluetaloudellinen kehitys. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja, 1997/15.
- Muilu, T. & J. Rusanen & A. Naukkanen & A. Colpaert (1997): Työttömyyden keston alueellinen vaihtelu Suomessa 1993–1994. Työpoliittinen Aikakauskirja, 40:3, 26–37.
- Okko, P. (1981): Työttömyyden alueellisista eroista. *PTT Katsaus*, 2/81, 37–46.
- Pehkonen, J. (1997a): Alueelliset työttömyyserot ja omistusasuminen. Työpoliittinen Aikakauskirja, 40:3, 20–25.
- Pehkonen, J. (1997b): Alueelliset UV-käyrät. Käsikirjoitus.
- Pehkonen, J. & H. Tervo (1995a): Alueelliset työttömyyserot – pysyvä ilmiö? Työpoliittinen Aikakauskirja, 38:3, 20–29.
- Pehkonen, J. & H. Tervo (1995b): Persistence and turnover in regional unemployment disparities. Jyväskylän yliopisto, Taloustieteen laitos, Working Paper, 154.
- Pehkonen, J. & T. Santamäki-Vuori (1997): Työmarkkinoiden kehityspiirteet ja toiminta. Teoksessa Loikkanen, H. A. & J. Pekkarinen & Siimes S-A & P. Vartia (toim.): *Kansantaloutemme – Rakenteet ja Muutos*. Taloustieto Oy.
- Peltola, O. (1997): Talous kasvaa, lisääntyvätkö työpaikat? Aluetaloudellinen näkökulma. Vaasan yliopisto, Tutkimuksia, 70.
- Piekkola, H. (1996): Yritystoiminnan verotus, integraatio ja Suomi. Palkansaajien tutkimuslaitos, Tutkimuksia, 65.

- Sauramo, P. (1996): The boom and the depression – A simple shock interpretation. *Pal-kansaaajien tutkimuslaitos, Tutkimusselosteita*, 132.
- Tarkka, J. (1994): Ulkoiset tekijät Suomen lamassa. *Kansantaloudellinen Aikakauskirja*, 90:1, 5–17.
- Tervo, H. (1995): Changing regional unemployment differentials in Finland? *Jyväskylän yliopisto, Taloustieteen laitos, Working Paper*, 153.
- Tervo, H. (1997): Long-distance migration and labour market adjustment: Empirical evidence from Finland 1970–90. *Jyväskylän yliopisto, Taloustieteen laitos, Working Paper*, 168.
- Toivonen, S. (1996): Työllisyys ja kasvu. *Suomen Yrittäjät, Keskustelualoitteita*, 1/96.
- Työllisyystutkimustoimikunnan mietintö (1986): *Työvoimaministeriö*, 1986:40.
- Työministeriö (1997): *Työpoliittinen Aikakauskirja*, 1–2/1997.
- Virkkala, S. (1985): Sijaintiteoria teollisuuden alueellisen kehityksen selittäjänä. *Taloustieteellisen Seuran Vuosikirja*, 1984/1985.
- Zetterberg, J. (1995): Unemployment, labour market policy and the wage bargaining system. *FIEF Reprint Series*, 99.

*Kunnallisan kehittämissäätiön tutkimusjulkaisujen sarjassa
ovat ilmestyneet*

- 1 Pirjo Mäkinen
KUNTARAKENNESELVITYS (1992)
- 2 HYVINVOINTIYHTEISKUNNAN TULEVAISUUS
Kolme näkökulmaa (1992)
- 3 Maria Lindbom
KUNNAT JA EUROOPPALAINEN ALUEKEHITYS (1994)
- 4 Jukka Jääskeläinen
KUNTA, KÄYTTÄJÄ, MARKKINAVOIMA
Kunnallisen monopolin ohjaus ja johtaminen (1994)
- 5 Torsti Kivistö
KEHITYKSEN MEGATRENDIT JA KUNTIEN TULEVAISUUS
Kohti ihmisläheistä kansalaisyhteiskuntaa (1995)
- 6 Kari Ilmonen – Jouni Kaipainen – Timo Tohmo
KUNTA JA MUSIIKKIJUHLAT (1995)
- 7 Juhani Laurinkari – Pauli Niemelä – Olli Pusa – Sakari Kainulainen
KUNTA VALINTATILANTEESSA
Kuka tuottaa ja rahoittaa palvelut? (1995)
- 8 Pirjo Mäkinen
KUNNALLISEN ITSEHALLINNON JÄLJILLÄ (1995)
- 9 Arvo Myllymäki – Asko Uoti
LEIKKAUKSET KUNTIEN UHKANA
Vaikeutuuko peruspalvelujen järjestäminen? (1995)
- 10 Heikki Helin – Markku Hyypiä – Markku Lankinen
ERILAISET KUNNAT
Kustannuserojen taustat (1996)
- 11 Juhani Laurinkari – Tuula Laukkanen – Antti Miettinen – Olli Pusa
VAIHTOEHDOKSI OSUUSKUNTA
– yhteisö kunnan palvelutuotannossa (1997)
- 12 Jari Hyvärinen – Paavo Okko
EMU – ALUEELLISET VAIKUTUKSET JA KUNTATALOUS (1997)
- 13 Arvo Myllymäki – Juha Salomaa – Virpi Poikkeus
MUUTTUMATON – MUUTTUVA KANSANELÄKELAITOS (1997)

- 14 Petri Böckerman
ALUEET TYÖTTÖMYYDEN KURIMUKSESSA (1998)

Kunnallisalan kehittämissäätiö rahoittaa kuntia palvelevaa tutkimus- ja kehittämistoimintaa. Tavoitteena on näin tukea kuntien itsehallintoa ja parantaa niiden toimintamahdollisuuksia.

Rahoitettavien tutkimusten tuloksien tulee olla sovellettavissa käytäntöön. Rahoitettavilta hankkeilta edellytetään ennakkuuulotonta ja uutta uraa luovaa otetta.

Säätiöllä on *Polemiikki*-niminen asiakaslehti ja kolme julkaisusarjaa:

Polemia-sarja, jossa käsitellään kunnille tärkeitä strategisia kysymyksiä ajattelua herättävällä tavalla.

Tutkimusjulkaisut-sarja, jossa julkaistaan osa säätiön rahoittamista tutkimuksista.

Tutkimustiedote, jossa on tietoa säätiön kaikista tutkimuksista ja hankkeista.

Pääosa säätiön rahoittamista tutkimuksista julkaistaan tekijätahon omissa julkaisusarjoissa.

Vuonna 1990 perustettu itsenäinen säätiö rahoittaa toimintansa sijoitus-tuotoilla.

Osoite	Kasarmikatu 23 A 15 00130 Helsinki
Puhelin	(09) 624 112
Telekopio	(09) 624 113
Asiamies	Lasse Ristikartano, (09) 624 115
Tutkimusasiamies	Veli Pelkonen, (09) 624 117
Taloudenhoitaja	Tuulikki Saarinen, (09) 624 116

